RAİF KARADAĞ

Şark Meselesi

TURAN YAYINCILIK

türkçü
betik

Faruk53

ŞARK MESELESİ

Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Osmanlı İmparatorlukları'nın tarihî Şark siyasetleri ve bugün Şarktaki hadiselerin gerçek sebebleri

Yazan:
RAİF KARADAĞ

İÇİNDEKİLER

ŞARK MESELESİ

Şark Meselesi

Raif Karadağ

TURAN YAYINCILIK A.Ş.
Paşalimanı Cadd.Nu: 22-2
Üsküdar - İSTANBUL

Tlf:(0216) 3108905

GİRİŞ

Şark meselesi nedir? Tarih ilminin meseleleri umumiyetle matematik veya kimya nazariyeleri gibi, kat'iyet ve sarâhatle tarif edilmiş değildir. Tarihi herhangi bir mevzuu tarihçiler, muhtelif zaman ve mekânda, muhtelif noktai nazardan mütalâa ve birkaç türlü tarif etmektedirler. İşte Şark meselesi de bu görüş çerçevesi içinde ele alınmıştır. Şark meselesi, şimdiye kadar, yalnız bir türlü tarif edilmiş değildir. Fakat muhtelif tarihcilerin, birbirinden ayrı muhtelif tarifleri arasında ciddi benzerlikler vardır. Bu bakımdan Şark meselesi bazı farklarla, umumiyetle aynı görüş çerçevesi içinde mütalâa edilmiştir. Meselâ, Fransız mekteblerinde okutulan ders kitablarından Sinyobos'un tarihinde Şark meselesi şöyle tarif olunmaktadır:

«On sekizinci asır'dan itibaren Rusya ve Avusturya-Macaristan devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu istilâ etmeğe ve onun Hıristiyan tebaasını isyan ettirmeğe çalışmışlardır. Bu çalışmalar, Fransa aleyhine açılan mu-

harebelerle (İhtilâl ve imparatorluk muharebeleri) inkıtaa uğradı.

1815 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu hâlâ mülkî tamamiyetini muhafaza ediyordu. Rusya'nın bu tehdidi, Osmanlı devletinin ne olacağı bir mesele idi. İşte bu meseleye bir müddet sonra isim takıldı ve adına ŞARK MESELESİ denildi.»

Fransa'nın ünlü müverrihlerinden olan Sinyobos'un bu tarifi, Şark meselesinin en sarih başlangıcını 18. asırda gösteriyor ve meseleye isim takılması keyfiyetinin daha sonra, yani 19. asırda olduğunu söylüyor. Sinyobos'un Şark meselesine isim takılması hususunda ileriye sürdüğü iddiası, belki de itirazı mümkün olmayacak bir tarihî hakikattir. Lâkin Şark meselesinin mevcudiyeti, yani tarihi vak'aların bir Şark meselesi halinde tecellisi, daha doğru tabiri ile tarihi vak'aları tedkik, tasnif ve vekayiden bir Şark meselesinin mevcudiyetini ortaya koymak cihetine gelince, müverrihlerin bu husustaki kanaatları çok değişik bir mahiyet arzetmektedir..

Zira, Şark meselesi, dünya tarihcileri nazarında Hazret-i Nuh'dan başlayan ve günümüze kadar devam eden bir mesele olarak ele alınmakta ve o istikamette değerlendirilmektedir.

Meselâ, Albert Sorel, «Şark Meselesi» adlı kitabının ön sözüne şöyle başlıyor:

«Türkler, Avrupa'ya ayak bastığı andan itibaren bir Şark meselesi meydana gelmiş oldu.

Rusya bir Avrupa devleti olur olmaz bu meseleyi kendi menfaatlerine en uygun şekilde halletmek yoluna girdi.»

Sorel, bu suretle Şark meselesinin zaman mefhumu içinde sahasını fevkalâde genişletmiş olmaktadır.

Türkler, Avrupa'ya ayak basar basmaz, yani milâdi 14. asır ortalarından itibaren, bir Şark meselesi vardır diyor. Sinyobos ile Sorel arasında zamanda fark olduğu gibi, Albert Sorel'e göre, Şark meselesinin cereyan ettiği saha çok daha geniştir.

Şark meselesinin aktörleri de Sinyobos'un dediği gibi, yalnız Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı devleti hududları içindeki gayrı Müslim unsur değildir. Polonya, hattâ İsveç dahi Şark meselesi içindedirler.

Mamafih Albert Sorel'e göre, Şark meselesinde en mühim rolleri Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu, yani Türkler ifa ederler.

BORJVA'YA GÖRE ŞARK MESELESİ

Borjva'ya gelince, Şark meselesinin tarihi ve coğrafi hududu daha da genişler. Borjva'nın nazarında Türklerin Avrupa'ya geçmesi, İstanbul'u fethetmesi, Şark meselesinin sadece bir perdesidir, Borjva'nın Şark meselesini nasıl kabul ve izah ettiğini bizzat kendi kitabından ele alalım ve görüşlerini tesbit edelim.

«Asya'dan gelen barbar (!) kavimlerin kovuldukları yahut Roma ve Hıristiyan medeniyetini kabul ederek onu neşretmek üzere tekrar Şark'a döndükleri andan itibaren eski dünya için bir Şark meselesi vardır.

Şark meselesi, Ortaçağ'lardaki cemiyetlerin dış inkişaflarında en esasi bir mesele idi. Şarlman (742- 814) İmparatorluğu'nda bir Şark Fransa'sı vardır ki, bu Fransa, Frank krallığına istinaden Ren nehrinin öteki tarafında Cermen kavmini temessül (asimilasyon) ve onu medeniyete sevkederdi. Şarlman ve haleflerinin 9. asır'da Avar'lar (Türk kavimlerinden biridir) aleyhine seferleri ve muharebeleri, Şark meselesinin bir safhasından ibarettir. 9. asır nihayetinde Macarlar (Türk kavimlerinden Uranî bir kavim) ortaya çıkarak Hıristiyan âlemini tehdid ederler. Şarlman'ın Varj'ları ve Roma papa'sının müttefikleri bulunan Alman imparatorları Macar istilâsını durdurarak Şark hududunu tanzim ve Şark'da askeri istinad noktaları tesis ederler ki, bunlar da Brandenbourgh (Merandenburg) çit'i (Marche) ve Avusturya (Osterich, yani Şark ülkesi) dır.

Bu askeri uç'lar, Şark'ın zaptı ile vazifelidirler. Hattâ Hıristiyan âleminin riyaseti yani imparatorluk, Hıristiyan kavimler arasında bilhassa Şark meselesinin halline en zi-

yade gayret sarfeden kavmin hakkı gibidir. Kloviyus ve Şarlman'ın Frank'ları, sonraları Almanlar...

12. ve 14. asır'da bu makam, yani riyaset etmek hakkı, Slav ırkına ve alelhusus Çek'ler kendilerine ait olduğunu iddia ederler.

Çek'ler, Frank'ların başladıkları işi devam ettirerek, Lüksemburg hükümdar ailesini kazanmak sureti ile İmparatorluğu kazanırlar. Bu da gösteriyor ki, Şark meselesi, Avrupa hududlarının içinde ve dışında mukadderatını tayin ediyordu.

Fransa, Ortaçağ'larda kazandığı imtiyazlı, şerefli durumunu, Şark meselesinin halline karşı giriştiği büyük gayrete medyundur. Fransızlar, Şark'a, Akdeniz vasıtası ile yol açmışlar, bu yoldan Şark'a girmeğe teşebbüs etmişlerdi. Ve Fransızlar Ehlisalîb muharebelerini de idare etmişlerdi.

Şark meselesi, 15. asır'ın sonunda, evvelce kendisinden olduğunu tanımağa tenezzül etmediği bir kavim tarafından yeni bir gayret ve himmetle ele alındı ki, o kavim de Ruslardır.

Moskova'nın kuruluşundan itibaren (8. asır) Rus kavmi'nin bütün tarihi, Orman'larda, Karatoprak'da ve Bozkır'larda yayılmaktan ibarettir.

Uzun müddet Avrupalılara meçhul kalan bu tarih, Şark meselesinin yeni bir safhasını hazırladı. Frank'ların Roma'dan aldıklarını Ruslar, Bizans'dan almışlardır. Rusların ilk mukaddes şehri olan Kiyev, Bizans'ın bir nevi mahallesidir.

Frank'ların Garb'daki ve Rus'ların Şark'daki tarihi hayatları arasında bir nevi muvazilik ve benzerlik vardır. Garb'dakilerin Şark'ı istilâları durduğu zaman, Rusların başladı. Ve Şark meselesi devam etti.

Görülüyor ki, Borjva, Şark meselesini zaman ve mekânda çok geniş tutmuştur. O Şark meselesini, Ortaçağ'ların başlangıcından itibaren Hıristiyan kavimler ile Hıristiyan olmayan kavimlerin çarpışmaları şeklinde telakki etmektedir. Fakat Borjva tarifi içine Müslüman kavimlerin Hıristiyan Avrupa ile muharebelerini almamaktadır. Bu tarihi realiteye uygun bir görüş olmaktan uzak olsa gerektir. Çünkü, ehli İslâm, ne Avrupa'dan kovulan ve bütün Garb tarihçilerinin Barbar dedikleri kavimlerden sayılabilirler, ne de Roma-Hıristiyan medeniyetini tamamen kabul etmişlerdir.

Çok uzaktan dolaştırılarak İslâm medeniyeti, Roma-Hıristiyan medeniyetinin şubelerinden addedilmiştir. Bu çok yanlış bir görüştür. Böyle bir görüş muteber addedilse idi, iki din olan Hıristiyanlık ve İslâmiyet ile İslâm ve Hıristiyan medeniyetlerinin çarpışmasından ibaret olan ehlisalîb seferleri bu görüş çerçevesinin dışında bırakılırdı.

Meseleyi bu kadar geniş bir şekilde kavrayan Borjva dahi, Şark meselesinin son devresinde Türkler ile Rusları, karşı karşıya bulundurmaktadır.

Aslında Şark meselesinin çerçevelediği saha, Borjva'nın çizdiği hudud dahilinde de kalmış değildir.

Borjva, eski devirlerde, ilk çağlarda Şark meselesini aramamış, Şark meselesinin köklerini, bugünkü Avrupa'nın menşei olan Ortaçağ'ların başlangıcına kadar götürmüştür.

EDVARD DERİYO'YA GÖRE ŞARK MESELESİ

Borjva'ya mukabil, (Şark meselesi) muharriri Edvard Deriyo, Şark meselesinin başlagıcını hemen, hemen Nuh Tufanı'na çıkarırsa da, meselenin ilk zamanlara ait kısmına ehemmiyet vermemektedir.

Deriyo'ya göre, *Şark meselesinin mana ve mahiyeti (Ehli İslâm ile Gayri Müslimlerin) kavgasıdır. Yani Edvard Deriyo, Şark meselesini bu vadiye irca etmektedir.*

Deriyo'nun Şark Meselesi hakkındaki fikrini şöyle izah etmek mümkündür:

«Şark meselesi, Fatih Sultan Mehmed Han'ın İstanbul'u feth ve İstanbul'a ayak basması ile değil, Hazret-i MUHAMMED (S.A.V.) in dünyaya gelmesi ile birlikte doğmuştur. Bu cihetle Şark meselesi, bir İslâm meselesi demektir. İSLÂMIN AVRUPA'DA VE ASYA'DA RİC'AT ETMESİ, ŞARK MESELESİNİ TEVLİD ETTİ.»

Deriyo'nun (Şark Meselesi) isimli kitabının giriş kısmı, Şark meselesinin tarifine hasredilmiştir. Orada deniliyor ki:

«Büyük İskender, Batı Akdeniz ve Sahra, Doğu İndus (Sind) nehri olan bir memlekete, yani Avrupa'nın Hindistan'a giden yoluna sahib olmuştu. Ondan sonra Romalılar nadiren Dicle nehrine yaklaşabildiler.

İran ise, azamet ve mevcudiyetini muhafaza etmekte idi..

Daha sonra 7. ve 8. asır'larda Arab İmparatorluğu (daha doğrusu, İslâm İmparatorluğu) Akdeniz'den İndus'a kadar genişledi. Ve cenubundan biraz daha genişlemek sureti ile Büyük İskender'in İmparatorluğu'na

müsavi bir imparatorluk oldu.

Daha sonra 12. asır'dan 15. asır'a kadar Orta Asya kavimlerinin istilâları Avrupa ve Batı Asya'ya yayılıp bu yerlere sahib çıktı ve yerleşti. Batı Asya yine istilâlarla çalkalanıp duruyordu. Cengiz ve Timur'un saltanatları, Anadolu'dan Ganj nehrine kadar yayıldı. İstanbul, Şark'tan veya uzak Şark'tan gelen kavimlere karşı durabilecek Avrupa'nın son kalesi idi. İstilâcıların son bir dalgası onu da, Hıristiyanlığın İslâm'a karşı kurulmuş bu seddini de yıktı: 1453.

Osmanlı devleti dört asırdan fazla bir müddetle Şarkî, Avrupa ve Garbî Asya'da, Tuna'dan Acem körfezine (Basra körfezi) kadar hâkim kaldı. Lâkin Osmanlı devletinin faaliyeti, fethedilmiş ülkelere derin kökler salıvermemişti. 17. asır'dan itibaren Devlet-i Osmaniye zayıfladı, hududları geriye çekildi. Kurumuş bir meyva gibi usaresini kaybetti, buruştu.

İslâm'ın, Avrupa ve Asya'da ric'ati, Şark meselesini tevlid etti. Şark meselesinin tarihi, İslâm kavimlerine komşu milletlerin zararına, tekemmül ve terakkileri tarihidir. Bu sebeple Şark meselesi dinî evsafı haizdir.»

Edvard Deriyo, bu mütalâasının biraz aşağısında ise, Şark meselesinin ırkî vasfı üzerinde duruyor ve bu vasfın Şark meselesi üzerindeki tesirini göstermek üzere diyor ki:

- *«Yasef'in ahfadı olan Lâtinler, Cermenler, Anglo-Saksonlar, Slavlar ve Ruslar dünya dam'ı eteğine, Mısır kavminin, Irak Samilerinin, Küçük Asya Türklerinin etrafına üşüşmüşler, İndus ile Akdeniz arasına Mukadderat-ı İlâhiye'nin birleşmeğe sevkettiği Hind ve Avrupa ailesinin iki büyük şubesini ayırmak için gaflette avlayıb basıp girmiş olan bu yabancı kuvvetleri, yani*

Müslümanları, Türkleri mahv ve tahribe uğraşmaktadırlar.»

İşte bu da, Deriyo'ya göre Şark meselesinin ırkî anlaşmazlığını gösteren cephesidir. Ve Ervard Deriyo devam ederek diyor ki:

«Fakat bizim günümüzde Şark meselesi, her geçen gün ehemmiyeti artan iktisadî bir sıfat alıyor. Bu sıfat, öylesine şiddetli bir anlaşmazlıktır ki, hattâ akraba milletleri bile birbirleri üzerine saldırtıyor.

Süveyş kanalı'nın açılması, 320 milyon Avrupalı'yı (şimdi 600 milyon civarındadır) 250 milyon Hindli'yi (şimdi 500 milyon civarında)* 400 milyon Çinli'yi (şimdi 800 milyon kadar) bağlayan ve Büyük Okyanus'dan Atlas Okyanus'una günlük maişetimizi temin edecek olan mahsulatı taşıyan eski dünya'nın en büyük ticaret yolunu bu kanaldan geçirdi. İngiltere, Fransa bu kanal ile iki tarafındaki büyük yollardan mühim mevzileri tutuyorlar. Rusya şimal'in buzlu sahralarında yahut bozkırlarında mahbus kalmağa razı olmuyor, serbest denizlere çıkış arıyor. Akdeniz'e, Hind Denizi'ne, Büyük Okyanus'a çıkmak istiyor. Diğer Avrupa milletlerinin de büyük yolda bir mevzi tutmağa ihtiyaçları vardır. Bu yoldan uzakta kalanların istikbalde faal iktisadi rolleri olmayacağa benziyor.»

Şark meselesinin iktisadî mahiyetinden bahsedilirken bütün tarihî vak'aları sırf iktisadî amillerin neticesi gibi telâkki eden maddiyatçı tarih nokta-i nazarından Şark meselesini izah ve tarife çalışmak, günümüzün içinde bocaladığı hadiseler gözönüne getirilirse isabet edilmiş olur.

Zira günümüzde dahi açıkça belli olmuştur ki, Şark'ın büyük servet kaynakları etrafındaki çetin mücadeleler, hattâ harbler, ihtilâller, kıtaller bu görüşün

---

* Kitabın 1971'de yazıldığı hatırlanmalıdır.

ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi, 18. asır'dan itibaren Avrupa'da sanayi ve bugünkü manası ile sermaye sür'atle gelişmiş ve meydana gelmişti. Buhar kuvveti ile işleyen makinelerin, yelken ve kürek devrine nisbetle bir malı bir yerden diğerine sür'atle nakledişi ve yine bu makinelerle imalâtın korkunç denecek derecede artması ve sür'atlenmesi, makinelere yatırılan sermayenin temettü vermesi, çalışan işçinin işsiz kalmaması için bir taraftan külliyetli ham maddeye, diğer taraftan imalâtın sürebileceği yeni yeni pazarlara kat'i surette ihtiyacı vardı.

Ve bu mamül madde pazarları, kendi toprakları içinde ham madde kaynaklarına sahib olan milletlerdi. Bu milletler, Basra Körfezi'nden itibaren merkez olarak Anadolu alınmak üzere, Afrika kıt'asına ve Asya'nın derinlikleri ile birlikte Uzak Asya toprakları üzerinde bulunuyorlardı. Yani, Avrupa dışındaki eski bilinen topraklar üzerindeki milletler.

Batının sanayiine elzem olan ham maddeler arasında, kalay, nikel, krom, demir, kömür madenleri ile kauçuk, pamuk ve buğday, bu topraklarda pek çok idi.

Bu topraklara sahib olmak, hiç olmazsa, bu topraklardaki ham madde kaynaklarını ellerine geçirmek için de, Avrupa'nın sanayileşmiş milletleri İngiltere, Fransa, Avusturya - Macaristan, Almanya, İtalya daimi bir mücadelenin, birbirleri ile çetin bir mücadelenin içine girmek mecburiyetinde kaldılar.

Binaenaleyh Şark meselesi, sanayi hareketi ile birlikte mütalâa edilmek ve ona göre değerlendirilmek icab etmektedir.

Bilhassa, 19. asır'ın yarısından sonra ve 20. asır'da, petrol'ün Şark memleketlerinde pek mebzul mikdarda

oluşu ve ham maddenin kömür ile müteharrik sanayi ve nakliye vasıtalarında kullanılmağa başlaması, batılı sanayileşmiş milletleri, Şark meselesini bir iktisadî mesele, daha doğru tabiri ile bir petrol meselesi haline sokmağa mecbur etti.

Avrupa'nın sanayileşmiş milletleri, ham maddelere muhtaç idiler ve iptidai madde alınarak yerine mamül eşya satılacak milletler bu sanayie malik olmayan milletlerden elbetteki başkaları değildi.

Yakın, Orta ve Uzak Şark, bu nevi milletlerden meydana gelmişti. Bu milletlerin sanayii küçük sanayiden, yani sırf insan, hayvan ve hava ve su kuvvetleri ile işleyen sanayiden yukarıya çıkamamıştı, ki buna da sanayi denemezdi.

Avrupa'da büyük sanayileşme ve sermayedarlık vücud bulurken, mahalli küçük sanayii yiyip bitirdiği gibi, Şark milletlerinde de aynı imha hareketine devam ederek, oraları büsbütün sanayiden mahrum ve bütün mamül eşyayı veya emteayı, Avrupa'dan almağa mecbur bir hale getiriyordu.

Avrupa, ham maddelere sahib Şark milletlerini sanayiden mahrum bırakacak siyasetlerine devam ederlerken, Avrupalı sanayiciler de iktisad kaidelerine uygunluğu dolayısı ile fabrikalarını veya işyerlerinin bir kısmını bizzat ham madde kaynaklarının olduğu memleketlerde kuruyorlardı. Böylece sanayileşmiş diğer Avrupa milletleri ile daha müessir şekilde mücadele edebiliyorlardı. Yani Avrupa, böylece sermayesini bu sanayide geri bıraktığı memleketlere getiriyordu. Bu suretle Şark'ın yerlileri, Şark milletleri büyük sermayeden mahrum, Avrupa sermayedarlarına iptidai madde hazırlayan ve Avrupa'dan mamül emtea alan iptidai işçi kit-

lelerinden ibaret kalmıştı.

Avrupa, sermayesi ile sermayedarların menfaatlerini devam ettirmeğe ve Şark milletlerinin, bilhassa geri bıraktıkları milletlerin idarelerine müekkil Avrupa hükümetleri, işte bu gayeye vâsıl olmak istiyorlardı ve bu gayeye de varmışlardı.

Nihai gaye olarak Şark pazarlarını ellerine geçirmek isteyen Avrupa memleketleri bu gayeye varmak için yani Orta, Yakın ve Uzak Şark'ı kendi sermayelerinin nüfuz sahası içine almak için Avrupa ve Amerika, bu memleketlere ağlarını kurmuşlardı.

Gayet tabii olarak bu sermayenin tutunması kolay olmamıştır. Sermaye yatırımı yapılan memleketler bir taraftan bu sermaye tahakkümünü, kendi menfaatleri istikametinde geliştirmek isterlerken, diğer taraftan da Avrupa memleketleri ile Amerika, daha doğru tabiri ile Asya'da iktisadi menfaatleri olanlar bizzat kendi aralarında da korkunç bir mücadeleye başlamışlardı. Bu mücadele öyle amansız olmuştur ki, Asya'nın her tarafını ateş ve kan meşherine çevirmiş, Balkanlar ve Avrupa karışmış, harbler olmuş, milletler yıkılmış, imparatorluklar yok olmuştu. Neticede ise, dayanabilen kendi hegemonyasını yürütebilmiştir.

Bugün dahi, dünyanın içinde kıvrandığı buhran'ın en büyük hissesi, ham madde kaynaklarına sahib olan Asya'nın başına patlamış ve İkinci Cihan Harbi'nin unutulmayacak tahribatına rağmen, bu topraklar üzerinde mücadelenin önü alınamamıştır.

İşte, yukarıdan beri işaret ettiğimiz bütün bu vak'aların hepsi birden tarih huzurunda Şark meselesi adını alır. Görülüyor ki, Şark meselesinin bir cebhesi de Avrupa devletlerinin, daha doğru tabiri ile ilmin ve sa-

nayiin her kolunda ilerlemiş olanların, yani Avrupa'nın Şark memleketlerini ya tamamen müstemleke yahut yarı müstemleke haline getirmeğe çalıştıkları görülür.

Edvard Deriyo'nun yalınız menşe sureti ile bahsettiği ilk çağlar vak'aları, Rusların meşhur müverrihlerinden Soloviyef'in nazarında bizatihi Şark meselesinin ta kendisidir.

SOLOVİYEF'E GÖRE ŞARK MESELESİ

Soloviyef'e nazaran Şark meselesi, düşünülemiyecek kadar eski zamanlardan beri Avrupa ile Asya'nın çarpışmasıdır ki, bu çarpışmada Avrupa, hayat bahşeden denizlerin, Asya yaşanması mümkün olmayan bozkırların tesirlerini teşhis eder. Ve bunların adeta, tarihin Hürmüz ile Ehrimen'i olan bu iki kuvvetin çarpışması cihan tarihinin derinliklerinde, en asli mahiyetlerinden birisidir. Soloviyef'in bu nokta-i nazarı, terakkiperver Garb tarihçilerinin çoğu tarafından kabul edilmiş ve Rusya'nın Garblılaşması, denizlerin tesirlerinden hayat ve menfaat alması için lüzumlu içtimai tedbirlere ve siyasete dönmesi tavsiye olunmuştur.

Bu nazariyeye göre de, Ruslar denizsiz kalmamalı, steplerden, Ehrimen'in karanlık ve ölümlü ülkesinden kurtulup, Hürmüz'ün aydınlık ve hayat dolu saltanatına girmelidir.

Görülüyor ki, bütün müphem vak'alardan sarih ve maddi bir siyasi netice çıkıyor:

Rus Soloviyef ile Şark meselesi, zaman ve mekânda hududsuz adeta, beşeri olmaktan ziyade tabii bir mahiyet iktisab ediyor.

Biz, meselenin böyle geniş, felsefî, hattâ mistik telâkkisini bırakıp da onu daha kolay anlaşılır, daha maddî ve mahdud mefhumuna irca edersek, iki türlü tarif edebiliriz:

1- Şark meselesi, Hıristiyan Avrupa milletlerinin Müslüman Şark milletlerini iktisadî ve siyasî nüfuz ve hükmü altına almak maksadından meydana gelen tarihî meselelerin hepsidir.

2- Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu, sebebler ihdas ederak parçalamak ve zabdetmek arzusundan ve Osmanlı idaresi altında bulunan muhtelif milletlerden bazılarının istiklâllerini te'min etmek istemelerinden meydana gelen tarihi meselelerin hey'et-i mecmuası, Şark meselesi adını almıştır.

Şark meselesinin bugünkü şeklini tarif ve tespit etmek hayli güçtür. Çünkü, Şark meselesinin başlangıcından itibaren bünyesinde ihtiva ettiği meselelerin bir kısmı halledilmiş, bazıları da halledilmektedir. Tarihin en mühim dönüm noktalarından birisinde yaşıyoruz. Şark meselesinin yukarıdaki tariflerinden ikincisi, bugün için ve alelhusus yarın için eskimiş ve tasfiye edilmiştir. Fakat birinci maddenin tarifi içine giren Şark meselesi, geniş ve umumî olduğu cihetle, yaşadığımız vak'alardan ve tarihin seyrinden daha az müteessirdir.

İkinci tarif, 9. hattâ 20. asır'da Şark meselesini meydana getiren unsurları ararken diyor ki:

«Bugünkü günde hâkim Türk milleti ile onlar tarafından evvelce tabiîyet altına alınan kavimler arasında asırlardan beri devam edegelen ihtilâfların temeli gibidir.»

Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi kavimlerden bazılarının istiklâllerini almış olmaları, henüz Türkiye'ye tâbi olanların aynı yola sülûk etmelerine müşevvik oluyordu. Ve bundan dolayı asrın başında Şark meselesinin parçaları olmak üzere Makedonya, Girid, Arnavutluk ve Ermeni hattâ Arab meseleleri mevcud idi. Çünkü, milliyetler tahakkuk etmek isterler...

Bu suretle Şark meselesinin iki unsuru vardır. Bir tarafta SULTAN ve hükümeti ve TÜRKLER, diğer tarafta ise, Osmanlı hâkimiyetinden kurtulmak isteyen tâbi ka-

vimler. Bu iki unsur'a üçüncü bir unsur daha ilâve olur ki, o da büyük devletlerin Türkiye'nin iç işlerine müdahaleleridir. Bu müdahaleler vaki olmadan evvelki iki unsurun Şark meselesinin açılmasına kifayet etmediği ise, tarihî vakıalarla sabittir....

«Avrupa büyük devletleri geniş iktisadî kudretlerini ve siyasî nüfuzlarını artık Avrupa'da yapamadıklarından, muhteris rekabetlerini Şark'a götürdüler. İşte müdahalenin sebebi budur. Bir de Osmanlı saltanatı dünyanın en büyük ve en ehemmiyetli tarihî yollarına sahib ve hâkim olduğu gibi, ayrıca öyle sevkulceyşi noktalara hâkim ve maliktir ki, bu noktaların elde bulunması, bu noktalara sahib olan devleti, denizlerin hâkimiyeti ile birlikte cihan hâkimiyetine götürür.»

BOĞAZLAR ve SÜVEYŞ, HİND YOLLARI karadan ve denizden Türkiye'den geçer. Bunun içindir ki, bir asırdan beri büyük ittifak, anlaşmalar ve harbler hep Şark meselesi etrafında dönmüştür.

«Avrupa devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aldıkları vaziyet, çok taraflı sebebe istinad etmemektedir.

AVRUPALILARIN ŞARK'I ELE ALIŞ SEBEBLERİ

Nihayet bu sebebler iki'den fazla değildir.

«Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesini çabuklaştırmak, böylece büyük değer taşıyan mirasına konmak, ikincisi ise, Osmanlı İmparatorluğu hududları dahilinde nüfuz ve kudretlerini arttırmak ve iktisadî menfaatler elde ederek bunların azamisini almak için rakib devletleri tardetmek. Bu iki şart'ı tahakkuk ettirirken, İm-

paratorluğun idaresine hâkim Sultan'ın istiklâlini temin etmekle birlikte devletin tamamiyetini de muhafaza etmek.»

Yukarıdaki görüşten de anlaşılacağı vechile Şark meselesi aslında iki ana görüşe bağlanmış bulunmaktadır. Bunlardan birisi tamamen dinî, diğeri ise, hem dinî hem iktisadîdir. Büyük Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun şahsında yürüttükleri mücadele, Şark meselesinin sadece ikinci safhasını, yani dinî, dinî ve iktisadî veçhesini teşkil etmektedir. Bu iki unsur Osmanlı İmparatorluğu'na tevcih edilmiş Şark meselesinin tamamının sadece ikinci safhasıdır. Şark meselesinin birinci safhası, kanaatimizce, İslâmiyetin intişarı ile birlikte başlamaktadır.

ŞARK MESELESİNİN BAŞLANGICI

Şark meselesinin aslî mahiyeti, başlangıcı ve en şiddetli şekilde devamı, Türklerin İslam'a yardımcı ve sonraları baş olmaları ile başlamaktadır. Tarih'de Şark meselesi diye adlandırılan ve Hıristiyan Avrupa tarafından yürütülen bu siyasetin en mühim unsurunu da, Mukaddes Topraklar ve bu toprakların İslâm'ın eline geçmesi teşkil etmektedir.

Mukaddes Toprakların Türk unsurunun eline geçmesi, bu ırkın idare ve harb kabiliyeti yanında büyük medeniyetlerin de kurucusu olması, Avrupa'yı, gerek Mukaddes Topraklar üzerinde vücud bulmuş, gerekse bu topraklara giden ticaret yollarını ellerinde bulundurmuş olan bütün İslâm-Türk devletlerine karşı Hıristiyanlığı müşterek bir cebhe tutmağa mecbur etmiş ve böylece Şark meselesi dediğimiz mesele vücud bulmuştur.

Şark meselesinin birinci safhası diyebileceğimiz bu devre, Garb Selçukluları devletinin yıkılması ile son bulmuş, Selçukluların toprakları ile birlikte, tarihî devresini sona yaklaştırmış ve zayıflamış olan Bizans İmparatorluğu toprakları üzerinde doğmuş bulunan Osmanlı devleti ile ikinci ve Türk devletinin ihtişamlı safhası başlamıştır.

Şark meselesi bundan sonradır ki, büyük bir titizlik ve ciddiyetle ele alınmış ve Avrupalılar, İkinci safha içindeki her iki unsuru, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine kullanmışlardır. Bu iki unsur, yukarıda da söylediğimiz gibi, önceleri dinî, fakat sonraları hem dinî hem iktisadî olarak ele alınmıştır. Lâkin Şark meselesinin iktisadî veçhesi, bilhassa son bir buçuk asır içinde dinî cebheye üstün gel-

miş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içindeki zenginlik, batı devletlerinin tek düşüncesi olmuştur. Zira, fevkalâde zengin ham madde kaynaklarına sahib olan Osmanlı İmparatorluğu, gelişen teknik'in icabı olarak ısrarla aranan iptidaî maddelerin de en mühim kaynağı idi.

Osmanlı İmparatorluğu üzerinde emelleri olan bütün devletlerin tek düşüncesi bu idi. Ve bu devletler, Osmanlı İmparatorluğu derinliklerindeki iptidaî ham madde kaynaklarını elde etmek için, Şark meselesinin dinî cebhesini ikinci plâna atmışlar, bu meselenin iktisadî cebhesine eğilmişler ve birbirleri ile ciddi birtakım mücadelelerin içine girmişlerdir. Fakat, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde birtakım haklar iddia eden bu devletlerin, yani aktör devletlerin rolleri de zaman ve ahvale göre daima değişiklikler arzetmiş, fakat esastan hiç bir vechile inhiraf etmemişlerdir.

GENİŞ MANASI İLE ŞARK MESELESİ

Geniş manası ile Şark meselesi, Müslümanlar ile Hıristiyanların anlaşmazlık, mücadele ve müsademelerinden meydana gelen meselelerin hey'et-i umumîyesidir. Müslümanlık tarih'in meşhur taksimatına göre, Ortaçağ'larda zuhur etmiş olduğundan, Şark meselesi, Ortaçağ'ların, yani İslâm'ın zuhurundan ve genişlemesinden itibaren mevcud demektir.

İslâm, zuhurunun daha ilk asır'ında yalnız Arabistan'ın Müşrik, Sab'i, Yahudi, Hanif ve hatta Hıristiyan kavimlerini bir din ile birleştirmek ve bir lisan ile temsil ederek bir devlet teşkil etmekle kalmadı, pek çabuk Arabistan'ın Şark ve Garb'ındaki iki büyük İmparatorluğun, İran Kisra'lığı ile Şarkî Roma Kayser'liğinin memleketlerini de istilâ ederek genişledi. Hazret-i Halid İbn Velid, Hazret-i Ebubekir'in vefat edeceği sıralarda, yani hicretin onüçüncü yılında (Milâdî Temmuz 634) Ecnadin civarında bulunan Hıristiyan - Rum ordusuna karşı büyük bir meydan muharebesi kazanarak, birkaç kilometre Şimalî Şarkî'de bulunan Kudüs'ü zabtetmişdir. Ve böylece yedinci Milâdî asır'ın başlangıcında İslâm âlemi ile Hıristiyan âlemi, her iki din mensublarınca mukaddes sayılan Kudüs-ü Şerîf civarında ve Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi ile sona eren meydan muharebesinde çarpışmağa başlamışlardır demektir.

Hz. ÖMER'İN KUDÜS'E GELİŞİ

Ecnadin mevkiînin ehemmiyet ve azametini takdir eden Halife Hazret-i Ömer, Milâdî 637 tarihinde bizzat Filistin'e geldi ve Kudüs-ü Şerîf'e muzaffer orduların Halifesi olarak girdi.

İşte birinci Hicret asr'ının başlarında (Yedinci Milâdî asır) Kudüs'ün Müslüman gazileri tarafından zabtı, İslâm Halifesinin Kudüs'e galib ve muzaffer bir kumandan olarak girmesi ile Şark meselesi açılmış oldu.

Bu büyük vak'adan yani muzafferiyetten itibaren Müslümanlar, Garb-ı Şimalî'ye ve Garb'a, yani Suriye'ye, Anadolu, Mısır ve Şimalî Afrika'ya doğru ilerlemişlerdir. Yani Roma İmparatorluğu'nun (Şarkî Roma) topraklarını Şarkî Akdeniz'in Şimal ve Cenubun'dan istilâya başlamışlardır. Bu esnada Müslümanlar nazarında Şark meselesi, Şarkî Roma İmparatorluğu'nun topraklarını zabd, ahalisini ihtida ettirerek (Müslüman yaparak) İslâm camiasına idhal etmek yahud öylece bırakarak tabiîyete almak, bu suretle Hak din'ini neşr, İslâmiyeti genişletmek, İslâm medeniyetini inkişaf ettirerek İslâm saltanatını, daha doğru tabiri ile İslâm âlemini genişletmek diye hülâsa ve ifade edilebilir.

Bu temessül ve istilâ kuvvetine karşı duran Hıristiyanlar da, bittabi din ve medeniyetlerini, toprak bütünlükleri ile saltanatlarını müdafaa ve muhafazaya çalışıyorlardı. İslâm genişlerken, Hıristiyan âleminin ilk müdafaa hattı Şarkî Roma İmparatorluğu yani Bizans İmparatorluğu idi.

Bizans İmparatorluğu, Afrika müstemlekelerini, Suriye kıt'asını, hattâ Anadolu'nun bir kısmını Müs-

lümanların ilk taarruzlarına ve istilâ hareketlerine karşı müdafaa edemedi ve bu toprakları kaybetti.

Bir asır içinde Arablar, Afrika'dan tâ Atlas Okyanusu'na kadar ilerlediler. Filistin ve Suriye'yi istilâ ve zabdeddikten başka, pek büyük bir sür'at ve kabiliyetle temessül ettiler ve bu topraklara yerleştiler. Zira, zaten burada lisandan başka pek karabet yoktu ve İslâm'dan evvel devam eden bir iktisadî ve fikrî münasebet vardı.

Mekke kervanları Şimal'den Şam'a, Cenub'dan Yemen'e giderek iktisadî ve medenî münasebetleri devam ettirirlerdi. Mekke'nin en zengin ailelerinden Emevî'ler, ticarî münasebetleri dolayısı ile Şam'ın serveti ile birlikte ehemmiyetini de pekâlâ biliyor ve takdir ediyorlardı. Emevîler zamanında (Milâdî 661- 750) İslâm mücahidleri Kilikya'ya geçip Toroslara dayandılar ve bu dağı tırmandılar. Ve hattâ bir kolları Muaviye İbn Süfyan zamanında (Hicrî 48 - Milâdî 669) İstanbul'a kadar gelerek İslâmların asli hedefi olan bu şehri muhasara ettiler. Muvaffakiyetsizlikle neticelenen bu muhasaradan sonra İslâmlar tam yarım asır beklediler ve Hazret-i Muhammed'in (S.A.V.) hadîsindeki açık emre uyarak ikinci bir sefer İstanbul'u muhasaraya teşebbüs ettiler.

İslâmlar, İstanbul'a vaki ikinci muhasara teşebbüslerini Süleyman bin Abdülmelik zamanında (Hicrî 98 - Milâdî 717) gerçekleştirmiş iseler de fethi mümkün olamamıştır.

İslâm tarihinin Arab devresinde Müslümanların, Hıristiyan âlemi içinde Akdeniz şimalinden daldırdığı istilâ kolu, Milâdi 717 tarihinde Bizans İmparatorlarının en şereflilerinden sayılan İzorya'lı Leon tarafından mağlûb edilerek geriye döndürülmüştür. Ve bu vak'adan sonra artık Müslümanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun doğ-

masına kadar şehri bir daha muhasara etmemişlerdir. Bu cihetle, İslâm ordusunun Şimal kolu sekizinci Milâdî asır başlarında Bizans'lılar tarafından bir müddet için durdurulabilmiştir.

MÜSLÜMANLARIN AVRUPA'YA GEÇİŞİ

Fakat, İslâm fütühatının cenub kolu, rahatlıkla ve hiç bir ciddî maniaya rastlamaksızın bütün Şimalî Afrika'yı geçerek ve oralarda ırkan Arablarla akraba olan Samilerin bakıyeleri ile yine çok eski zamanlardan beri Arablarla rabıta ve münasebetleri bulunan Mısır'lılarla pek çabuk anlaşarak Cebelitarık'a gelip dayanmışlar, oradan Avrupa kıt'asına geçmişlerdir.

Müslümanlar, İspanya'da Kseres meyden muharebesini kazanarak, Cenub'dan Şimal'e, İspanyanın da büyük bir kısmına sahib oldular. Ve Pirene'leri aşıp, Fransa'nın cenubuna yayıldılar.

Lâkin, İslâm'ın şimal kolu aynı sene (Milâdî 717) de İstanbul surları önünde İmparator Leon tarafından ric'ate mecbur edildiği gibi, cenub kolu da, yani İspanya içlerindeki kolu (Milâdî 732) da Puvatya meydan muharebesini vermişler ve büyük Charles'in (Şarl) oğlu Çekiç Charles tarafından mağlûb edilerek ric'ate mecbur edilmişlerdir.

Bu meydan muharebesi Garb'da İslâm fütuhatının durdurulması ve istilâ hareketinin sonudur. Fakat Şark'da Müslümanlar zabtedib geçecek, Roma-Cermen İmparatorluğu'nun merkezlerinden ve Şark'ın Avrupa'daki ilk geçid yeri olan Viyana'ya kadar yürüyeceklerdir.

Bu suretle şimal istilâ kolu'nun son noktası Milâdî 1683'de Viyana olacaktır. Viyana önünde yenilmiş Osmanlı Türklerini takib eden Hıristiyanlar, 19. ve 20. asırlarda bu takibata devam edecekler ve Asya'ya geçeceklerdir.

Bu arada Avrupa'yı istilâ eden İslâm'ın cenub kolu

Puvatya meydan muharebesinden bu yana, Fransızlar, İspanyollar, İtalyanlar tarafından mütemadiyen hırpalanacak ve geriye çekilmek zorunda bırakılacaklardır.

Evvelâ Fransa'dan, sonra da İber yarımadası'ndan (İspanya - Portekiz'in bulunduğu Avrupa'nın en cenub yarımadası) yani Avrupa'dan çıkarıp Afrika'ya atmağa çalışacaklardır. Ve buna 15. asır nihayetlerinde muvaffak olacaklar ve Afrika'ya çekildikten sonra da Hıristiyanlar, Müslümanların peşlerini bırakmıyacaklardır.

O günden bugüne kadar Fas, Tunus, Cezayir, Mısır ve Trablusgarb'a taarruzları devam edib duracaktır.

Abbasî Halifeleri devrinde (Milâdî 749 - 1258) Arab'ların genişleme ve fütuhat kuvveti ciddi bir şekilde eksilmiştir. İşte bu tarih'den sonra da İslâm'ın temeli olan Hilâfet müessesesi zayıflamağa başlamıştır.

Gerçi, Abbasî Halifeleri içinde şiddet ve celâdet sahibi olanlar nadir de olsa mevcud idi. Fakat bunlar halifeliğin icab ettirdiği enerjiyi gösterecek kudrette değillerdi. Bu sebeb'den dolayı da İslâmiyet gerilemeğe başlamıştır.

TÜRKLERİN İSLÂMA GİRİŞİNİN ŞARK MESELESİNDEKİ ROLÜ

Eğer İslâm âlemine canlı, taze, kudretli yeni bir unsur, yani TÜRKLER dahil olup, HARB, SİYASET ve İDARE İŞLERİNİ ellerine almamış olsa idiler, büyük bir ihtimal ile İslâm'ın cenub kolu gibi Şark ve Şimal istilâ kolu da daha sür'atli bir ric'ate mecbur kalırdı. Hattâ, Afrika'nın şimalinde, ta Cezayir'den itibaren Hıristiyanların istilâ ve taarruzlarına mukavemet ve müdafaayı tanzim ederek bu uzak memleketi idare edenler bile İSLÂM TARİHİNİN TÜRK DEVRESİNDE TÜRKLER OLMUŞTUR.

Milâdî 9. asır sonlarına doğru, yani İslâm âleminin gerçekleştiği tarihî devreye yakın zamanda, Abbasî devreye yakın zamanda, Abbasî hilâfeti memleketi bir sürü derebey'liklere, Tavaif-i Mülük'a taksim etmişti.

O sırada Bizanslılar, Anadolu'daki İslâm fütühatını durdurmuşlar, hattâ, bu fütuhatı ve İslâm istilâ ordularını Anadolu'dan, Kilikya'dan geri çekilmeğe, ta Fırat'a ve Dicle'ye kadar ric'ate mecbur etmişlerdir. Hattâ Bizanslılar bu arada Suriye'ye dahi girmişlerdir.

Şimal ve Şark kolunu daha ziyade ric'atten kurtaran, taze TÜRK imdad kuvvetinin İslâm âleminin başına geçmiş olmasıdır.

Türk'lerin İslâm âlemine girmesinden, yani üçüncü Hicret asrından itibaren Şark meselesinin İslâmiyet bakımından en mühim unsuru Türk'ler olmuştur.

Şark meselesinde İslâm'ın müdafii vazifesini Türkler deruhte etmişlerdir. Denilebilir ki, üçüncü asır'dan başlamak üzere, Şark meselesi, bir TÜRK - HIRİSTİYAN

mücadelesidir. Filvaki Rum kayzerliği (Bizans) aleyhine harbe giden Halife'lerinin ordularının kumandan ve efradından ekserisi Türk cengâverleri idi. Çok eski ve köhne bir medeniyetin sahibi olan İran'lılar, cenk ve kavgadan uzaklaşarak fikrî hareketler ve ticaretle meşgul oluyorlardı. Sami ırk'dan olan Arablar ise, beklenmeyen ilk genişlemeleri ile kazandıkları servet ve refah'dan istifade etmeği harb ve mücadeleye tercih ediyorlardı.

San'atı askerlik olan TÜRK'E GELİNCE, o, muharebelerden ve kavgadan hiç bıkmıyordu. Askerliği sayesinde Türk, İslâm âleminin Bey'i ve Han'ı olmakta gecikmedi.

Türk ırkının bu hasletleri, hemen bütün dost düşman Avrupalı müverrihlerce teslim edilmektedir. Deriyo bu hususta diyor ki:

«Abbasî halifelerinin Türklerden ordular kurması büyük neticelerin doğmasına sebeb teşkil etti. Zira Arablar her işlerini Türklere bırakarak Arabistan'larına çekildiler. Ve İslâm dinini çarçabuk kabul etmiş olan bu yeni Türkler, zamanımıza kadar yakın Şark'da İslâm'ın müthiş mümessili oldular.»

Yukarıdan beri işaret ettiğimiz vak'alar zincirinin devamına bakılacak olursa, Türk'lerin din değiştirerek İslâm âlemine girdikleri ve İslâmiyet'i kabul ettikleri, İslâm âleminde mevki ve ehemmiyetlerini arttırarak yerleştikleri zaman, üç gaye takib ettiklerine hükmedilebilir.

TÜRKLERİN ÜÇ GAYESİ

Diğer bir tabirle, cereyan eden vak'alardan, Türklerin, İslâm âleminde üç türlü siyasetleri olduğu istihrac olunabilir.

Bu üç tarzı siyaset ise şöyle sıralanabilir.

1 - İslâm âleminin hakiki hâkimi yani dinî ve siyasî reisi olmak. Bu maksadı evvelâ bir dereceye kadar Gazne'liler devletinin kurucusu Sultan Mahmud Gaznevi (Dokuzuncu asır başlangıcı) sonra daha geniş mikyasda Selçuklulardan Tuğrul Bey ve Melikşah Sultan takib ederler.

Bu iki Türk büyüğünden Halifeler ile ilk sıhriyeti, Halifenin kızı Seyyide ile evlenmesi şeklinde kurmuş, Melikşah Sultan ise, bizzat iki kızını Halife'ye tezvic etmek sureti ile bu sıhriyeti takviye etmiştir.

Fakat bu sıhriyet, tam manası ile istenilen neticeyi vermemiş ve Türklerin İslâm'ın başına geçmeleri ve Hilâfeti almaları için 16. asıra kadar beklemek icab etmiştir.

Görülüyor ki, Türkler, İslâm ile müşerref oldukları andan itibaren daima İslâm'ın koruyucusu, kuvveti ve kudreti durumunda bulunmuş ve İslâm'ın yükseliş ve satvetine tek dayanak haline gelmiştir. Bu sebeble, Orta Şark'da kurulan Türk devletlerini idare eden bütün Türk sülâlelerinin tek hedefi Halifelik makamı olmuş ve bu siyasetlerini, zor'a değil, yumuşak ve sevdirmek esasına, daha doğru tabiri ile sihriyet esasına bina etmek istemişlerdir.

Türkler, Halifelik makamını almak hususunda kendilerinde bir nevi hak kabul etmekte idiler. Evet Türkler

biliyorlar ki, eğer kendileri olmasa idi, İslâm âlemi de, halifelik makamı da barbar Avrupa'nın önünde çoktan yok olur ve İslâm'ın nişanesi kalmazdı.

Hıristiyan Avrupa'nın Arz-ı Mev'ud için açtığı Haçlı seferleri, bu seferleri teşkil eden Avrupalı kavimlerin koyu, hattâ korkunç bir Hıristiyanlık taassubu ile Avrupalıların neler yapabileceklerini, İslâm'ı nasıl yok edeceklerini bütün sarâhatı ile ortaya koymaktadır.

Fakat Türklerin bu din'e sahib çıkmalarıdır ki, Hıristiyan Avrupa'yı durmağa, İslâm üzerine tevcih ettiği tecavüzleri durdurmağa ve sonunda ric'ate mecbur etmiş ve Hilafet yukarıda da söylediğimiz gibi 16. asır'da Türklerin eline geçmiştir.

Hilâfet müessesesi Yavuz Sultan Selim Han'ın Mısır'ı zabtından sonradır ki, Türkler siyaseten de, diyaneten de İslâmların, İslâm âleminin tam manası ile başına geçmişlerdir.

2 - Garb'a doğru yürüyerek, bir zamanlar Cihan'ın tek hâkimi ROMA İMPARATORLUĞUNA, Diyar-ı Rûm'a sahib olmak, İstanbul'u fethetmek.

Türkler bu gayeyi Emevî halifelerinin askerleri, Abbasî halifelerinin ümerası sıfatı ile elde ettikten sonra, Selçukiler devrinde (9. asır) Hâkim ve Sultan olarak elde etmek istemişlerdir.

Nitekim bu gayenin tahakkuku için ilk gayretlerini sarfetmişler, Selçuki Sultanı Alp Arslan Malazgirt'de Bizans İmparatoru Romanos Diojenos'u mağlûb ettikten sonra oğluna İmparator'un kızını almış ve ilk sıhriyeti böylece kurmuştu.

Böylelikle Selçukiler'in bir kolu, bir nevi Rum saltanatı tesis ederken Süleyman Selçuki de İznik'i fetheder. (Hicri 473-Milâdi 1081) Fakat Türklerin tam manası ile

İslâm âleminin başına geçişi, Osmanlı İmparatorluğu zamanında mümkün olabilmiş ve tarih bu devreyi beklemek zorunda kalmıştır.

Türkler fiili olarak İslâm'ın başına geçmişler ve bu sıfatın alemdarlığını da İstanbul'u fethederek tarsin etmişlerdir. Zira İstanbul'da, Hıristiyanların mukaddes şehrinde bir daha tahta oturan Sultan Mehmed Han, tâkib ettiği siyaseti ile bu hususu bilfiil gerçekleştirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun temel prensibi haline sokmuştur.

Bu temel prensip, Diyar-ı İklim-i Rûm Sultanı olarak, Osman oğullarının, İslâmın emrettiği dünya devleti için, Diyar-ı Küfr'e cihad olarak isimlendirilebilir.

3 - Cenub'a, Hindistan'a doğru yürümek, cihanın en zengin hazinesi olan bu efsanevi kıt'ayı taht-ı idaresine almak.

Bu maksad'ın tahakkuku için ilk adımı Gazneliler devletinin kurucusu Mahmud-u Gaznevi, Milâdî onbirinci asır başlarında atmış, Mahmud-u Gaznevi'yi takiben Timurlular (Gürgâniler)ın Hindistan'ı istilâsı hareketi takipetmiştir. Nihayet bu saltanat, Babür Han'ın kudretli idaresi ve dirayeti sayesinde bir büyük imparatorluk haline gelmiştir.

Bu imparatorluk, tarih'te, Garb tarihçilerinin ifadesince büyük Mogol - Türk İmparatorluğu şeklinde adlandırılmış ve bu imparatorluk ihtişam ve kudreti itibarı ile Osmanlı İmparatorluğu derecesine çıkmıştır.

Dün'e kadar İngilizlerin, Hindistan İmparatorluğu ünvanları, kendilerine bu sülâleden intikal etmiştir.

Türklerin, bu üç tarzı siyasetlerinden Hilâfet siyaseti, Şark meselesine doğrudan doğruya dahil değil ise de, İstanbul'a yürümek, Şarkî Roma İmparatorluğu'nun mer-

kezini fethetmek ve böylece bu imparatorluğa sahib olmak gayeleri ve Hindistan'a hâkim olmak emeli, Şark meselesinin belli başlı unsurlarındandır.

Türkler, İslâm âleminin bu iki cebhesinde yani Garb ve Cenup cebhelerinde, Bizanslılardan başlayarak her türlü Hıristiyan kavimlerle on asırdan fazla bir müddet çarpışmışlardır. Ve bugün hâlâ çarpışmakta devam etmektedirler, ancak günümüzdeki çarpışma, silahlı bir çarpışma değildir. Bu çarpışma, Fransa büyük ihtilâlinden sonra gelişen milliyet fikrinin hâkim olduğu devirlerden başlayarak gelen, Osmanlı içtimai nizamını mahvetmek, Osmanlı devleti hududları içindeki gayri müslim unsuru ayaklandırmak şeklinden, imparatorluk dağıldığı için uzaklaşmış, çatışma, sadece manevî ve içtimaî sahaya inhisar etmiştir.

Binaenaleyh, yukarıdaki nokta-i nazardan denilebilir ki, Müslüman ve Hıristiyan âlemleri arasında ve bilhassa Türkler ile Hıristiyanlar arasında bir (BİN SENE) muharebeleri devam etmektedir.

Şark meselesi bu Bin Sene harblerinin siyasî cebhesini teşkil etmektedir.

İslâmiyetin cenub fütuhat kolu sekizinci asırdan itibaren ric'ate, Şimal kolu ise 9. asırdan itibaren tevakkuf'a ve Müslümanların diğer kollarının bu zaaflarından cesaretlenen Hıristiyan âlemi onbirinci asır'dan itibaren İslâm dünyasına karşı mukabil taarruza geçmeğe teşebbüs etti.

Hıristiyanların bu mukabil taarruzlarının asıl hedefi, Makamat-ı Mukaddese, yani ilk İslâm-Hıristiyan mücadelesinin etrafında cereyan ettiği Kudüs şehri idi.

Ehlisalîb seferleri 13. asır sonlarına kadar iki yüzyıl devam etmiştir. Ehlisalîb seferlerinde Hıristiyanlara en

çok mukavemet eden yani bu mutavassıt cebhede İslâm âlemini en çok müdafaa edenler yine Türkler, Türk sultanları, Türk ümerası, Türk beylikleri ve Türk mücahidleri olmuşlardır.

Üçüncü Ehlisalîb muharebesi (Milâdi 12. asır) esnasında en büyük kahramanlığı gösteren Selâhaddin-i Eyyubi'yi hazırlayan, silâhlandıran da bir Türk kahramanı ve Sultan'ı olan Nüruddin Mahmud Atabeg idi.

Ehlisalîb muharebelerinin hıristiyanlar için mağlûbiyet ve ric'atle nihayet bulduğu onüçüncü asır sonlarından zamanımıza kadar yani yirminci Milâdî asır'a kadar Hıristiyan Avrupa'nın Mukaddes Belde'ye (Cebel-i Lübnan meselesi, Napolyon'un Kudüs'e taarruzu, Suriye seferi müstesna) vaki olmamıştır.

Birinci Cihan Harbi esnasında İngiliz'lerin mısır yolu ile Filistin'e girmelerine, Kudüs-ü Şerif'i zabtetmelerine umumi tarih belki de dokuzuncu ehlisalîb seferi adını verecektir.

Ehlisalîb muharebelerinin ve hayâsızca savletlerin, böyle altı-yedi asır süren uzun bir fasılaya uğraması, yine Türklerin himmet, gayret, cesaret ve büyük bir imparatorluk kurmak maksadı ile ve İslâm için Fisebilillah mücadelelerinin neticesidir.

«DEVLET-İ EBED MÜDDET» ve «NİZAM-I ÂLEM»

Türkler, İslâmiyetin kabulünden ve bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nu kurduktan sonra, bilinen dünyanın büyük bir kısmına sahip olurken, devletlerin sıfatı, haklı olarak, DEVLET-İ EDEB MÜDDET olarak tesbit edilmiştir. Ve bu sıfatın temelini de, NİZAM-I ÂLEM düstüruna istinad ettirmişlerdir.

«ALLAH İÇİN CİHAD»

Dikkat edilirse, Osmanlı Türklerinin harbleri, bilinen veya anlatılan sebeblere bina edilmiş değildir. Bu sebebin başında ALLAH İÇİN CİHAD fikri vardır ve bu fikir, Osmanlı İmparatorluğu çökünceye kadar devam etmiştir.

Demek oluyor ki, Türkler İslâmiyeti kabul ettikleri günden itibaren nasıl bu ulvi din'in îtilâsına çalışmışlar, bu uğurda nasıl hiç bir fedakârlıktan çekinmemişlerse, Osmanlı İmparatorluğu devrinde de aynı azim ve cesaretle mücadele etmişler, Allah için Allah yolunda fetih için kılıçlarını kınlarından çekmişler, kullanmışlar ve Allah'ın inayeti ile de Hıristiyanlık âleminin Ehlisalîb fikrini, takriben yedi asır müddetle, İslâmın üzerinden uzak tutmuşlardır. Hıristiyanlık âleminin Müslüman derken Türk'ü kasdetmesinin sebebi de böylece meydana çıkmaktadır. Hıristiyanlık için Müslüman'ın tarifi, sadece TÜRK'TÜR.

Türk ırkının, ortaya koyduğu maniadır ki, Hıristiyanlık âleminde asırlar devam eden bir duraklama meydana getirmiştir. Bu duraklama, büyük ve muhteşem

Türk Selçuki saltanatının, Ehlisalîbe, Kudüs yolunu kapatması, bu devlet üç asırlık saltanattan sonra yıkılırken, kendisinden daha kuvvetli ve kudretli olarak meydana gelen Garb İslâmlığı da daha muntazam, daha kuvvetli, daha devamlı olması demek olan Osmanlı Türklerinin PEYGAMBERÎ bir savlet ile İstanbul'u zabtederek Avrupa'ya atlayıp, hemen bir hamlede merkezi Avrupa'ya yerleşmesinden neş'et etmiştir.

AVRUPALILARIN MÜDAFAA HAZIRLIĞI

Hıristiyan Avrupa, artık Ehlisalîb ordularını bu yeni kuvvet önünde Makamat-ı Mukaddese'yi kurtarmak için değil, İmparatorluk ve Papa'lık merkezlerini yani Viyana ve Roma'yı tehdid eden Türk - Müslüman kuvvetlerine karşı kendi memleketlerini müdafaa etmek için hazırlamakta idi.

Osmanlı Türkleri önünde bütün bir Ehlisalib orduları, önceleri, mütemadiyen mağlûb oldular. Ve Osmanlı Türklerinin, yalnız Osmanlı Türklerinin değil, belki bütün Türklüğün en azametli devresi, bir devlet için çıkılması muhal olan en muhteşem nokta Onaltıncı Milâdî Asır'dır.

Bu asır'da Osmanlı - Türk orduları Garb'da Viyana'ya ulaşmıştı.

Osmanlı ordularının Viyana'ya ulaşması ise, Avrupa'nın çökmesi demekti. Avrupa Hıristiyan âlemi, müthiş bir korkunun esiri olmuştu. Avrupa'nın Şark kapısı yani Viyana ile Avrupa'nın kalbi demek olan Roma, Hıristiyanlığın merkezi, Türkler tarafından tehdid edilmekte idi, hattâ buna tehdid demek de caiz değildir. Türkler, Avrupa'nın şark kapısını zorlarken, Roma da, tekmil Avrupa'da İslâmın zebunu durumunda idi.

Timurlular (Gürgânî) saltanatı, Gazneli Mahmud'un ve Sebüktekin'in açtığı yoldan yürümüş ve Hindistan'ın büyük kısmını feth ve İslâm'ın hududlarını genişletmişti.

Bu saltanatın Hindistan hududları, Cenub'dan yirminci arz dairesinin cenubuna kadar iniyor ve Şark'dan Ganj nehrinin mansablarının öbür tarafına kadar uzu-

yordu.

1526 tarihinde, Muhteşem Süleyman Han'ın Ehlisalîb'e karşı kazandığı MOHAÇ MEYDAN MUHAREBESİ ile Osmanlı Türkleri Avrupa'nın merkezine, Tuna'nın mansabına doğru yerleştiler.

Garb'da, Osmanlı Türkleri bu muvaffakiyetleri elde ederlerken, aynı yılda, Milâdî 1526 yılında Panipat muharebesi ile Hindistan'a giren Timurlular, İndus ve Ganj havzalaırına ve bütün Orta Hindistan'a sahib olmuşlardı.

Şimalde ise, Altun Ordu Hanları bütün Rusya'nın mutlak hâkimi idiler. Yukarıda sıraladığımız tarihi gerçeklere temas eden Deriyo diyor ki:

«Onaltıncı asır, Türklerin büyük asrıdır. Adriyatik denizinden Ganj nehrine, Bengal körfezine, Cenubî Rusya steplerinden, Türkistan'dan Arabistan ve Sahra kumluklarına kadar muhtelif Türk kabileleri, kendilerine Arab İmparatorluğu'ndan da daha geniş bir İmparatorluk kurdular. VE İSLÂM BİR DAHA BU ASIRDA OLDUĞU DERECEDE MÜDHİŞ OLAMADI. O ZAMAN HIRİSTİYANLIK TİTREMİŞTİ.»

Evet, bütün Hıristiyanlık titremişti. Zira Türk, bir cihan imparatorluğu kurmuştu ve bu imparatorluk ile Peygamberi bir savletle ve ilâhi emirle Nizam-ı Âlem'i kurmağa memur edildiğini ilân etmişti.

Filvaki Türk - İslâm saltanatının, daha doğru bir tabirle, İslâm tarihinde, Türk devresinin gerek haşmet, gerekse siyasi ve askeri azamet ile birlikte servet ve medeniyeti itibarı ile de en yüksek devresi, Onuncu Hicret asrıdır.

İşte bu tarihte Osmanlı Türklerinin tahtında Kanunî Muhteşem Sultan Süleyman Han, Timurlular tahtında ise, Ekber Şah bulunuyordu. Lâkin çok teessüfe şâyândır ki,

bu asırdan sonra Türk ve Müslümanların genişlemesi durmuş, medeniyeti sekteye uğramış ve tevakkuf etmişti. Bu muhteşem kudret ve medeniyet ise, 17. Milâdî asır sonlarından itibaren de ric'ate ve çökmeğe başlamıştı.

İslâm - Türk medeniyet ve kudreti bu derece yüksek olduğu devrede, Hıristiyan âleminin Mukaddes Makama, yani Kudüs-ü Şerif'e veya diğer İslâm - Türk hâkimiyeti altındaki topraklara Ehlisalîb olarak muvaffakiyetli taarruzlar yapabilmeleri ve buraları istilâ etmeleri, bittabi, bu muhteşem Türk kudreti karşısında hemen hemen imkânsız gibi idi.

AVRUPALILARIN TAARRUZU

Lâkin, Türk - İslâm ilerlemesi ve genişlemesi durur durmaz, Hıristiyanların, yani Ehlisalîb'in mukabil taarruzu başladı.

Bu taarruzlar sonunda ric'ate başlayan Müslümanlar, amansız bir takibe uğradılar. Türk - Müslüman âleminin ilk ric'ati ise, Avrupa'nın merkezine, Viyana kapılarına kadar gitmiş olan Osmanlı Türklerinde değil, Şimalde ve daha Cenub'da bulunan Türk - İslam cebheleridir. Bu cebheler, Hıristiyanların hücumlarına dayanamadılar ve çöktüler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun şimalinde Altun Ordu, Cenubu Şarkî'sinde ise Timurlular vardı.

BÜYÜK DEVLET YERİNDE DEVLETÇİKLER

Görülüyor ki, bilinen dünya bir ucundan diğer ucuna kadar Türk soyundan gelen devletler veya im-

paratorluklar tarafından adeta taksim edilmiş bulunuyordu. Fakat esefle söylemek lâzımdır ki, asrımızda bu imparatorlukların yerinde, İslâm'dan intikam almak için hâlâ el ve işbirliği yapan Ehlisalîb'in meydane getirdiği bir sürü devletçik meydana getirilmiştir.

Bu büyük saltanatın şark ucunda bulunan Timurlular'ın yerinde şimdi bir İngiliz Kommenventh âzası olan Hindistan ile Pakistan vardır. Dünkü Rus Çarlığı, bugünkü komünist Rusya topraklarında ise, 16. asırda Altun Ordu Hanlığı veya Kaanlığı vardı. Bütün Rus prens veya Knezleri, Osmanlı Sultanına bağlı ve tâbi Slav, Rum, Macar, Knez ve prensleri gibi, Altun Ordu Han'ına tâbi bulunuyorlardı.

TÜRK - İSLÂM'IN ŞİMAL KOLUNUN ÇÖKÜŞÜ

Moskova büyük Knez'i Üçüncü İvan, Altun Ordu devletine ödediği cizyeyi ilk defa 15. Milâdî asır'da vermek istememiş ve isyan etmiştir.

Üçüncü İvan'ın bu isyanı, Altun Ordu devletinin parçalanmasına yol açmış ve Türk İslâm kolunun Şimal kolu böylece çökmüştü.

Altun Ordu devletinin parçalanmasından sonra, bu imparatorluğun enkazı üzerinde bina edilen Kazan ve Astarhan hanlıkları 16. asır ortalarından sonra (Kazan Han'lığı 1522'de Ruslar tarafından zabtedilmiştir.) Rus hâkimiyeti altına girmiş ve 16. asır'dan itibaren Rusya'da durum tam aksi şekilde tecelli etmiştir. Esir ve tâbi olan Rus'lar hâkim, Sultan ve hâkim olan Türkler ise esarete düşmüşlerdi.

Rusya'da Çarlık idaresinin yıkıldığı ve tarihe intikal ettiği güne kadar Rus Çar'ları (kadîm tabiri ile Kaanları) her bakımdan kendilerini Altun Ordu Kaanlarının vârisleri addetmişlerdir.

TÜRK - İSLÂM'IN ŞARK KOLUNUN ÇÖKÜŞÜ

Timurlular devletinin yıkılmasından sonra Hindistan'a yerleşen İngilizler de, tıpkı Rus Çar'ları gibi, kendilerini mahvettikleri Türk devletinin vârisi addetmişler ve imparatorlarına, Hindistan İmparatorluğu'nun vârisi unvan ve sıfatını vermişlerdir.

Türk - İslâm kolunun Şimalinde meydana gelen bu ilk ric'atten sonra, ikinci mühim ric'at, Hindistan'da, yani Timurlular saltanatı cebhesinde vukua geldi. Böylece İslâm - Türk İmparatorluğu'nun Şark kolu da tarihe karıştı.

Hıristiyan dünyası, İslâm âlemini arkadan kuşatmak için Hindistan'a taarruz etmek fikrini daha 15. Milâdî asır'da tasarlamıştı. 1492 yılında Amerika'yı keşfeden ve insaniyete, medeniyete hizmet kasdı ile hareket ettiğini zannettiğimiz Kristof Kolomb, Garb'dan Şark'a doğru giderken Hindistan'a vâsıl olmak ve bu suretle «İslâm'ı arkadan vurmak, yatağında ezmek istiyordu.» diyordu, Deriyo.

O zamandan beri Hıristiyan âlemi bu fikrinden vazgeçmedi. Kristof Kolomb Hindistan'a gidemedi ise de, 1498'de Vasko dö Gama Hindistan'a vâsıl oldu. Ve Milâd'ın 16. asrında, Hind yarımadası'nın bir çok noktalarında Portekiz'liler mühim bir çok mevkiler elde etmeğe muvaffak oldular.

17. Milâdî asrın başlangıcından itibaren Hollandalılar, Fransızlar ve İngilizler birbirlerini takiben Hindistan'a geldiler. Ve önceleri sahillerde yerleştiler. Sonra yavaş yavaş Timurlular Sultanlarından başlangıçta

dostane ve lütufkârane müsaadeler elde etmeğe muvaffak oldular.

(Meselâ, 1644 yılında, yani Timurlular saltanatının en kudretli ve haşmetli devrinde Şah Cihan, Muhteşem Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransızlara verdiği basit imtiyazlar kabilinden bir imtiyazı İngilizlere verdi. Böylece Hind-İngiliz şirketine Bengal'de ticaret müsaadesi bahşetmiş oldu.) İşte bu kabil desiseler ve riyakârlıklarla Hıristiyanlık âlemi, daha doğru tabiri ile Ehlisalîb, İslâm'ın harim-i ismetine kadar nüfuz edebildi.

Büyük Moğol-Türk saltanatında da, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'nda görüldüğü gibi, evvelâ en çok ticarî ve iktisadî müsaadeyi alan, buna inzimam eden siyasî nüfuzu eline geçirmiş olan devlet Fransa'dır. Fakat, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda, gerekse Türk-Moğol İmparatorluğu'nda, ilk imtiyazları Fransızlar elde etmiş oldukları halde, İngilizler bu ezeli rakiblerini 18. asır'da Hindistan'dan tamamen çekilmeğe mecbur ettiler. Böylece, Fransa, Hindistan'daki büyük iktisadî menfaatlerini İngilizlere bir defa daha kaptırmış oldu.

Sür'atle yıkılmağa yüz tutmuş olan Türk-Moğol Saltanatını temsil edenler, iki Hıristiyan devlet olan İngiliz-Fransız rekabetinden ve düşmanlığından istifade etmek istemişlerse de, 18. asır'da Fransızların İngilizlere mağlûb olması ve 19. asır'da, yani 1789 ihtilâli ile iktidara gelen Napoleon'a karşı İngilizlerin galebesi, Şark'da ve müstemlekelerde bu devleti tek başına bırakmış, böylece İngiliz müstemleke imparatorluğu meydana gelmişti.

Milâdî 18. asırda İngilizler, Türk-Moğol saltanatını, sıkıştıra sıkıştıra, hudutlarını saltanatın merkezi hükûmeti olan Delhi'ye kadar indirdiler. 19. asrın başından itibaren

çaresizlik içindeki saltanat, İngiliz-Hind şirketinin himayesini resmen kabul ederek şirketin verdiği aylıkla geçimini sağlayan bir memur durumuna düştü. Bu şekilde İngiliz-Hind şirketinden maaş alan iki şah gelmiş, fakat memleketleri ve milletleri için herhangi bir şey yapamamışlardır. Ancak, İngilizler, Türk-Moğol saltanatlarından kurtulmanın da çarelerini bulmuşlar, dahilî ayaklanmaları bahane etmeğe başlamışlardı.

Hindistan'daki bu ayaklanmaların en mühimlerinden birisi olan sipahi ayaklanmasını son Sultan Bahadır Şah'ın kışkırttığını iddia eden İngilizler, kendisini hemen tahtından indirmişler ve Rangoon'da hapsetmişlerdi. Bu tarihten sonra da, (1857) tarihte muazzam ve muhteşem bir imparatorluk olan bu saltanat yani İslâmın kolu inkıraz bulmuş ve Hindistan böylece Büyük Britanya devletinin hâkimiyetine girmiştir.

İngilizler, İslâm - Türk İmparatorluğu'nun Şark koluna böylece nihayet verirken, Ruslar da Şimalden yürüyerek ve oralardaki küçük Türk hanlık ve beyliklerini imha ede ede 19. asrın sonlarında Pamir yaylasının Şimal yamaçlarına gelmişler ve dayanmışlardı.

Ruslar, Pamir yaylasının şimal eteklerine yaslandıkları vakit, aynı Pamir'in cenub eteklerini ise İngilizler tutmuşlardı.

Hıristiyan âlemi böylece birisi Şimalden diğeri Cenubdan iki kol halinde, İslâm âleminin Şark kolunu yok etmişler ve büyük Türk - İslâm İmparatorluğu'nun böylece Şark ve Şimal kollarını tarihten silmişlerdi.

MERKEZ CEPHEYE HÜCUM

Hıristiyanlığın artık hedefi Büyük İslâm - Türk İmparatorluğu'nun merkez cebhesine dönmüştü. Ehlisalîb mezbuhâne bir gayret ve aralarındakı büyük iktisadî menfaatler ayrılığına rağmen, İslâmiyete duyduğu hınç yüzünden yine el ele vermişti. Fakat bununla beraber, merkez cebhesi, İslâm Halifeliği unvanını da muhafaza eden Osmanlı saltanatı, maruz kaldığı bütün ehlisalîb taarruzlarına, gittikçe sıklaşan mağlûbiyetlere, ric'at hattının kesilmiş olmasına İmparatorluğun hıristiyan tebaasının her gün ayaklanmalarına ve Türkleri mutaassıb bir dinî görüşe dayanarak kitle halinde katletmelerine, bunlara inzimam eden Müslüman ırklardan (Türk olmayan) bazılarının halifenin temsil ettiği son müstakil İslâm İmparatorluğu'na ve saltanatına karşı gösterdikleri ihanete rağmen vazifesini ifada, kendisine terettüb eden müdafaa mıntıkasını, büyük ve muhteşem bir kahramanlıkla ve bütün bir hıristiyanlık husumetine rağmen elde tutmuş ve müdafaa etmiştir.

20. asrın başlarında Türkler hâlâ Avrupa kıt'asında idiler. İşte bu kuvvetli cebheye karşı girişilen ve sürekli taarruzlara müteallik siyasî meselelerdir ki, mahdud manası ile Şark meselesini teşkil eder.

BİZANSIN TÜRKLERİ BİZANSLAŞTIRMA ÇABASI

19. Asrın sonlarına doğru Şark meselesinin en kuvvetli ve faal âmillerinden olan iki rakîb devlet; Rusya ve İngiltere, Orta Asya'da Pamir yaylasının şimal ve cenub eteklerinde, birbirlerine yaklaşmak sureti ile İslâm âlemini tamamen çevirmiş olmalarına rağmen, İslâm âleminin Garb cebhesi, bizzat İslâm Halife'sinin emir ve kumandası altında Türk - İslâm ordusu, kahramanca müdafaaları, bazan parlak, insanın gözünü kamaştıracak muhteşem mukabil taarruzları ile Balkan yarımadasını İslâm'ın ileri mevziini hâlâ muhafaza ediyordu.

İşte İslâm âleminin bu Garb cephesine müteallik meselelerin meydana çıkardığı siyasettir ki, mahdud ve kısa tarifi ile de bunun manası «Şark meselesidir».

Mahdud ve kısa manası ile Şark meselesinin meydana gelmesinde en mühim âmil, Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu hududları içerisinde yaşayan bazı milletlerdir.

Şark meselesine karışmış olan Avrupa devletlerinin faaliyetleri esas itibarı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatlerine pek nadir olarak uygunluk göstermiş, fakat her meselede daima Osmanlı İmparatorluğu'ndan elde edecekleri menfaatleri istikametinde hareket etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluk hudutları içerisinde bulunan kavimlerden bazıları ve bilhassa gayri müslim unsurların hepsi, devletin âli menfaatlerinin değil, basit meselelerin bile karşısında olmuşlar, devlete, millete en cebîn ve rezil düşmanlıklarını göstermişlerdir.

Bu müşahedelere dayanarak, Şark meselesinin se-

beblerini karşılıklı olarak şöyle tesbit edebiliriz.

1 - Bir tarafta Osmanlı İmparatorluğu ile imparatorluk hududları dahilindeki Müslüman unsurlar, bilhassa Türkler.

2 - Diğer tarafta Avrupa devletlerinin hemen hepsi ve Osmanlı tebaasının bir kısmı (İmparatorluk hududları içerisindeki bütün gayri müslim reaya) mahdud ve manada alınan Şark meselesinin mahiyeti, işte yukarıda işaret edilen iki tarafların birbirleri ile mücadelesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıçta Avrupalı devletlerden (Burada Avrupa devletlerinden murad edilenler Hıristiyan devletlerdir.) Bizans İmparatorluğu ile ve hemen aynı zamanda Slav devletleri ile, İtalyan cumhuriyetleri ile, bir müddet sonra Tuna havzası ve bütün Avrupa Hıristiyan âlemi ile harb ve sulh münasebetlerine girmiştir.

Bütün bu devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı takibettikleri siyaset, Osmanlıların ilk savletleri karşısında münhasıran müdafaadır.

Bizans, Osmanlı İmparatorluğu'nun istilâsı karşısında kendisini yalınız silâh ile müdafaaya çalışmış değildir. Bizanslılar bazan Osmanlılarla dost ve müttefik bile olmuşlardır. Bu dostluk bazan Bizans imparatorları ile Osmanlı sultanları arasında sıhriyet derecesine varır.

Bizans diplomasisi, imparatorluk hududları boyunca yaşayan kavimleri din ve siyaset vasıtası ile kendisine celb ve kendi medeniyetine idhal ederek, sonunda tamamen veya kısmen tabiiyetine almak ve hattâ onu, Bizans potası içinde yok etmek gayesini güderdi.

ŞARK SİYASETLERİ

Bizans diplomatlarının Osmanlı Türklerini Bizanslılaştırmak için gayret sarfettikleri ve bir netice istihsali için çalıştıkları şüphesizdir. Fakat Osmanlı Türklerinin daha evvel İslâm dinine ve İslâm medeniyetine girmiş olanları, Bizansın dinî ve siyasî bakımdan vaki bütün teşebbüslerinin akamete uğramasına sebeb olmuştur. Fakat buna rağmen Osmanlı Türklerinin içtimaî yapılarına zamanla bir mikdar Bizans âdeti yerleşmiş ve bu âdetler tesirlerini göstermiştir.

Bizans devletinin siyasetinin bir cebhesi de, kendi hududlarına yakın ve civar mahallerde yerleşmiş olan ırklar ve kavimler arasında her türlü hile ve desiseye başvurarak, birbirleri aleyhine kışkırtmak ve onlar arasında cereyan eden çatışmalardan bilistifade, zayıflayan düşmanlarını dilediği şekilde ezmek şeklinde ve istikametinde ifade edilebilir.

Bizansın bu siyasetini Osmanlı Türklerine karşı tatbik edip etmediği henüz tesbit edilmiş değildir. Fakat Osmanlı Türklerinin Bizansı geride bırakarak Balkan Slavları üzerine yürüyüşlerinde, Bizans siyasetinin bu ana prensibinin belirtileri de yok değildir.

Fakat her ne olursa olsun Türkler, tarih boyunca denenmiş usullerini burada da tatbik etmişler ve düşmanlarının her türlü muvasala ve ikmal yollarını kesmişlerdir. Türklerin bu şekilde hareketleri, Bizans'ın ömrünü daha uzatmış ve tefessüh etmiş bu içtimai bünye içten içe erimeğe devam etmiştir.

Bizans, yani Şarkî Roma, Garbî Roma'nın halefi olan Katolik - Lâtin âleminin dinî, iktisadî ve siyasî ra-

kibi idi. LASİLEOS yegâne imparator kalmak Ortodoksluğu cihana yaymak, Akdeniz ticaretini kendi elinde bulundurmak istiyordu. Bu cihetle İtalyan cumhuriyetlerinin, Osmanlı Türklerini, Bizans aleyhine teşvik etmiş olmaları pek muhtemel olduğu gibi, Bizans siyasîlerinin ve Bizans İmparatorluğu'nun sukutundan sonra İstanbul'da kalan ve Osmanlı tabiiyetini kabul, din değiştirerek devlet hizmetinde mevkî alan Ortodoks kilisesinin, Rum ileri gelenleri ile asilzâdelerinin Lâtin âlemi aleyhinde Osmanlı imparatorlarını da teşvik etmeleri akla yakın bir ihtimaldir.

Kendi zaaf ve aczlerini pek bariz bir surette gören bazı Bizanslılar, artık sırf kendi kuvvetleri ile İmparatorluğun Lâtinliğe karşı müdafaa ve muhafazasına imkân olmadığını anlayınca, yeni ve kuvvetli bir unsuru denemeği düşünmüş olabilirler. Onlar yine, bu sağlam ve cengâver milletin başlarında padişahları olduğu halde Bizans taht'ına çıkmasını da düşünmüş olabilirler.

Fakat bütün düşünceler, Garb müverrihlerinin varmak istedikleri netice, İstanbul müdafaasının devamı sırasındaki şiddet ve azm ile kabil-i te'lif değildir. Zira bu düşünce içinde olan ve Türkleri kullanmak isteyen bir siyasetin tatbikçisi olanlar, eğer bu düşünceye sahib olsa idiler, tarihin nadir müdafaalarından birisi olan İstanbul muhasarası ve müdafaası meydana gelmez, Fâtih Sultan Mehmed Han ellerini kollarını sallayarak İstanbul'a girerdi.

OSMANLILARA KARŞI EHLİSALÎB SİYASETİ

Osmanlı orduları Balkan yarımadasına girdikten sonra, Hıristiyan âlemi rüesasının, yani Papa'lar ve İmparatorların teşvik ve tesirleri ile müteaddid kral ve prensler kumandası altında Osmanlı Türklerine karşı gelen EHLİSALÎB orduları muayyen bir siyasetin icra kuvvetinden gayri bir şey olmadığı artık gün gibi âşikâr olarak ortaya çıkmıştır. Papaların ve imparatorların bu siyaseti şöyle hulâsa ve ifade edilebilir:

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da yerleşmesine mâni olmak, müslümanların Avrupa'da hıristiyanlara hâkim olmasına müsaade etmemek, İstanbul'un Türkler tarafından fethine mâni olmak. O zaman Hıristiyan âleminin müşterek menfaatı namına bir EHLİSALÎB SİYASETİ mevcud oluyor demektir.

Kendi aralarında daima derin bir ihtilâf hâlinde bulunan, İmparator ve Papa'ya hürmetlerini, kendi şahsî menfaatleri ile birlikte düşünmekte olan hükümdarların, Şark siyasetinde ekseriya anlaştıkları ve kendi aralarındaki büyük husumetlere rağmen ittifak ettikleri görülür.

HABSBURGLAR'IN ŞARK SİYASETİ

Onaltıncı asır'dan, yani Osmanlı İmparatorluğu tahtında Kanunî Sultan Süleyman Han'ın bulunduğu tarihten itibaren Habsburglar'ın yeni İmparatorluğun (MUKADDES ROMA - CERMEN İMPARATORLUĞU) ve İspanya krallığının, Habsburg'lara rakib ve hasım olan Burbon'ların, yani Fransa krallığının ve Şark ile en çok alâkadar olan İtalyan cumhuriyetlerinin Şark siyasetleri bütün hatları ile tebellür etmeğe, şekillenmeğe başlamıştır. Bu sıralarda, mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu tahtına calis olmuş bulunan Beşinci Şarl. Avrupa'nın merkezine ve garbına hemen tamamen hâkim idi. Büyük Şarl ve büyük Oton'ların saltanatı tekrar ihya edilmiş gibidir. İspanya vasıtası ile Akdeniz'e ve Okyanus'lara, Almanya vasıtası ile merkezî ve Garbî Avrupa'ya, Bohemya ve Macaristan krallıkları sayesinde Avrupa'nın şarkına hükmetmek ister.

İmparator Şarlken zamanında, Habsburg'ların Şark siyaseti, Osmanlı'ları bir taraftan Tuna'nın cenubunda bırakarak Macaristan'a sokmamağa çalışmak, diğer taraftan Akdeniz'e hâkim olmalarına mâni olmak için mücadele, diye hülâsa edilebilir. Zira, Habsburg'ların tesbit edilmiş bir Akdeniz siyasetleri vardır. Bu siyaset, Aragon ve Kastelya krallıkları tarafından takib edilmiş olan İslâm aleyhdarı siyasetin devamıdır. Şarlken, İspanya hâkimiyetini kaybetmiş olan Müslümanlarını, Akdeniz'in garb havzasında, Afrika'da takib etmiştir. Şarlken'in gayesi, Cezayir ve Tunus'u da zabtetmek ve garb'dan başlıyarak bütün Akdeniz'i hâkimiyeti altına almak istiyordu. Bu maksad ile giriştiği ciddî teşebbüsler de vardı. Macaristan

ovasında muhteşem Sultan Kanunî Süleyman Han'ın karşısına çıkamayan ve ondan kaçan Don Karlos, Akdeniz ile Şarlken'in bu siyasetini tahakkuk ettirmek maksadı ile Osmanlı donanmasının kaptan-ı derya'sı Barbaros Hayreddin Paşa'nın karşısına çıkmış ve bizzat onunla savaşmıştır.

Şarlken'in Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tesbit ettiği siyaset daha başlangıçta ve Şark'da netice vermemiş, Macar asilzadelerinden bir kısmı her girdikleri, fethettikleri yerlere İNSANLIK ve ADALET GÖTÜREN Türklere esir olmayı, Habsburg'ların asilzâdelik payelerinden daha üstün tutmuşlar ve Osmanlı hâkimiyetini kabul etmişlerdir. Böylece, ilk Hıristiyan - Müslüman yardımlaşması ve yakınlaşması meydana geliyor, Macar Hıristiyan asilzâdeleri, Müslüman Türklerle birlikte, Hıristiyan Habsburg'lara karşı mücadele ediyorlardı.

Böylece, hemen bütün Macaristan Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi.

Cenub sahilleri tamamı ile Müslüman halk ile meskun olan Akdeniz hâkimiyeti de, Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiş oldu.

Böylece, gerek Şark'ta gerekse Akdeniz'deki beşinci Şarl siyaseti iflâs ederek bu havalideki mutlak hâkimiyet Türklerin eline geçmiş oldu.

Beşinci Şarl'ın siyasetinde muvaffak olamayışı, Garb tarihcilerince Osmanlı Türklerinin gerek siyasî gerekse askerî kudretleri karşısında, Hıristiyan âleminin tutunamayışına bağlanmaktadır. Bundan ayrı olarak aynı kaynaklar, ikinci bir sebeb olarak da Fransa'da dinî ıslahat hareketinin haricî siyaset ile birlikte yürütülmesini ileri sürmektedirler. Fakat buna rağmen Fransa'nın, bir dünya siyaseti ve bu siyaset içerisinde bir Şark siyaseti

vardır ve Fransa Şark siyasetinde muvaffak olmuş bir devlet addedilebilmek için bir çok sebebe dayanabilmektedir.

FRANSA'NIN ANANEVİ ŞARK SİYASETİ

Fransa'nın Şark siyaseti, umumî haricî siyasetinin bir kısmıdır. Fransa Kralı Birinci Fransuva, mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu'na göz dikmişti. Ve her ne suretle olursa olsun, imparator olmak istiyordu.

Birinci Fransuva, Beşinci Şarl'ın taht üzerinde en kuvvetli rakibi idi. Ve Fransuva Fransa tahtına intisab için elinden gelen her şeyi yapıyordu. 1519 tarihinde Beşinci Şarl'a rakib olarak mukaddes Roma - Cermen İmparatorluk tahtına namzed iken, halk ve asilzâdeler nezdinde yaptığı konuşmalarında, seçildiği takdirde bütün Avrupa'dan toplanmış muazzam bir Ehlisalîb ordusunun başında Müslüman'ların üzerine yürüyeceğini ilân edip duruyordu.

Talihsizlik ve muvaffakıyetsizlik Birinci Fransuva'nın plânını değiştirdi. Fransuva seçimle mukaddes Roma - Cermen İmparatoru olamadığı gibi, silâh zoru ile tahtı eline geçirmek için giriştiği mücadelede de mağlûb oldu, talihli rakibi Beşinci Şarl'ın eline esir düştü. Bu vak'a üzerinedir ki, Fransa Kralı ile Osmanlı İmparatorunun Habsburglar İmparatorluğu aleyhine ve Fransa'nın ısrarlı talebleri sonunda Osmanlı İmparatorluğu - Fransa siyasî ittifakının temelleri atılmış oldu.

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki bu siyasî sıhriyet, bazı mühim fasılalarla, 19. asrın sonlarına kadar, hemen hemen dört asır müddetle devam etti. Fransızlar bu siyasete *«An'anevî siyaset»* adını vermektedirler.

18. Asır'dan itibaren Türk - Fransız dostluğu, yalınız

Habsburg hanedanına karşı değil, aynı zamanda Rusya Çar ailesi Romanoff'lara karşı ve onların aleyhine olarak kullanıldı.

Bu siyasetin gerçi Osmanlı İmparatorluğu müstefid oldu, fakat asıl istifade eden, Osmanlı İmparatorluğu'ndan büyük menfaatler elde eden Fransa oldu. Fakat, Fransızların Osmanlı İmparatorluğu ile olan bu dostluğu da diğer Hıristiyan Avrupa devletleri dostluğu kadar bir kıymet taşıyordu. Bu siyasetin de ilk hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan da daima bir şeyler, çok şeyler, büyük menfaatler koparmak ve Türkleri geldikleri ülkelere, Orta Asya'ya geri göndererek, İslâmın bu kudretli müdafiini ve liderini ortadan kaldırmaktı.

Fransa böylece, Şark'a daha çabuk ve daha kuvvetle hulûl edecek, Şark'ın zenginliklerini daha kolay bir şekilde kendi memleketine taşıyabilecek ve kuvvetlenir kuvvetlenmez de, mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu tahtı için mücadele imkânlarını eline geçirmiş olacaktı.

Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gizliden gizliye, ittifaka rağmen düşmanlıktan sıyrılmak için gayret sarfettiği hattâ dost kalarak hıyanetten çekindiğini ihsas ettiği zamanlarda bile, Osmanlı dostluğundan, mutlak olarak bir şeyler almak bir takım büyük menfaatlar koparmak gayesini takibetmiştir.

Fransa bu siyasetini takviyeye karar verdiği vakit, Osmanlı İmparatorluğu'ndan behemehal iktisadî bir takım tavizler koparmak peşinde koşmuş ve her seferinde de bu tavizleri almağa muvaffak olmuştur. Buna rağmen, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun dostluğuna muhtaç bulunduğu ve Birinci Fransuva'nın mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu'na esir olduğu devreden itibaren

kendisi için elzem olan Türk dostluğunun ilk devresinden itibaren ondördüncü Lui ve Napoleon Bonapart zamanları gibi, Fransa'nın en kudretli olduğu sıralarda dahi, iki yüzlü siyaset kullanmaktan aslâ vazgeçmemiştir.

Fransa, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu ile dost, hattâ müttefik görünürken, diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğu'nun amansız düşmanları ile ittifaklar akdetmekten, hattâ Osmanlı devleti aleyhine harekete bilfiil geçmekten çekinmemiştir.

Birinci Fransuva'nın esareti üzerine, kralın annesi bizzat muhteşem Kanunî Sultan Süleyman Han'a müracaat ederek oğlunun kurtarılması talebinde bulunmuş, hattâ rivâyetlere göre, bir nevî tazallumu hal ederek yalvarmıştır. (1525)

Fransa kralının annesi tarafından, Osmanlı tahtında oturan muhteşem Kanunî Sultan Süleyman Han'dan taleb edilen yardım üzerine ertesi yıl, yani 1526 yılı baharında, bizzat Osmanlı İmparatoru'nun kumandası altındaki hakikaten muhteşem bir Türk ordusu birinci Viyana seferine çıkıyordu. Bu Türk ordusu bu seferi, Mohaç meydan muharebesinin muzaffer ordusu olarak devam ettiriyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa Kralı Birinci Fransuva için bir harbi göze aldırması, bir göl haline soktukları Akdeniz'de görülmemiş kudrette bir donanmanın Amiral Barbaros Hayreddin Paşa kumandasında Fransa'ya gitmesi, mukaddes Roma - Cermen İmparatoru Şarlken üzerinde tesirini icra etmiş ve Fransa Kralı Birinci Fransuva, İmparator ile Madrid sulhunu imza etmişti. Ancak Şarlken, bu sulh ile Fransa kralından bir çok taahhüd meyanında Protestanlara ve TÜRKLERE karşı müşterek hareket hususundaki imzasını da almıştı.

Fransa, her seferinde olduğu gibi, bu sefer de Osmanlı İmparatorluğu aleyhine bir muahede imzalamış oluyordu. Hem de, kendisini kurtaran İmparatorluğun, mukaddes Roma - Cermen İmparatoru Şarlken'e gönderdiği mektubun mürekkebi kurumadan...

Fransa Kralı Birinci Fransuva, bu anlaşmanın ahkâmına ölünceye kadar sadık kalacağına dair İmparator Şarlken ile birlikte İncil üzerine yemin etmiş, fakat bu yemininden fiilen değilse bile, zımmen rücu etmiştir.

Osmanlı İmparatoru muhteşem Kanunî Sultan Süleyman Han'ın kudretli bir ordu ile Viyana üzerine yürüdüğünü haber alan mukaddes Roma - Cermen İmparatoru Şarlken, bir taraftan Osmanlı Türk ordusunu durdurmak için tedbirler alırken, bir taraftan da derhal Fransa Kralı Birinci Fransuva ile Madrid anlaşmasını tanzim ve imza etmişti. Şarlken, Avrupa'nın kaderini tek başına elinde tutmuş olmasına rağmen, muhteşem Süleyman ile tek başına karşılaşmayı arzulamıyor, böylece esaretten tahlis edeceği Fransa Kralı Birinci Fransuva'nın da yardımını, esaretten tahlisine karşı temin etmiş oluyordu.

Fransa Kralı Birinci Fransuva, Osmanlı İmparatorluğu'na söz vermişti. Kendisi aleyhinde harb etmeyecekti, lâkin siyasî zaruretler, bilhassa Fransa'da sağlam bir taht kurmak ve devam ettirmek maksadı, Şarlken ile böyle bir anlaşmayı kendisi için de elzem kılıyordu.

Gerçi Fransa Madrid anlaşması ile Türklere karşı harb edeceğine dair verdiği imzayı çiğnememiş ise de, 1529 yılında Türk orduları Viyana'yı muhasara ederken, Fransa, Chamere (Sambure) sulhunu imza etmiş olmakla İmparator Şarlken'in bütün kuvvetleri ile Viyana'nın imdadına koşması imkânını sağlamıştı. Ancak bu suretle

Türklerin Viyana'yı almasına mâni olunabilmiş ve Fransa bir kere daha Türklerin aleyhine bir harekette bulunmuştu.

İşte böylece samimiyetten ve sadakatten uzak bir görüş ile başlayan Türk - Fransız dostluğu, nihayet 1535 yılında resmî bir ittifak muahedesi şekline inkılâb etmiş ve o tarihte, Fransızların daima Türkler aleyhine kullandıkları sahte Türk dostluğu böylece başlamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu - Fransa ittifakından Türklerin 16. asırda gördükleri istifade, mukaddes Roma - Cermen İmparatorluk kuvvetlerini Fransızların da bir taraftan meşgul ederek, Türk ordusu ve donanmasının hareketlerini kolaylaştırması idi. Hattâ her iki devletin, yani tarafeyn devletlerin donanması müşterek askerî harekâtta da bulunmuşlar, Fransız donanması Osmanlı Donanınası Kumandanı Barbaros Hayreddin Paşa'nın emrine verilmiş, Tulon Limanı müşterek deniz üssü hâline getirilmişti.

Buna mukabil Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1535 kapitülâsyonlarını elde etmişlerdi. Fransa'nın bu kapitülâsyon ile elde ettiği menfaatler cidden çok büyüktü. Bu kapitülâsyon ile Fransa, Osmanlı İmparatorluk hududları içerisinde, İmparatorluğun bütün limanlarında ticaret serbestisi hakkını kazanmış, Osmanlı İmparatorluğu limanlarında Fransız bayrağından başka bayrak taşıyan gemiler ticaret yapamamışlardı.

Bu gemiler, Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapabilmek için Fransa bayrağını çekmek mecburiyetinde idiler ve bu hal, Fransaya bir çok menfaatler sağlamıştı.

Bundan ayrı olarak Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu hududları dahilinde geniş bir dinî serbestiye sahib oluyorlar, Makamat-ı Mukaddese'nin Kudüs-ü

Şerîf ile Beytül-lahm'in muhafaza ve bakımı Fransız tebaasına bırakılıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bir nevî bahşiş şeklindeki hareketi sonradan kendisine çok pahalıya mal olmuş bir hareketin başlangıcı olduğu gibi, Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu limanlarındaki ticaret serbestisi, sonraları bu imtiyazı eline geçiren devletin dilediği gibi ve en geniş manası ile tefsir edilmiş, böylece Fransa, Şark ticaretini âdeta mutlak bir imtiyaz şeklinde elinde tutmuştur.

Fransa, bununla da iktifa etmemiş ve Kanunî Sultan Süleyman Han'ın kendisine lûtfen bahşettiği bu hakkı, sonraları, Osmanlı İmparatorluğu hududları dahilindeki Osmanlı tebaası Hıristiyanların hukuken hamisi şeklinde kullanmış, bu noktada bilhassa ısrar etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı sıralardan itibaren parçalandığı ana kadar bu imtiyazdan gayet mükemmel bir şekilde istifade etmiş, pek pahalı bir müttefikti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en kudretli zamanlarında, lûtfen verilmiş birer âtıfet olan bu imtiyazlar, bize dost, müttefik ve bizden himayemizi taleb ederek devletin kudretine sığınmış olanların, bilinmez nasıl, bize kabul ettirdikleri bu imtiyazlar, sonraları devletin içinden çıkamıyacağı bir takım siyasî anlaşmazlıklar meydana getirmek yolunda kullanılmış ve bundan istifade etmişlerdir.

Sonraları kapitülâsyon adını alan bu imtiyazlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı devrelerde, yine o dost ve müttefiklerimiz tarafından (hakikaten kendileri ile dost ve müttefik olduğumuz zamanlarda bile) daha şiddetlendirilmiş, kapitülâsyonlara sahib olamamış diğer Avrupa devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ak-

tedilecek siyasî ve iktisadî veya ticarî anlaşmalarda da kıstas olarak dâima göz önünde tutulmuştur.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün beynelmilel anlaşmalarında ve bizzat devletin hududları dahilinde yaşayan halk üzerinde hakkı kazası takyid edilmiş ve binnetice Osmanlı İmparatorluğu bir kısım istiklâlini kaybetmiş duruma düşürülmüştür.

İKİ İMPARATORLUĞUN İKİ SİYASETİ

16. Asırdan, yani, muhteşem Kanunî Sultan Süleyman Han'ın hakikaten o pek muhteşem imparatorluk devrinden itibaren, o devrin en kuvvetli iki devleti olan mukaddes Roma - Cermen İmparatorluğu ile Fransa krallığı tarafından, Osmanlı saltanatına müteveccih takibedilen iki muayyen haricî siyasetleri vardı.

Bunlardan birisi, Habsburgların Şark siyaseti ki bu siyaset Osmanlı İmparatorluğu'na karşı açıktan açığa hasmane bir siyasettir. Diğeri, Burbon hânedânının Şark siyasetidir. Bu siyaset, zâhiren dostane, aslında ise din'e tam mânası ile Hıristiyanlık temeline dayanan hasmane bir hüviyet taşıyordu.

Fakat Habsburg'ların Şark meselesini hasmane bir siyaset ile halletmek istemesinden Osmanlı İmparatorluğu'nun gördüğü zarar ile Fransa'nın aynı Şark meselesi hakkını da takib ettiği dostane siyaset yolu ile meseleyi halle uğraşırken Osmanlı devletine iras ettiği zarar ve ziyan, her halde Habsburg hânedânının iras etmek istediği tahribattan çok daha büyüktür.

Fakat bütün bu değişik siyaset oyunlarına rağmen, ister Habsburg, ister Burbon'ların Fransa'sı veya isterse diğer Hıristiyan milletler veya devletler, bütün bu unsurlar Osmanlı İmparatorluğu'na, dolayısi ile Türk ırkına ve milletine aslâ dost olmamışlar, Türklere karşı takibettikleri siyasetlerinde ya Roma'daki Papa'nın kukuletası veya İstanbul'daki Patrik'in tacı kendilerine rehber olmuştur.

Binaenaleyh, Türkler ile Avrupa arasındaki münasebetler dâima bir ehlisalîb zaviyesinden mütalâa edil-

miş, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için Avrupa devletleri, daha doğru tabiri ile Hıristiyanlık âlemi bu siyaseti dâima birinci plânda mütalâa etmişlerdir.

AVRUPA'NIN BUGÜNKÜ SİYASETİ DE...

Avrupa'nın dünkü siyaseti, Hıristiyanlığa dayanan ve dâima bir şeyler almak, İslâm'ı yıkmak nokta-i nazarına nasıl bina edilmiş ise, bugünkü Avrupa siyaseti de, aynı nokta-i nazara dayanmaktadır. Ve Hilâl ile Salîb karşı karşıdır.

Gelecekteki Avrupa'nın hıristiyanlığa bina edilmiş siyasetinin de bir başka noktadan mütalâası böylece suya düşmektedir. Yani, gelecekteki Avrupa siyaseti de Hıristiyanlık temeline oturtulacak ve Hilâl ile Salîb dâima karşı karşıya bulunacaktır. Bu, İslâmiyetin zuhuru ile birlikte başlayan Şark meselesinin devamından başka bir şey değildir.

İTALYA YARIMADASI'NDAKİ DEVLETLERİN ŞARK SİYASETİ

16. Asır'da Şark meselesine müessir olan unsurlar ve Batı devletleri arasında İtalya yarımadasındaki devletleri de göstermek lâzımdır.

Fâtih Sultan Mehmed Han zamanında bir hayli hırpalanmış bulunan bu devletçiklerin onaltıncı asırdaki Şark siyasetleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet olarak kurulmasından evvel, Şark'da haiz bulundukları büyük ticarî menfaatlerini muhafaza ve devam ettirmeğe matuf bir siyasettir. Yani, ciddi ve ehemmiyetli bir iktisadî siyaset takibediyorlardı. İtalya yarımadasının coğrafî durumu, İtalya'lı devletlerin, bilhassa Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetlerinin, Akdeniz'in en kuvvetli ticareti deniz filolarına sahib olmaları, bu devletlerin büyük servetler elde etmelerine imkân sağlamıştır.

Bu tüccar ve gemici devletler, Akdeniz'in iktisaden mutlak hâkimi olmak ve bütün bu havzanın ticaretini ellerinde bulundurabilmek için harb ve darb'dan çok, siyasetin inceliklerine vâkıf olarak, bu incelikleri tatbikte maharet kazanmışlardır.

İşte bu sebeble, yani Akdeniz'in bütün ticaretini ellerinde bulunduran ve siyasetin bütün inceliklerine vâkıf olan bu devletlere karşı, Hıristiyan Avrupa devletleri dâima yakınlık göstermişlerdir.

Mamafih, her iki taraf da, yani hem İtalya'lı devletçikler, hem diğer Avrupalı Hıristiyan devletler, Müslüman Türk İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı aleyhde yaptıkları bütün ittifaklarda dâima birlikte hareket etmişler ve neticeyi ancak bu suretle istihsal edebilmişlerdir.

AVRUPA DEVLETLERİNİN 17. ASIR ŞARK SİYASETLERİ

16. ve 17. Asırlardan itibaren Şark meselesinin en mühim âmilleri Habsburg hânedânına mensub hükümdarları, mukaddes Roma - Cermen İmparatorluk tacını da haiz bulunan Avusturya devleti ile Fransa krallığıdır.

Bu iki devlet ve kraliyet ailesinin arkasından 18. asırda Rusya ve İngiltere, Şark meselesi bahsinde hırsla ve sinsice sahneye çıktılar.

Yine 18. asırda Lehistan (Polonya) ve İsveç, Rusya ile Şark meselesi bahsinde çok ciddi bir şekilde uğraşmışlar ve siyaset sahnesini bir müddet kendi varlıkları ile oyalayabilmişlerdir. Bu asrın sonuna doğrudur ki, Şark meselesine bir yeni devlet daha girer. Bu devlet Prusya'dır. Zira 18. asrın bitiminden sonra, Prusya'nın Şark meselesinde tesirleri ciddi şekilde görülmeğe başlar.

19. asırda Hohenzollern hânedânının riyaseti altında vahdetini kurmuş olan Almanya, bu vahdetten sonra kuvvet ve kudret iktisab etmiş ve Şark meselesinde dünyanın başlıca devletlerine ciddi bir rakib olmuştur.

Kendisi gibi milli ittihadını yeni tamamlamış ve kurmuş olan İtalya ile dostluk kurmağa teşebbüs etmiş bulunan Almanya, bu devlet ile birlikte, üzerinde pek ehemmiyetle durduğu Şark siyasetinde yeni bir kapı açmıştır. Almanya ile İtalya birlik olduktan sonra açtığı bu yeni siyasî kapıya Akdeniz siyaseti adını vermiştir. Ve Almanya bu siyaseti ile de Akdeniz meselelerinde birinci plânda bir devlet olmuş, birinci derecede rol oynamış ve Akdeniz meselesinin, yani topyekûn Şark meselesinin 19.

asırdan sonraki devresinde en mühim iki unsur olarak ortaya çıkmışlardır.

20. Asırda, infirad siyasetine saplanmış kalmış olan Amerika'nın da kendisine pahalıya mal olan bu infirad siyasetinden tam manası ile uzaklaşmasa bile, iktisadî menfaatlerinin emrettiği yerlerde bu siyaseti terk ederek harekete geçtiği ve Şark meselesine müdahale ettiği ve iktisadî menfaatler peşinde koşmağa başladığı görülür.

Osmanlı İmparatorluğu Şimal batıya doğru, yani Avrupa'nın içlerinde ilerlerken, Tuna'nın ortasında Slavlara tesadüf ettiler. Fakat burada asıl karşılaştıkları devlet, Türklerin kendisinden NEMÇE diye bahsettikleri Habsburg'ların Avusturya'sı idi. Osmanlı İmparatorluğu, 16. Milâdî asırdan başlayarak, 19. asır'a kadar, müteaddid defalar Nemçelilerle karşılaştılar. Bu devlet üzerine müteaddid seferler yaptılar ve Nemçelilerle mütemadî ve devamlı siyasî münasebetlerde bulundular.

AVRUPA'NIN ŞARK SİYASETİ

Evvelâ, Orta Tuna havzasını, Macaristan ve etrafındaki memleketleri Osmanlı İmparatorluğu'na kaptırmamak için mücadele eden ve bu siyasetlerinin akamete uğradığını gören Habsburgların memleketi Avusturyalıların siyaseti, 17. asır nihayetlerinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana mağlubiyetinden (1683 Kara Mustafa Paşa'nın Viyana bozgunu) sonra bu İmparatorluğu Tuna'nın cenubuna atmak için gayret gösterir.

Şark meselesi bakımından favkalâde mühim olan bu büyük vak'ayı müteakip Avusturya'nın Şark siyaseti, Viyana surları önünde mağlûb olan Osmanlı İmparatorluğu'nu takibeden bir mahiyet arzetmiştir ve bu mahiyet Avusturya için, tarihî bir takibden ibarettir. Bundan böyle Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'nun mühim bazı parçalarını koparıp alacak ve kendisine mal etmek gayreti içine girecektir. Avusturya böylece, Osmanlı devleti hududları içersinde bulunan Hıristiyan tebaanın da hamisi rolünü üzerine almış olmakla onları yani Hıristiyan tebaayı, Türklerin zulmünden (!) kurtarmak iddiasında bulunmuş ve bu siyaseti, Birinci Cihan Harbine kadar Rusya ile birlikte devam ettirmiştir.

Fakat Avusturya'nın Şark'da serbestçe ilerlemesine bir çok bakımdan mâni olan iki Avrupa devleti vardır ki, bunlardan birisi 16. asırdan beri Habsburglarla mücadele eden Burbon'ların Fransa'sı diğeri 17. asır nihayetlerinden başlayarak, Hıristiyanları Türklerin zulmünden (!) kurtaracağım diyerek Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak hâkimiyeti bulunan Balkanlar ve

Doğudaki toprakları ve İstanbul'u ilhak etmek isteyen Rusya.

Karlofça muahedesi ile (26 Ocak 1699) son bulan büyük harb'de hemen bütün Hıristiyan âlemi, Papa'nın da feryadı ile Hıristiyan âlemini imdada çağıran dinî otoritesi ile imparatorun (Avusturya İmparatoru) etrafında ve Türklerin aleyhinde olarak toplanmış bulunuyordu. Türklere karşı yürüyen bu ordu, tam manası ile bir Ehlisalîb ordusu idi. Şark meselesinde Habsburg hânedânının hamisi ve aynı zamanda rakibi olan Fransızlar, İmparator'a askerî yardımda bulunmuşlar ve külliyetli mikdarda askeri de emrine vermişlerdi. Fransızları, hasım ve rakib bulundukları siyasî bir cebhede Avusturya İmparatorluğu'nu desteklemeğe sevkeden husus, hattâ Fransızların Osmanlı İmparatorluğu'nda elde ettikleri iktisadî ve ticarî imtiyazlar tehlikeye girme pahasına da olsa, sadece Papanın dâvetinden mülhemdir ve Fransa, Katolikliğin hamisi rolünü böylece Papalık makamına karşı bir defa daha te'yid etmiştir.

Papa'nın yaptığı bu dâvet, 14. Lui'nin Katolik damarlarını harekete getirmiş ve bir anda Habsburg'larla Burbon'lar arasındaki rekabeti bir tarafa itmiş ve Avusturya İmparatorluğu'na yardıma koşmuştur.

Bütün bir Ehlisalîb ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine yürürken, Rusya da boş durmamış, o da bu salîb ordusuna katılmış, Osmanlı İmparatorluğu'na bu harbi fırsat bilerek harb ilân etmiştir.

Türklerin, hududlarının her tarafından ve ayrıca denizden de taarruza uğradıkları bu sırada, Şark meselesinin üçüncü unsuru olan Rusya'nın da Avusturya ile müşterek hareket ettiği ve Osmanlı devletine karşı isyana geçmeleri hususunda teşvik ettikleri Sırbların, Yunanlıların,

Yunanistan, Makedonya ve Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu aleyhine kıyam ettikleri görülür. Demek oluyor ki, Hıristiyan âlemi, nihayet içten ve dıştan birleşmek sureti ile Osmanlı İmparatorluğu'nu Salîbin önünde dize getirmeğe gayret sarfediyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlûbiyeti ile nihayetlenen harb'e iştirak etmiş ve Habsburg hânedânının galibiyet elde etmesi için çalışmış olan Fransa, Avusturya'nın, Tuna'nın cenubuna inmesini, kendisinin Şarktaki an'anevî menfaatleri ile kabil-i te'lif görmemiş ve Belgrad muahedesinin akdinde (11 Eylül 1738) Osmanlı devletine yardım etmek sureti ile Avusturya'nın yolunu kesmiştir.

Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı bu siyasî yardım karşılığında ise kârlı çıkmış ve daha evvelce elde etmiş bulunduğu imtiyazlarını yenileştirdiği gibi, bazı yeni imtiyaz ve haklar da elde etmiştir.

Fransa, Belgrad muahedesindeki tutumu ile Avusturya'nın Balkan'lara inmesini daha bir müddet engelliyor ve Osmanlı İmparatorluğu'na daha çok hulûl siyasetine devam ediyordu. Demek oluyor ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamiyeti mülkiyesinde menfaatleri olan Fransa siyaseti, 18. asırda, Avusturya'nın Şark'ı istilâsına karşı koymak şeklinde tezahür etmiştir.

ŞARK MESELESİNDE RUSYA - AVUSTURYA İLİŞKİSİ

Şark meselesinde, Avusturya'nın Rusya ile münasebetlerine gelince, Avusturya ya Rusya ile bir harbi göze alıp onu yenecek, Türkiye'nin zabtını ve istilâsını temin edecek yahut Rusya ile uyuşacak, yani Türkiye'yi aralarında taksim edecekler veyahut da Rusya'nın kuvvetli zamanlarında, ben nasıl olsa fazla almayacağım, bari Rusya da almasın, diyerek Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı müttefik olarak elde tutacaktır. Avusturya İmparatorluğu böylece, hem kendi mefaatlerine hizmet etmek, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet bütünlüğünü, menfaatleri ile muvazi olarak devam ettirmek niyetinde idi. Bu siyasetin takibi ve devamı Avusturya devleti için, bir Rusya ve Fransa tehlikesi karşısında kaçınılmaz bir zaruret arzetmekte idi.

17. asrın başlarında ve nihayetlerinde Avusturya ile Rusya, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine tam bir ittifak içine girmişler ve anlaşmışlardı. Karlofça ve Belgrad anlaşmalarına takaddüm eden harblerde, Ruslarla Avusturyalılar, birlikte, Türkiye aleyhine hareket ettikleri gibi, 18. asır sonlarında dahi, Avusturya - Macaristan İmparatoru İkinci Jozef, hem Venedik'i ele geçirmek, hem de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir hayli arazi kazanmak maksadı ile, Rusya Çariçesi Katerina'nın hırs ve emellerine muvafık bir proje hazırlamış ve bu projeyi Katerina'ya bildirmişti.

GREK PROJESİ

Tarihte Grek Projesi adı ile şöhret bulan Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'ya verdiği bu proje, Avusturya - Macaristan İmparatoru İkinci Jozef tarafından 12 Kasım 1783 tarihli bir mektub ile Rus Çariçesine gönderilmiştir. Grek Projesinin ruhunu teşkil eden esas maddeleri ise şunlardır:

a - Eflak, Buğdan ve Basarabya birleştirilerek, Dinyester ile Tuna nehirleri arasında Rusya Çarlığına tâbi büyük bir Hıristiyan devleti kurulacak. Ve bu devletin adı (Dasya İmparatorluğu) olacaktır.

b - İstanbul'da Grek İmparatorluğu ihya edilecek, bu suretle bu eski - yeni imparatorluk tahtına Büyük Katerina'nın küçük vârisi (esasen bu prens'e bilhassa ve kasdî olarak bu isim takılmış, bir gün tahtın vârisi olacağı kendisine ilham ve telkîn edilmiştir.) iclâs olunacaktır. Bu ikinci imparatorluk da fiîlen Rusya'ya tâbi olacak demekti. Nihayet bu iki imparatorluğa nezaret ve icabı halde yardım için BUĞ ve DİNYESTER nehirleri arasındaki arâzi ile Adalar denizinde (Ege Denizi) bulunan adalar Rusya'ya verilecekti.

Grek Projesinde Avusturya - Macaristan İmparatoru İkinci Jozef'in Rusya'ya verdiği bu tâvizler karşısında, kendi devleti için derpiş ettiği plân da şu idi:

Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Eflâk'ın ALOTA nehrine kadar devam eden batı kısmı ile Sırbistan, Bosna - Hersek, İstirya ve Malmaçya'yı, velhasıl Vidin'den Drina körfezine kadar çekilecek düz bir hattın Şimal batısında kalan bütün Osmanlı İmparatorluk arâzisini alıyordu. Şark'da, Osmanlı İm-

paratorluğu'ndaki bu yağmaya, diğer Avrupa devletlerinin seyirci kalmaları ve bu yağmayı uzaktan seyretmeleri ihtimal haricinde bulunduğundan, onlara da bir hisse çıkarılacak, Fransa'ya Mısır ve Suriye, Rusya'ya da ayrıca Lehistan arâzisinden TORN ile DANZİG verilecekti.

Avusturya Macaristan İmparatoru İkinci Jozef, Grek Projesinde yalnız İngiltere'ye hisse vermiyordu.

İşte bu projeyi yapanlarların beklemedikleri, arzulamadıkları ve kuvvetliyiz diyerek Osmanlı İmparatorluğu'nun yağmasına sokmadıkları İngiltere isyan etmiş ve adaletsizlik (!) ile vasıflandırdığı bu yağma da hiç bir vakit kuvveden fiîli çıkarılamamıştı.

İkinci Jozef'in büyük ümidlerle hazırladığı bu proje de böylece sadece kâğıt üzerinde kalmış oluyordu.

FRANSA'NIN DOĞU SİYASETİ ÂMİLLERİ

Gerek merkezî Avrupa'da, gerekse doğu Avrupa'da, Avusturya menfaatleri ile çatışan Fransa'nın, Birinci Fransuva'dan itibaren doğu siyasetini tâyin eden asıl âmiller, coğrafî mevkiî ile tarihî tekâmülünün devamından başka bir şey değildir.

Fransa'nın etrafı tabiî hudutlarla, deniz, dağ ve nehirler ile çevrilmiştir. Fransız halkının dini, milliyeti birdir. Dinî ve millî vahdet, Fransız hükûmetinin intizam içinde toplanabilmesini, dahilî işlerinde bilhassa idarenin gayet normal ve kolaylıkla tedviri neticesini tevlid etmiştir. Fransa, umumiyetle sanayi ve ticaret noktai nazarından çok ileride bir devletti. Fransa'nın bilhassa, doğulu milletler ile ticaretinde mümtaz ve pek ehemmiyetli bir mevkii vardı. Her hangi bir Avrupalı tüccar, doğu'da ticaret yapmak isterse, bu, ancak Fransız bayrağının himayesinde olabiliyordu. Yabancı devlet gemileri Fransız bayrağı çekmedikçe Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen bütün Akdeniz'i tutan limanlarından hiç bir suretle ticarî emtea yükleyemez veya boşaltamazdı. Bu hak, Fransa krallığına bahsedilmiş bir imtiyazdı. Bu ve buna benzer imtiyazlar yüzündendir ki, Fransa, Şark'ta bütün Hıristiyanların bir nevî hamisi durumunda idi.

Bütün bu şartlar 17. ve 18. asırlarda Fransa'nın, Avrupa'da ve bilhassa Şark'ta diğer devletlere üstünlüğünü, haricî siyasette bu devletin kuvvet ve kudretini temin etmiştir. Mademki Fransa, muhtelif sebeblerden dolayı, diğer Avrupa'lı devletlere üstün bir vaziyette bulunuyor, o halde, gerek Avrupa'da gerekse Şark'ta, Avrupa devletleri arasında takarrür etmiş münasebetlerin tağyiri,

yani mevcud muvazenenin bozulması, Fransa'nın zararınadır. Binaenaleyh Fransa, mevcud nizam'a (Statüko) taraftar olmalı, yani haricî siyasette muhafazakâr bir hüviyet taşımalıdır.

Doğu Avrupa'da genişlemeğe çalışan, bu suretle mevcud milletler arası muvazeneyi ihlâl etmek teşebbüsünde bulunan Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Rusya Çarlığı ve Prusya'nın (Almanya) ilerlemesine ve dolayısı ile genişlemesine ve başka devletler aleyhine, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemesine mâni olmak, Şark meselesinde söz ve menfaat sahibi Avrupa devletleri için zaruri bir yoldu. Bilhassa başlıbaşına bir Şark siyaseti ile dikkati çekmiş olan ve Avrupa devletleri içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda en geniş imtiyazları, Türklerin bir lûtfu olarak alabilmiş olan Fransa'nın müdahalesi ve bu genişlemeyi durdurmak istemesi, kendi menfaatleri bakımından bir zaruret haline gelmişti.

Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ve Rusya Çarlığının, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemeleri ve böylece kuvvetlenmeleri, asırlardan beri Fransız ticaretinin en işlek pazarı olan Şark'ın kapılarını Fransa'ya kapatabilir ve Fransa'yı iktisaden korkunç bir çıkmazın içine sürükleyebilirdi. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Rusya Çarlığı ve Prusya devletine karşı Fransa'nın an'anevî siyasetinin kullanacağı kuvvetler, Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan (Polonya) ve İsveç devletleri ile Alman müesseselerinin mevcud şekli idi. Türkiye yani Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan ve İsveç'in istiklâl ve mülkî tamamiyetini müdafaa ve muhafaza etmek, Almanya'nın mevcud statükoya bağlı kalmasını te'min ve bu yolda ısrar etmek, Fransız an'anevî si-

yasetinin en tabiî icablarındandı. Aksi takdirde, Avrupa statükosu bozulacak, devletler muvazenesi değişecek ve Fransa Avrupa'da üstünlüğünü kaybedecek ayrıca asırlar boyu devam ettirdiği Şark siyaseti ile elde ettiği iktisadî menfaatleri da haleldar olacaktı. Hattâ bu menfaatler haleldar olmakla da kalmıyacak, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında ayrıca bir yeni ve tehlikeli mevzu meydana gelecekti.

Böyle bir durum ise, Fransa'nın, bilhassa Avrupa muvazenesi mevzuundaki titiz siyasetinin tamamen aksine ve Fransa'nın menfaatlerine aykırı bir şekilde gelişmesine imkân verecekti.

Fakat Fransa'nın 17. asırdan beri devam ettirdiği Avrupa devletlerarası diplomatik münasebetleri tedkik edilirse, sadece bu an'anevî makûl siyaseti tatbik etmediği derhal göze çarpar. Bazan Fransızlar, bu siyasetin tam zıddı olan bir taarruzî, istilâcı siyaset peşinden koşarlar.

Gerçi Fransız diplomasisinin en mümtaz şahsiyetleri olan Kardinal Rişliyö ve Mazaren, Fransa'nın muhafazakâr ve makul siyasetini en büyük bir kiyaset ve cidden takdire şâyân bir şekilde tatbik etmişlerdir. Hattâ önceleri bu siyaseti beğenmeyen ve Fransız tarihinde Koca Kral lâkabını taşıyan 14. Lui de acı ve tehlikeli tecrübelerden sonra «Rişliyö ve Mazaren»in siyasetini kabule mecbur olmuş ve o yolda yürümüş ise de, yine 14. Lui'dir ki, saltanatı müddetince istilâcı bir siyaset takibine çalışmış, bilhassa Şark'da, Fransa'nın asırlık siyasetinin ve Fransa'nın iktisadî menfaatlerinin zıddına bir takım hareketlerde bulunmuş ve bu hareketler Fransa'ya bir hayli pahalıya mal olmuştu.

Fransa, 14. Lui'nin teşviki ile istilâcı bir siyaset arzusuna kapılınca, memleketlerini genişletmek isteyen

diğer Avrupalı devletlere mümaşat etmek, onların genişlemelerine müsaadekâr davranarak, istilâ edilmek istenen yerler mevzuunda taksim muahedelerine girişmek ve böylece diğer devletlerin, Fransa için halihazırda tehlike teşkil etmeyen nisbî kuvvetlerinin artmasına, dolayısı ile Fransa için tehlikeli olabilecek bir kuvvetlenmeye yol açmasına razı olmak mecburiyetinde kalıyordu.

Almanya'nın mevcud teşkilâtının zararına olarak Avusturya ve Rusya'nın kuvvetlerinin artmasına rıza gösterilince, Fransa'nın beyneldüvel, yani devletler arası siyasette haiz olduğu mümtaz mevkii tehlikeye düşürdükten maadâ, mülkî tamamiyetinin muhafazasına dahi tehlikeli olabilecek bir takım kuvvetlerin meydana gelmesine ve teşkiline bizzat kendisi sebebiyet vermiş oluyordu.

Bundan başka, bir defa Fransa, Avrupalı devletlerin hatırı için zayıf devletlerin taksimi yoluna girdi mi, Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan ve İsveç gibi, Fransa diplomasisinin Şark'da yardımcıları durumunda olan devletler de mecburiyet tahtında feda edilmeyecek mi idi. Bu ise, Fransa siyasetine zıd bir siyaset değil mi idi? Ve nihayet Fransa, Avrupa kıt'asında muharebeler, taksimlerle meşgul olurken, denizlerde rakibi olan İngiltere'ye bütün müstemlekelerini kaptıracaktı. Zira, Fransa'nın hem Avrupa'da, hem de diğer kıt'alarda muvaffakıyetle harb edebilecek kadar kudreti de yoktu.

Muhafazakâr ve istilâcı gayeler arasında sallanan Fransa siyaseti, Şark'da 18. asrın ortalarına doğru, tam muhafazakârdır. Fransa hariciye nazırı Kardinal FLORİ ve Fransa'nın İstanbul sefir-i kebiri Marki de Vilnov, Belgrad muahedesi akdolunacağı sıralarda (1739) Avusturya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun mülkî ta-

mamiyeti için büyük gayretler sarfetmişlerdir.

Bu iki Fransız diplomatı, Belgrad'da Osmanlı İmparatorluğu lehine sarfettikleri gayretlerin de semeresini almışlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda elde edilmiş bulunan Fransız imtiyazlarını daha da kuvvetlendirmişler ve çok daha sağlam esaslara bağlamışlardı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun malik bulunduğu siyasî coğrafya içindeki iktisadî ve ticarî menfaatlerini daha da tarsin etmişlerdi. Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu muvaffakıyeti için «Deriyo» diyor ki:

«Fransız tüccarlarının ticarî imtiyazları tekid ve tevsi olundu. O zaman Şark yani Osmanlı İmparatorluğu bizim için geniş bir müstemleke imparatorluğu haline gelmişti. Fevkalâde müsaid şartlarla bizim ihracat mallarımızı satın alıyorlar ve yerine kendi mallarını bize satıyorlardı.

Filistin'deki mabedleri, Ortodoksların, Ruslar tarafından dâima ortaya atılan ve her vesile ile teyid edilen iddiasına ve devamlı taleblerine rağmen, Fransız muhibleri olan Katolik rahibler tarafından idare olunuyordu.»

Deriyo'nun bahsettiği bu imtiyaz, 1740 tarihinde yine bir Osmanlı atıfeti olarak Fransaya verilmişti.

VERJEN SİYASETİ, FRANSIZ OYUNU

18. asır'ın sonlarına doğru, Fransa hariciye nazırı Kont dö Verjen, Lehistan meselesi münasebeti ile Şark'da yine muhafazakâr yani an'anevî Fransız siyasetini takibetmiştir. Rusya'nın batıdan ve cenub'dan genişlemesini, Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan ve İsveç üçlü ittifakı ile önlemek ve bu genişlemeğe mutlaka mâni olmak, Fransa'nın kendi menfaatleri bakımından pek elzemdi.

O sıralarda gayet açık bir şekilde tatbik edildiği için «Verjen Siyaseti» diye adlandırılan bu siyasetin tatbik sahası olarak seçilmiş bulunan Osmanlı İmparatorluğu, Fransa diplomasisi tarafından, Kaynarca muahedesi ile son bulacak meş'um bir harbe sevkedilmiştir.

Fransız siyasetinin bu oyunu hakkında müverrih «Borjva», «Siyaset-i Hariciye Tarihi» adlı eserinde şunları yazmaktadır:

«Bar konfederasyonunu toplayan adamları Dö Verjen tuttu. Onlara para gönderdi ve onlara yardımcı olarak Türk kuvvetlerini hazırladığını söyledi. Devlet-i Osmaniye, Dö Verjen'in teşviki ile Rusya'nın Lehistan'da bulunmasını protesto etti. Ve nihayet Sultan da, Rusya'ya harb ilân etti.»

Verjen'in Şark siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu'na her bakımdam çok zararlı olmuştur. Türkiye, Rusya'nın Lehistan'daki mevcudiyetine müdahale ettiği ve protestoda bulunduğu sıralarda, bir harbi göze alacak durumda olmadığı gibi, bir harb için de henüz hazırlıklı değildi. Osmanlı devleti, Rusya önünde zayıf durumda idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun zaaf derecesini, o sıralarda

yazılmış Türkçe risale ve eserlerden takib etmek ve öğrenmek mümkündür.

Ancak batılı tarihçiler, Fransa'nın bu siyasetini haklı bulmakta ve Türkiye'nin Rusya'yı protestosunu, yerinde ve zamanında yapılmış bir hareket olarak vasıflandırmaktadırlar. Nitekim Borjva, Fransız hariciye nazırı Verjen'in siyasetine muarız olmamıştır. Borjva'nın, Fransa'nın bu siyaseti hakkında yazdığı şu tenkid hükmü, Fransa'nın ve batılı müverrihlerin Şark siyasetini hangi ölçüler içinde mütalâa ettiklerini göstermeğe kâfidir. Borjva bu tenkidinde diyor ki:

«Fransa siyasetinin hatası, Türklerin mağlûbiyeti ile Bar konfederasyonunun bir takım ufak çetelere dağılması ile anlaşılıyor. Zayıfların bir araya toplanmasından bir netice beklemek gayri makul idi. İttihad, kuvvet tevhid eder. Lâkin sağlam ve canlıların ittihadı.»

Osmanlı İmparatorluğu'nu bu uğursuz harbe, şerefsiz bir siyaset ile sokan ve bu iş için devleti zorlayan Fransa siyasîleri, harbe son veren Küçük Kaynarca muahedesi (21 Temmuz 1774) akdolunurken Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya önünde tamamen yalnız bırakmış ve en küçük bir yardımda dahi bulunmak istememiştir. Böylece, bu uğursuz harb sonunda Küçük Kaynarca muahedesi ile Osmanlı İmparatorluğu, tarihî içinde bir eşi daha zor bulunabilecek en ağır bir muahedeyi devlet olarak imza etmiş oluyordu.

Küçük Kaynarca muahedesi sonunda eğer Rusya Çariçesi İkinci Katerina, Osmanlı İmparatorluğu'ndan, muahede dışı yeni topraklar almak istemedi ise, bunun sebebi sadece Lehistan'dır. Zira Lehistan mevzuunda, Rusya'nın iki rakibi vardı. Ve bu iki kendisine rakib devlet, dâima Rusya'nın karşısında bulunuyorlardı. Bu iki

Avrupalı devlet Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ile Prusya idi.

Bu üç devlet arasındaki rekabettir ki, Rusya'yı büyük imparatorluk olmak, İstanbul'u da içine alacak pek vâsi bir imparatorluk olmak yolunda ilerlemekten ala-koymuştur.

Avusturya - Macaristan İmparatoru İkinci Josef tarafından işte sadece kâğıt üzerinde kalan Grek Projesi hazırlanırken, Fransa'nın Şark meselesinde yukarıda bahsettiğimiz gibi faal bir rolü olamazdı.

Fransa'da büyük Fransız ihtilâlini teşvik ve tevlid eden sebebler ile birlikte büyük ve fevkalâde tehlikeli malî kriz, 16. Lui hükûmetinin haricî siyasetle faal şekilde meşgul olmasına mâni olmakta idi.

Fransa'nın en kritik bir devrede bulunduğu bu yıllar zarfında, Fransa kendi kaderine hükmetmek için içeride çok ciddî bir takım tedbirler almak mecburiyetinde idi. Bu sebeble ve yaklaşan ihtilâlin korkusu altında kalan bir Fransa'nın, bilhassa Şark'da faal ve ciddî bir tarihî siyaset takibine aslâ imkan yoktu.

Gerçi, Fransa birinci Fransuva'dan itibaren Şark'da, yani Osmanlı İmparatorluğu'nda pek mükemmel bir takım imtiyazlar elde etmişti, lâkin, aynı Fransa, bu imtiyazlar bahasına da olsa, Şark siyasetine dönecek veya ona permi verecek şartlara mâlik değildi. Muhtelif sebeblerle çatırdayan bir içtimaî bünyenin sahibi olan Fransa o sıralarda işte bu durumda idi.

RUSYA'NIN ŞARK SİYASETİ

Fransa'nın, 18. asır başlarından itibaren Şark'da, genişlemesine ve kuvvetlenmesine şiddetle mâni olduğu, muhalefet ettiği ve bu uğurda büyük gayretler sarfettiği bir devlet vardı ki o da Rusya idi. Rusya'nın Şark siyaseti, bu asır başlarında, Rus haricî siyasetinin en mühim faslını teşkil etmektedir.

Rusya'nın takib ettiği ve büyük bir titizlikle üzerinde durduğu bu Şark siyaseti, yani Osmanlı İmparatorluğu siyasetidir ki, Saltanat-ı Osmaniye'nin zayıflamasında ve dağılmasında en çok tesir icra eden sebeblerden birisi olmuştur.

Esasen Garb devletlerinin tarihî ittifakları icabıdır ki, Rusya'nın Avrupa siyaset sahnesine cür'etkâr bir eda ile girmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlûbiyetler yüzünden, Avrupa sahnesinden her gün biraz daha uzak kalmasına sebeb olan İkinci Viyana mağlûbiyetinin patlak verdiği yıllara tesadüf eder.

Rusya Çarı Deli Petro 1689 tarihinde tahta çıkmıştı. 1683 tarihinde ise Osmanlı Orduları, Başkumandan Sadrıâzam Kara Mustafa Paşa kumandasında olarak Viyana önünden çekilerek ric'at etmişti.

Viyana ric'atinden itibaren Türkler, Avrupa'da mütemadiyen gerilemişler, Ruslar da fasılasız ve ekseriya Türklerin terk ettikleri arâziye yerleşmek üzere ilerlemişlerdir.

Rusya'nın tebellür etmiş olan büyük Rusya siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu'nun terk ettiği topraklara yerleşmek sureti ile kuvveden fiîle çıkmış ve böylece Türk - Rus çatışmaları durmadan devam etmiş olmasına rağmen,

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki münasebet ve çatışmaları hazırlayan evvelce ihzar edilmiş bir çok sebebler mevcuttu.

TÜRK - RUS ÇATIŞMALARININ SEBEBLERİ

1 - Onuncu Milâdî asırda, yani Osmanlı İmparatorluğu henüz teessüs etmeden evvel Ruslar, Türk Altun Ordu Devletinin taarruzuna uğramadan ve Rusya istilâ edilmeden evvel Merkezî Hükûmet olarak Kiyef şehrini kurmuşlardı. Ruslar, Hıristiyanlığı Grek - Ortodoks mezhebini steplerde, bozkırlarda ve Rusya'nın meskûn yerlerinde halka takdim ettiren Bizanslı papazlardan öğrenmiş ve kabullenmiştir. Bu itibarla, Bizans, Çarigrad (Çar şehri, Mukaddes şehir, İmparator şehri yani bu isimlerin sembolü Kostantiniyye - İstanbul) Ruslar indinde Ortodoksluk mezhebi dolayısı ile en mukaddes şehir olarak anılır ve hürmet görürdü. Kiyef de, o kudsiyete temas itibarı ile bir nevî kudsiyet almış sayılırdı. Kiyef'in bu kudsiyeti, Rusya'nın Ortodoks mezhebini kabul etmesinden sonra Bizans ile olan dinî rabıtalarından ileri geliyordu.

2 - Bütün Rusya, Cengiz Han'ın evlâdlarının kumandası altında, Türk orduları tarafından zabtedilerek iki asır kadar (Milâdî 13. ilâ 15. asır) Türk hâkanlarının emrine râm olmuş ve Türk Hanlar'ına, İlhanlılara haraç vermişlerdir. Bu mahkûmiyet, Rusların kendi müverrihleri tarafından iddia edildiğine göre, ağır ve zulümkâr olmakla beraber, Tatar boyunduruğu unvanını almış ve Müslüman Türklere karşı yalınız hükûmette değil, ruhanîler ve halk içinde dahi buğz ve adavet uyanmasına sebeb teşkil etmiştir. Ruslar'ın halk destanlarında Müs-

lümanlar dâima «Mekruh Busurmanlar» diye zikrolunmaktadır.

Rusların Müslüman Türk tahakkümünden kurtuldukları sırada, mukaddes bir şehir olarak bildikleri Kostantiniyyenin yine bu mekruh adını verdikleri Müslüman Türkler tarafından fethedilişi, kin ve adavet hislerinin Osmanlı İmparatorluğu'na çevrilmesinde birinci plânda müessir olmuştur.

Bu bakımdan Rusların, Müslüman Türklere karşı millî bir husumet besledikleri görülmektedir. Yani açıkçası, İstanbul, mukaddes şehir, Osmanlı Türklerinin elinde kaldığı müddetçe bu millî kin ve husumet devam edecektir.

3 - Rusya'yı, Altun Ordu devletinin mahkumiyetinden kurtaran Moskova bey'i Büyük Knez (Veliki Kinaz) Üçüncü İvan (Milâdî 1462 - 1505) Şarkî Roma'nın son İmparatoru Kostantin Paleoloğos'un kardeşi Sofia Paleoloğos ile evlenmiştir.

Ruslar bu izdivaç ile mukaddes şehir üzerindeki haklarını, bir irsiyet esasına bağlamışlar ve bu şehrin geri alınmasını millî bir siyaset haline sokmuşlardır.

Rusya'nın, Üçüncü İvan tarafından tesbit edilen bu siyasetidir ki, asırlık Türk - Rus münasebetlerinin dâima çetin mücadeleler içerisinde geçmesine vesile vermiştir. Bu mücadelelerin mihrakını ise, şüphe yoktur ki, sıhriyet dolayısı ile tahtında hak iddiasında bulunmuş olan Üçüncü İvan'ın tesbit ettiği kadîm siyaset teşkil etmektedir.

Ortodoksluğun en mukaddes yeri olan Kostantiniyye (İstanbul) bir başka noktadan da Rusların «mirasımızdır» dedikleri bir şehir olmuştur. Bu hâdise, 19. asrın başında Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen Mora ve Moldavya isyanlarından dolayı mes'ul ve müşevvik ola-

rak devrin sadrıâzamı Benderli Ali Paşa tarafından Fener Patrikhânesinin kapısına asılmış olan Gregorios'un cesedini Marmara'da bulan bir Rus ticaret gemisinin, cesedi alarak Rusya'ya götürmesinden ve Odesa'da gömmelerinden doğmaktadır. Ruslar, böylece hem Çarigrad dedikleri şehri almak, hem de Gregorios'un şahsında Patrikhânenin ve patrikliğin kendi hakları olduğunu iddia etmek gibi iki taraflı, fakat her ikisi de dine dayanan bir siyasetin tatbikçisi olmuşlardır.

Hıristiyanlık âlemi, Osmanlılara karşı artık birleşik bir kitle halinde çıkmağa kararlı idiler. Bu maksadla da sıhriyete büyük ehemmiyet vermişlerdir.

Bu sıhriyeti kurmak maksadı ile Ortodoks kilisesi ile Katolik kilisesi arasındaki büyük husumete rağmen, Papalık harekete geçmişti. Bu maksatla, Mora Hâkimi Toma'nın kızını Moskova Büyük Knez'i ile evlendirmek hususunda tavassuta bulunan Grim Papa Pi, Ortodoks kilisesine mensub yegâne hükümdar olan İvan'ı bu evlilikle Katolikliğe celbedebileceğini düşünmüş, böylece iki kilise arasında bir yakınlık kurmak ve imkân bulursa, bu iki kiliseyi birleştirmek istemişti.

Bu neticeyi istihsal etmek için Grim Papa Pi, Mora Hâkimi Toma'nın kızı Sofia'nın cihaz ve düğün masraflarını da bizzat deruhte etmişti. Papa İkinci Pi'nin bu düşüncesinin zıddına olarak Moskova Büyük Knez'i İvan büsbütün başka gayelerle hareket ediyordu.

Büyük İvan'ın takibettiği siyaset, Fâtih Sultan Mehmed Han'ın bir darbesi ile sukut eden Şarkî Roma Ortodoks İmparatorluğu'na bir nevî veraset hakkı kazanmak sureti ile hâkim olmağa ve bu İmparatorluğu tekrar ihya etmeğe dayanıyordu. Mora Hâkimi Toma'nın kızı Sofia, işte bu müşahhas siyasetin yani veraset sisteminin bir de-

lili olacaktı.

Büyük İvan'ın bu Grek izdivacından sonra Moskova sarayı, merasim ve teşrifat bakımından Bizans'ı taklid etmeğe başladı. Moskova Büyük Knez'i, Bizans'ın imparatorları Paleoloğos'ların çift başlı kartallarını kendisine arma olarak kabul etti. Üçüncü İvan'ın vârisi Dördüncü İvan, babasının bu iddiasını ve veraset siyasetini daha da ileri götürecek taç giyme merasiminde Büyük Knez unvanını terk ederek kendisini ÇAR olarak selâmlattı. (Çar sıfatı da tıpkı Kayzer, Çesar, Sezar gibi Garbî ve Şarkî Roma'nın Yulius Sezara nisbetle takındıkları fahr verici bir unvandır.)

O zamanın Rus hukukçuları, bir kısmı Bizans'dan gelen papazlardan ibaretti. Bu hukukçular, yani papazlar, Üçüncü ve Dördüncü İvan'ları Şarkî Roma'nın hukukî vârisi telâkki ediyorlardı. Ve Moskova beylerinin hareket ve fikirlerini o veraseti taleb ve istihsale imale etmeğe büyük bir gayret sarfediyorlardı. Onların fikrine göre, Türklerin İstanbul'u fethetmelerinden itibaren İmparatorluk, Ortodoksluk ve Sofia vasıtası ile Moskova Büyük Knez'lerine intikal etmiştir. O sıralarda metropolit Zosima Üçüncü İvan'dan bahsederken:

«Nasraniyetin (Hıristiyanlığın) hamisi, bütün Rusyalıların sahib ve hâkimi, yeni şehir Kostantiniyye olan Moskova'nın yeni Kayzer Kostantin'i Büyük Knez İvan'ın oğlu Vasil'i Cenâb-ı Hak takdis etti.» diyordu. Diğer bir papaz, İvan'a yazdığı bir mektubda, *«İki Roma sukut ettiler, üçüncü Roma Moskova'da duruyor ve ilelebed duracaktır.»* diyordu.

Şarkî Roma'nın Moskoflar vasıtası ile ihyasına çalışan bu ruhânilere göre, Moskova üçüncü Roma, Moskova beyleri yani Knez'ler ise Roma Kayzerleri olu-

yorlardı. Büyük Knez müdhiş İvan'ın kendisini Çar ilân ettirmesi, bu nazariyeyi resmen kabul etmesi demekti.

Ruslar, Şark'da takib ettikleri Müslüman - Türkleri kovmak siyasetini, iktisadî ve dinî siyasetini, bu zamandan başlayarak cenubta da tatbik etmek isteyecekler, Cenuba ve İstanbul'a yerleşmiş olan Türkleri mağlûb ederek, mahkûm telâkki ettikleri dindaş ve ırkdaşlarını kurtarmak için harekete geçeceklerdir. Ve Büyük Knez Çar Dördüncü İvan, bütün Ortodoks âleminin yegâne hâkimi olmak, Şarkî Roma'yı Rus eli ile tekrar ihya etmek emelini besleyecektir.

Ruslar, kendilerini Bizans'ın vârisi addediyorlardı.

4 - Onyedinci asrın siyasî taksimatını gösteren bir Avrupa haritasına şöyle bir bakılacak olursa, Rusya'nın iktisadî ve içtimaî noktaî nazardan haricî siyasetinin ne olması icab ettiği kolayca görülebilir. Moskova Çarlığı sahillerden, sıcak ve mutedil ülkelerden (yani garbî Avrupa ülkelerinden) haftalarca uzak bir yerde, senenin büyük bir kısmını kar ve buzlarla örtülü olarak hayatsız geçiren geniş, düz ve az münbit bir ovaya yayılmıştır. Bununla beraber halkı sür'atle artmakta olan bir memlekettir. Moskova devleti ahalisini geçindirebilmek, halkına Garb medeniyetini aşılayabilmek için devletlerle iktisadî, fikrî ve medenî münasebetlerde bulunmağa mecburdu. Halbuki Rusya için bu münasebetleri temine mâni haller ve mânialar vardı. Rusya, zengin ve medenî, kuvvetli bir Avrupaî devlet olmak isterse o mânialarıı ve halleri ortadan kaldırmak zaruretinde idi. Yani Rusya'yı çeviren etrafındaki yabancı toprakları zapt ede ede mutedil bir iklime, deniz sahillerine çıkması, Garb devletleri ile temasa gelmesi, her bakımdan Avrupa ile mübadele esasına dayanan bir vasat yaratması icab ediyordu. Bu

husus, Rusya için pek ciddi bir zaruret idi. Rusya yaşayabilmek için, deniz ile Avrupa ile kendi arasında bulunan devletlerin arâzisini istilâ etmek zaruretinde idi.

Hûlasa Rusya'nın, Garb'a ve Cenub'a doğru gelişmesi ve genişlemesi, coğrafî durumunun hususiyetlerinden meydana gelen bir hâdise idi. Bu mecburiyet bir iktisadî ve medenî ihtiyacın kaçınılmaz neticesi idi ve Rusya, Cenub'a inerken, bittabi Türkiye'ye, yani Osmanlı İmparatorluğu'na çarpacaktı. Bu son hayatî sebeb, Rusya'nın cenuba inmesinde, yani Osmanlı İmparatorluğu'na çarpmasında en esaslı ve aslî sebebtir.

İşte şu dinî, millî, iktisadî, siyasî sebebler, Rusya'nın haricî siyasetini Miladî 18. asrın başlangıcı tâyin eder. Hattâ bu siyaseti Rusya için emreder.

Birinci Petro, Rusya'nın nelere muhtaç olduğunu, ne yapmak lâzım geldiğini pek iyi biliyordu. Petro, Rusya'nın dahilî ve haricî siyasetinin programını tâyin etmiş bir vasiyetnâmeye hattâ bir programa bile hacet yoktur.

Rusya'nın coğrafî durumu ve ondan meydana gelen tarihî an'aneciliği, takibedilmesi Rusya için şart olan siyaset hususunda ortaya çıkan en tabiî bir programdır.

Rusya'yı idare edenler bu siyaseti takibe mecburdular. Fransız müverrihi Alber Sorell bu mevzuu tedkik ve tahlil ederken, Fransa'nın coğrafî durumu ile tarihî an'aneviliğini hatırlayarak, Rusya'nın âdeta tabiatı eşyadan doğan bu haricî siyasetine gıpta eder. Ve «Böyle vazıh ve zarurî bir hattı hareketin vücudu bir devlet için büyük bahtiyarlıktır.» der. Hasılı, Rusya'nın haricî siyasetinin zarureti genişlemektir. Rusya istilâ adımlarını mutlaka cenuba doğru atmağa mecbur idi.

Vakıa Rusya, 18. asırdan evvel, büyük şehirler bakımından Şark'ın medenî merkezlerine yetişerek onlarla münasebetler kurmak, iktisadî mübadelede bulunmak üzere Şark'a ve cenub Doğu'ya ilerlemiştir. Hattâ Doğu'nun, ki 17. asır'a kadar batıya bir nevî iktisadî ve medenî üstünlüğü devam etmiştir.

Rusya'nın, medenî ihtiyaçlarını ve medeniyeti bir dereceye kadar temin ettiği muhakkaktır. Asıl 17. ve ve 18. asırlardan itibaren Rusya'da batı âlemi ile münasebetler kurmak lüzumu hâsıl olmuştur.

Rusya, Batıya doğru ilerlerken, İsveç ve Lehistan'a (Polonya'ya) cenuba doğru yürürken, Türkiye'ye (Osmanlı İmparatorluğu ve ona tâbi Kırım Hanlığına) tesadüf edecektir. Binaenaleyh, Rusya, 18. asır başından itibaren belli başlı harplerini İsveç, Lehistan ve Osmanlı İmparatorluğu ile edecektir. Hayatî, iktisadî ve medenî mecburiyetler ile üzerlerine musallat olduğu İsveç, dinen Protestan, Lehistan Katolik, yani Ruslar nazarında Râfizî, Osmanlı İmparatorluğu ise, Müslüman, yani, Ruslara göre dinsizdir. Binaenaleyh bu memleketler aleyhine harb, dindarlığa fazlası ile meyyal Rus halkının, din düşmanlarını ezmek arzusuna da tamamen uymakta idi. Bilhassa Türkler, Rus'ların nazarında mukaddes Kostantiniyye'nin gaasıbı ve tahribkârı, din düşmanı ve ırklarının hasmıdır.

Halkın ruhuna İstanbul'u tekrar Türklerden geri almak, Ayasofya'yı tekrar kurtarmak his ve fikri yerleşmişti.

19. asır'da bu dinî hissiyata Slavlık fikrinden neş'et eden bir de millî his inzimam edecek ve Ruslar Türklere karşı korkunç bir düşman olacaklardır. Bu suretle Türkler aleyhindeki harb dâima bir nevî ehlisalîb muharebesi, bir

nevî Cihâd-ı Mukaddes mahiyetini alacaktır.

Bu temel görüşten sonra Albert Sorell'in, Rusya'nın haricî siyaseti hakkındaki görüşü şöyle husâsa edilebilir:

«Rusya'nın iktisadî, medenî, dinî ve millî ihtiyaç ve ihtirasları, haricî siyasetini hep bir cihete sevkediyor ve bunun içindir ki, Rusya'nın siyaset-i hariciyesi sade, müstakar ve muvaffakıyeti istilzam etmektedir. Filvaki Rusya'nın tahtı hükümdarisinde büyük Katerina gibi siyaset dâhîleri de otursa azimsiz, akılsız, cılız ve hasta Pavel ve Petro'lar da bulunsa, devletin idaresi bir takım mürtekip, müşteri, ahlâksız nedimler, muaşıklar elinde de kalsa askerî ihtilâlleri, saray entrikaları ve inkılâpları tahtın etrafını kana da bulaştırsa, Rusya'nın dahili, Kazak kıyamları, köylü isyanları ile yanıp kavrulsa da, Rusya siyasetinin 18. ve 19. asırlarda mütemadi muvaffakıyetlerle devamını, Rusya'nın genişledikçe genişlediğini, kuvvetlendikçe kuvvetlendiğini görüyoruz. Bu tekâmül âdeta tabiî bir gelişme gibi oluyor»

18. Miladî asrın başlangıcında ve sonunda Çarlar tahtında Rusya'nın iki en büyük imparatoru oturuyordu.

Birinci Petro Çar unvanını da kafî görmeyerek halkın talebi üzerine kendini imparator ilân etmişti. Ve bu ilân münasebeti ile çıkarılmış olan madalya'ya (Petro Grek İmparatoru) diye yazdırarak nerelere göz diktiğini izhar etmiştir. Mamafih Petro, Rusya'yı Baltık denizine çıkarmış ise de Karadeniz'e ancak yakınlaştırabilmişti.

Asıl 18. asır sonlarına doğru Rusya'yı idare eden İkinci Katerina'dır ki, Rusya'nın izah ettiğimiz haricî siyasetini Türkler Leh'liler zararına, fevkalâde maharet ve muvaffakıyetle idare ve tatbik etmiştir.

Albert Sorell, Katerina hakkında *«Rusya, bu Alman prensesinden daha ziyade Rus bir hükümdara mâlik ola-*

mamıştır.» demektedir

Katerina'nin Lehistan ile olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki siyaseti de, bütün memleketi yalınız kendi eline, Rusya'ya geçirmektir. Prusya ve Avusturya, Katerina'nın önüne dikilip birer hisse istediklerinden ve onların taleblerine tamamen muhalefet etmek kudretinde olduğundandır ki, Lehistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda taksimlere razı olur. Fakat imkânı buldukça da rıza göstermeyerek bilhassa Lehistan'da statükonun muhafızlığını yapar.

Manevî şahsiyetleri büyük iki devletin, Lehistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ve Avusturya bıçakları altında nasıl idame-i hayata çalıştıklarını ve düşmanlarının onları nasıl parçalamağa uğraştıklarını, bu büyük tarihî faciayı, Sorell, «18. asır'da, Şark meselesi» adlı kitabında çok canlı bir şekilde izah etmektedir.

Katerina, Kaynarca muahedesi ile sersemleşen Osmanlı İmparatorluğu'nu ikinci bir darbe ile büsbütün devirmek istemiş ve bundan meşhur (Grek Projesi) -1781- meydana çıkmıştır ki, tatbik olunduğu halde Türkiye'nin bir kısmı Rusya ve Avusturya arasında taksim ediliyor, diğer bir kısmı da Bizans İmparatorluğu'nun ihyası sureti ile yine Rusya eline geçiyordu. Lâkin bu proje, sadece kâğıt üzerinde kaldı ve adı tarihe geçecek olan Grek Projesi, devletlerin hariciye nezaretlerinin mahzenlerinde saklandı.

18. asır yalınız Lehistan'ın diri diri parçalandığını görerek tamamlandı. Osmanlı İmparatorluğu düşmanlarının arzu ve ümidlerine rağmen, 19. asır sonuna dahi sağ ve salim ulaştı. Lâkin 18. asır başlarında Rusya Baltık denizine vâsıl olduğu, Avrupa devletleri ile temasa geldiği gibi, asrın nihayetinde de artık Karadeniz'e ta-

mamen inmiş, Kırım Hanlığını tamamen yok etmiş (1784) yani yukarıda izah edilen siyasetini kısmen tahakkuk ettirmiş bulunuyordu.

19. asırda yine bu hareket devam edecek, Rusya diplomasisi, o bir sürü siyasî dalaveresine ırk esasını, Slav'lık fikrini de ilâve edecek ve fakat gerek önüne çıkan devletlerin tesiri, gerek ırk meselesinin Romanya ve Yunanistan'ı onun siyasetinden ayırması, gerekse Devlet-i Âliyyenin Garb teknik ilminden istifadeler temin etmiş olması neticesi olarak Rusya o kadar ileriye gidemiyecektir.

Garb devletlerinden Fransa, 18. Milâdî asırda Rusya'nın cenuba doğru genişlemesine siyaseten mâni olmak istemişti. Aynı asrın sonlarında, Garb devletlerinden birinin, İngiltere'nin de Şark siyasetinde aynı gayeyi takib ettiği, yani, Rusya'nın boğazlara ve Akdeniz'e çıkmasına mümanaat etmek istediği görülür. İngiltere'nin Şark siyaseti de, umumî haricî siyasetinde 18. asır sonlarından itibaren gayet mühim bir mevki tutar.

İNGİLTERE'NİN HARİCÎ SİYASETİ

İngiltere'nin haricî siyasetini ve binaenaleyh Şark siyasetini vaziyet ve umumî ahvali tâyin etmiştir. İngiltere bir adadır. Bu adada bol bol maden kömürünün bulunması ve buharın muharrik kuvvet olarak keşfi, İngiltere'de büyük sanayiin doğmasına sebeb olmuştur. Büyük sanayiin mevcudiyeti iptidaî maddelerin bol miktarda ihtiyaç hissettirmesi, mamûl malların ihracı lüzumunu intaç etmiş, yani büyük mikyasda ticareti icab ettirmiştir. Demek oluyor ki, İngiltere, sanayii kuvvetli ve tüccar bir ada devletidir.

İngiltere ada olunca, oradan dünyanın diğer kısımlarına giden büyük yollar da bittabi denizden olur. İngilizler fabrikalarına lâzım olan ham maddeyi deniz yolu ile getirmek, mamûl maddelerini de dünyanın dört bir tarafına deniz yolu ile sevketmek mecburiyetindedir. Binaenaleyh, İngiltere'nin denizlere hâkim olması, bu şartlar muvacehesinde kaçınılmaz bir mecburiyettir. Ve zaruridir. Bundan başka, ayrıca ham madde tedarik edebilecek menbalar ile mamûl maddelerini ihraç edebileceği mahreçler de bu siyasete uygun olarak İngiltere'nin elinde bulunmalıdır.

İngiltere'nin haricî siyaseti, coğrafî vaziyeti (ada oluşu) ile millî meşguliyetinden (sanayi ve ticaret) meydana geldiği için tabiîdir ve binaenaleyh sabit bir politikadır. İşte İngiltere'nin bu sabit siyaseti şu üç cümle ile hulâsa edilebilir:

1 - Denizleri kendi ticaret filolarına serbest veya hâkimiyetinde bulundurmak,

2 - Ham maddesi bol, binaenaleyh alınıp yerine

mamûl eşya satılabilecek müstemlekelere mâlik olmak,

3 - Müstemlekelerin her türlü menbalarından istifade etmek.

İngiltere'nin denizlerde kendi lehine olarak deniz ticareti ve seyrüseferi elinde bulundurması, müstemlekeler elde edip onları elden kaçırmaması, dünyanın her tarafında mamûl eşyayı satabileceği pazarlar temin etmesi ve en nihayet asıl İngiltere adasını, anavatanı müdafaaya muktedir olması, ancak kuvvetli bir donanmaya mâlik olmakla mümkündür. İşte buna binaendir ki, İngiltere dünyanın en büyük donanmasına mâlik olmuştur.

KARLOFÇA ve KAYNARCA MUAHEDELERİNİN ZARARLARI

Katerina, Osmanlı İmparatorluğu'nu seneler süren çetin ve yorucu harblerle mağlûb ettikten sonra bir kaç saat içerisinde meş'um Kaynarca muahedesini (1774) imza ettirdi.

Karlofça muahedesi Türkleri Orta Avrupa'dan çıkararak 17. Milâdî asırda buralardaki hâkimiyetine son verdiği gibi, Kaynarca muahedesi de Osmanlı İmparatorluğu'nun içine tefrika ve tahlil tohumları ekdi.

19. asırda Osmanlı devleti dört bir tarafından kesilmek ve parçalamaktan ziyade, içinden parçalanacak, taksim edilmekten fazla iç bünye itibarı ile kısımlara ayrılacaktır. Bu ayrılık ve parçalanmayı asrın başlarından itibaren devam ettiren inkılâpların barutlarını, fitillerini resmî olarak ilk defa Rusya, Kaynarca muahedesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafına yerleştirdi. Lâkin Rusya'nın bu kundaklamalarına zemin hazırlayan en ziyade Bizans'ın döküntüleri olmuştur, Ezcümle Bizans papazları, ta Petro zamanından itibaren Birinci Katerina Elizayna ve İkinci Katerine devirlerinde Rusya'nın bütün Hıristiyan halkını Osmanlı hâkimiyetinden kurtaracağız fikirlerini, o zamanlar ırkî fark gözetmeksizin bütün Ortodokslar arasında neşrediyorlar ve böylece, Rusya'yı Ortodoksluğun bir kurtarıcısı ve hamisi gibi göstererek Osmanlı reayasını fikren ve hissen Ortodoksluğun menfaatlerine bağlıyorlardı. İkinci Katerina zamanında bu teşvik ve tahrikler daha büyük mikyasda icra olundu. Kaynarca muahedesi, Rusya tarafından Osmanlı Devletinin Rusya'yı Hıristiyan tebaasının âdeta hamisi gibi

resmen tanıması suretinde tefsir olunduğundan, bu tesirler ve tahrikler bittabi arttı ve kısmen aleni bir şekil aldı. Demek oluyor ki, 18. asırdan itibaren Rusya'nın dinî siyaseti, Şarkî Roma'dan hâkimiyet arzuları çok faal bir duruma giriyor, şekilleşiyor ve Kaynarca muahadesi ile bu yolda en mühim bir adım atılmış oluyordu.

İNGİLİZLERİN SOĞUKKANLILIĞI

İngiltere'nin deniz kuvveti, tabiatın kendisine yüklediği tabiî ve zarurî bir siyasetin neticesidir.

İngilizler gayet müteşebbis, cesur, nefislerine güvenen, inatçı, gururlu, haşin ve ciddi adamlardır. Bu milletin ırkî mümeyyiz vasıfları işte bunlardır. İngilizler, bu vasıflarını, tabiatın kendilerine çizdiği büyük bir denizci devlet olmak siyasetlerine ilâve etmişlerdir. Hattâ buna ilâve etmişlerdir de diyemeyiz. İngilizler bu siyasetlerini şahsiyetlerinin temeli hâline getirmişlerdir.

İngiliz siyaseti onun içindir ki, müteşebbis ve cesur, inatçı ve muteazzım, ciddi ve gururludur. İngiliz siyaseti, İngiltere'nin maddî menfaatlerini araştırır, bulur ve büyük bir dirayetle bunları millî menfaatleri istikametinde kullanır. Onun içindir ki, İngiltere'nin bu siyaseti, tam manası ile bir menfaat siyasetidir. Vakıa diğer devletlerin siyasetleri de aynı gayeyi istihdaf eder ve gayeye varmak ister. Fakat İngilizler kadar bu siyasetlerinde maharet ve azim göstermezler. İngiliz siyasetinin temeli, tabiatın çetin şartları karşısında ister istemez ticarete bağlanmış ve İngiliz siyasetinin temeli olmuştur ve ona bağlıdır. Daha doğru bir ifade ile İngiltere siyaseti, İngiliz ticaretinden, İngiliz ticarî menfaatlerinin bir kısmından ibarettir. İngilizler harbi, büyük faiz ile para yatırılacak bir iş gibi telâkki ederlerse, düşünmeden, çekinmeden ve her riski göze alarak kabul ederler. Fakat bu demek değildir ki, İngilizler daima harbi tercih ederler. Bilâkis İngilizler, sulh'u harb'e daima tercih etmişlerdir. Zira ticaret daha fazla sulh devresinden müstefid olur. Zira ticaret, ancak sulh'un devam

ettiği devrelerde yapılabilir. Gerçi bu husus 19. asır için böyle olmasına rağmen, modern çağlarda yani 20. yüz yılda bir mütearife olmaktan çıkmış ve İngilizler için harplerin başlaması ve devamı da bir ticaret mevzuu haline girmiştir.

İngilizlerin menfaatleri harbi mecburi kılarsa, o zaman da, nihaî noktaya kadar yani harbi mutlaka kazanıncaya kadar, muvaffak oluncaya kadar büyük bir inad ile devam ettirirler. Ve gayet çetin bir surette harb ederler.

İngilizlerin 17. asrın başlarından itibaren, Hindistan'a yerleşmeğe başlamış oldukları tarihten 17. ve 18. asırlar devamınca Hindistan'da ve Hindistan yollarında Fransa'nın rakip ve hasmı olmuşlardır.

Fransa ile İngiltere, Akdeniz'de uyuşmazlar. Zira Hindistan'ın kervan yollarına yalnız Akdeniz'den gidilebilir. Şark ticareti ancak Akdeniz yolu ile yapılabilir. O zamanlar Akdeniz'de en fazla nüfuz ve itibar sahibi devlet, Fransa'dır. Şark milletleri ile ticaretin hemen en büyük kısmı Fransızların ellerinde idi. Ve Fransızlar bu ticaretlerini birinci Fransuva zamanından beri büyük bir titizlikle müdafaa ve büyük bir gayretle yürütmekte idiler.

İngiltere, Akdeniz'in hakimi olmak, Hindistan'da kurduğu hakimiyetini devam ettirmek ve bu büyük, ticarî bakımdan fevkalâde memleketi elinden kaçırmamak için, memlekete giden yolların başlıcası olan Akdeniz'de hâkim olmak, Fransa'yı gerek siyaseten, gerekse iktisaden Akdeniz'de işgal ettiği mevkiden uzaklaştırmak istemiştir.

İngiltere'nin, Fransa'yı Akdeniz'den çıkarmak için kendince haklı bulduğu sebeblere, Şark meselesi ile

alâkalı olmayan diğer sebebler de inzimam edince 17. ve 18. asırlarda İngiltere ve Fransa birkaç defa harb etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Ve bu harblerde umumiyetle Fransa mağlûb olmuştur ki, bu muvaffakiyetsiz harblerden birisi de, Fransızların Hindistan müstemlekelerini tamamen elden çıkarmaları ile son bulmuştur.

Fransa'nın Hindistan'da hâkimiyet ve nüfuzu kaybolduğu sıralarda Akdeniz'de de itibarı eksilmişti. İşte, Fransa'nın Akdaniz'de itibarının sarsıldığı sıralarda, yani 18. asrın nihayetlerine doğru, Şarkî Akdeniz'de Hindistan yolları üzerine, diğer bir rakip devlet meydana çıkmıştı. Bu rakip devlet Rusya idi.

İNGİLİZ - RUS MÜNASEBETİ

O zaman, yani 18. asrın sonlarına kadar İngiltere-Rusya münasebetleri pek iyi değildi. Çünkü, ticaret noktai nazarında İngiltere ile Rusya arasındaki münasebetler henüz inkişaf etmişti. Rusya İngiltere'nin sanayiine ve İngiliz ada halkının beslenmesine lüzumlu olan maddeler (buğday, kereste, tomruk, kenevir, demir, v.s.) gönderiyordu.

İngiltere ise, Rusya'ya karşılık olarak, parası az ve sanayii henüz gelişmemiş olan bu devlete mamul demir, dokuma, ziynet ve sefahat için lüzumlu yükte hafif pahada ağır eşyayı anavatandan, kahve, şeker, kakao ve emsali gibi mahsullerini de müstemlekelerinden gönderirdi. 18. asırda Rus - İngiliz ticareti İngiltere lehine pek ziyade inkişaf etmiş bulunuyordu. Fakat Rus - İngiliz münasebetleri sadece ticarî sahaya inhisar etmiyordu. Bu münasebetler bir başka noktaya kaydırılmış bulunuyordu. Bu nokta içtimaî saha idi. Gerçekten Rus - İngiliz ticarî ve iktisadî münasebetleri bizzarure içtimaî sahada da kendini göstermişti. Londra'da Rus muhipleri cemiyeti mevcud olduğu gibi Petersburg (Leningrad), Moskova gibi büyük Rus şehirlerinde de ve bilhassa asilzadeler ve aristokratlar arasında Anglofil'ler, hatta Angloman'lar büyük ekseriyeti teşkil etmekte idiler.

Böylece İngiltere, rahat ve emin bir şekilde Rusya'nın idareci kadrosu içinde müstakbele aid bir takım köprü başları kurmuş oluyordu.

18. asrın sonuna değin dünya kadar, dünya umumî efkârı da bu hadiselere tabiî menfaatler diye bakmakta idi. Ancak, dünya umumî efkârı ile İngiliz umumî

efkârının bu bahisteki noktai nazarını ayrı ayrı mütalâa etmek zaruridir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, İngiltere'nin tabiat tarafından kendisine takibetmesi pek lüzumlu ve zaruri bir siyaset olarak ilham edilmiş bulunan büyük deniz bahrî kuvvetine dayanmak ve bir çok maddeden mahrum adalar halkını beslemek için (bu bahrî kuvvete dayanarak) büyük bir ticarî kabiliyet ve ihtisasına sahib olmak hasleti, İngiliz milletini diğer dünya dünya milletlerinden ayırd etmektir. İşte bu sebeble İngiltere'nin Rusya'da kurduğu bu Anglofil ve Angloman müesseselere benzer müesseseleri, kendi hayatî ehemmiyeti haiz ticareti için hemen dünyanın her tarafında kurmuş ve bundan da âzami şekilde istifade etmiştir.

İngiliz milletinin adeta lâzım gayri müfakiri haline gelen bu ticarî hasletidir ki, İngiltere'ye büyük ve cihanşümul bir ticaret imparatorluğu kurmak imkânını vermiştir. Ve dünya haritası üzerinde İngilizlerin hasletlerini tatbik edebilen bir ikinci millet de mevcud değildir.

18. asrın son yirmi beş senesine doğru Avrupa siyasî ufkunda Rus - İngiliz rekabeti ve hatta husumeti belirmeğe başlamıştır. Bu husumetin ve rekabetin en büyük sebebi, İngiltere'nin Hindistan'a iyice yerleşmesi ve Rusya'nın, Sibirya'da ve orta Asya Türk illerinde her geçen gün cenuba biraz daha sarkmakla beraber, Hindistan yollarına hâkim noktalara yerleşmesidir.

İNGİLİZ TAKTİĞİ, RUS KABALIĞI

Ancak bu karşılıklı yerleşme devam ederken takip edilen usuller daima birbirinin zıddı olmuştur. Rusya, 16. asırdan itibaren Orta Asya'daki Türk yurdunda ve Sibirya'da yerleşmeğe başlarken, kuvvet ve kudreti daima başta ve ön plânda tutmuş, askerî hareketleri genişleme siyasetinin nazımı yapmıştır. Buna mukabil İngiltere, harbsız ve darbsız bir yol takibetmiş ve ticarî hulûl siyaseti, İngiliz yayılma ve genişleme siyasetinin temeli olmuştur. Onun içindir ki, İngiltere harbden ziyade maharet ve siyasetle Hindistan'a yerleşirken, Ruslar Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya doğru yürüyerek Hindistan'a yaklaşıyor ve Hindistan yoluna, Türkiye'ye, Akdeniz'e doğru da mütemadiyen ilerliyordu. Daima hatırda tutulmalıdır ki, Hindistan'ın en kısa deniz ve karayolu Osmanlı İmparatorluğu'ndan geçmekte idi. Daha o zamanlar Süveyş kanalının açılmasını düşünmüşlerdir. Zira böyle bir kanalın açılması, İngiltere'yi en kısa yoldan Hindistan'a ulaştıracak fevkalâde iktisadî bir yol olacaktı.

Bunun ayrı bir manası da, İngiltere'nin Hindistan'da kalabilmek için Hindistan'a giden gerek kara, gerekse deniz yollarına hâkim olmak mecburiyeti idi. Yani Akdeniz ve hatta Akdeniz'in Doğu havzası ve Akdeniz'in diğer denizlere bağlandığı noktalar, ticaret gemilerini uğramağa mecbur bulunduğu liman ve mıntıkalar, İngilizlerin imparatorluk menfaatleri için ellerinde bulunmalı idi.

Cebelitarık, Malta, Süveyş kanalı, Kıbrıs, Mısır, Arabistan, Irak ya tamamen İngilizlerin olmalı, yahud İngiliz ticaret imparatorluğuna zarar vermeyecek kadar zayıf, İn-

giltere'nin arzularına tâbî bir veya bir kaç devletin idaresi altında bulunmalı idi.

Bu husus, İngiltere'nin Şark siyasetinde değişmeyen bir prensiptir ve İngiliz siyasetinin en mühim düsturlarından sayılır. Bununla, bu basit düstur ile Şarkta cereyan etmiş ve halen etmekte olan bütün vakaların sebeb ve mahiyeti anlaşılabilir.

Akdeniz'in Şark kısmını tamamen kuşatan ve Hindistan'a giden bütün ticaret yolları ile kadîm İpek Yolunu da kontrolu altında bulunduran Osmanlı İmparatorluğu İngiltere menfaatlerine tamamen muhalif bir mevkide bulunuyordu ve İngiltere için bu devletin varlığı tehlikeli addediliyordu. Fakat İngiltere, bilhassa 19. asrın başlarından itibaren takibettiği mahirane siyaseti ile Türkiye'yi, İngilizlere zarar vermeyecek bir duruma getirmiş bulunuyordu. Gerçi Osmanlı İmparatorluğu İngilizlere zarar verecek derecede kuvvetli olmamakla beraber, diğer devletlere karşı kendini büsbütün müdafaa edemiyecek kadar da zayıf değildi. Osmanlı İmparatorluğu henüz kendisini müdafaa edebilecek halde idi. Fakat haddı zatında Osmanlı İmparatorluğu kendisini müdafaa ederken, istemeyerek İngiltere'nin Hindistan müstemlekesine giden ticaret yollarını da müdafaa etmiş oluyordu. Binaenaleyh, Osmanlı İmparatorluğu bu vazifesini ifa edemiyecek derecede zayıflatılır ise, İngiltere, onun kuvvetlenmesine, hiç olmazsa statükoyu muhafaza etmesine hizmet etmiş ve çalışmıştır. Fakat kendisine kafa tutacak, arzularını kabul etmeyecek bir Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere'nin tahammül etmesi bahis mevzuu olmazdı.

İngiltere için, Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece kuvvetlenmesi ve kendisine kafa tutacak hale gelmesi değil, fakat kuvvetlenmesi ve bir başka devlet ile İn-

giltere aleyhine tecelli edebilecek bir siyaset takibetmesi de mevzuubahis olmazdı. O taktirde, İngilizlerin siyaseti derhal bu devleti ezmek için harekete geçer ve buna müsaade etmezdi. İngiltere böyle bir siyasete müsaade ettiği takdirde, bizzat Osmanlı İmparatorluğu'nun veya bu İmparatorluğun dostu İngiltere'nin, cihan hakimiyeti siyasetine bir tehlike teşkil eder.

Bilhassa İngiltere'nin rakip ve hasım devletlerin taraftarlığını yapıp da İngiltere'ye karşı koyacak bir devlete İngiltere, Akdeniz'in bu kısmında asla tahammül etmez.

Yukarıdaki bu umumî mütalâalarımızın 18. asrın sonundan itibaren İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı takibettiği siyasetin esaslarını ve temelini teşkil ettiğini söylemek fazla bir iddia olmaz. Nitekim günümüze kadar takibedilmiş olan İngiliz siyaseti tedkik edilirse, bu husus vazıh olarak meydana çıkar.

Nitekim Rusya'nın Cenub'a, Karadeniz'e, İstanbul'a, Boğazlara, Akdeniz'e, Fırat ve Dicle havzalarına inmesi, İngiltere için Hindistan yolunun kesilmesi demekti.

Ruslar tarafından Kırım'ın zaptı, Karadeniz şimal sahillerinin Rusya'nın eline geçmesi (1783). Bu tehlikeli hareketin muvaffakiyetle başlamış olduğunu gösterir. Rusya, İngiltere'nin can damarına basmak istidadında idi ve İngiliz siyasileri, Rusya'nın bu genişleme ve yayılma siyasetini büyük bir dikkatle takibediyorlardı.

İngiliz siyasileri, Rus bahriyesinin Karadeniz'de kalmak istemiyeceğini düşünmüşlerdi ve bunda da isabet vardı. Rusya, mutlak surette Akdeniz'e inmek istiyecekti.

İşte bu andan itibaren İngiltere, bütün siyasî dehasını kullanarak ve hatta bazen kendi askerine bile müracaat ederek -ki asker kullanmak İngiltere'nin katiyyen is-

temediği, arzulamadığı, sevmediği bir usuldür- Osmanlı İmparatorluğu elinde bulunan Boğazları kapamağa, İngilizlerin nazarında Boğazların bekçisi, bir nevi kapıcı olan Osmanlı İmparatorluğu'nu sağlamlaştırmağa mecbur olmuştu.

RUSYA'NIN AVRUPA İÇİN TEHLİKELİ OLMASI

Rusya'nın Avrupa için tehlikeli olduğunu ilk ilân eden, karşılıklı ticarî menfaatlere müstenid dostluğun artık bozulmakta olduğunu ilk sezen İngiltere'dir. Şark'ta bir buçuk asırlık müstakbel siyasetini ilk görüp gösteren ve İngiltere menfaatlerinin, İngiltere ticaret imparatorluğunun tehlikeye girebileceğini ilk ilân eden İngiliz başvekili, İkinci Pitt olmuştur.

Pitt, atılacak İngiliz Avam Kamarasında irad ettiği bir nutkunda, Rus tehlikesinden uzun uzun bahsetmiş ve kamara mensuplarının dikkat nazarlarını celbetmişti. Pitt, bu nutkunda şöyle demişti:

«Rusların bütün işgal ettikleri memleketleri muhafaza ile hareketlerini sonuna kadar görüp, Türkleri Avrupa'dan koğmalarına müsaade etmek bizim için hiç bir zaman zararlı değildir, diyenlerle konuşmağa bile lüzum görmem.»

Pitt, yukarıdaki nutkunu, Kırım Hanlığın'nın istilâsı üzerine 1787'de açılan İkinci Moskof seferinin sonlarına doğru irad etmişti. Bu harb esnasında Fransa diplomasisi, Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız başına bıraktıktan sonra, İngiliz diplomasisi Osmanlı İmparatorluğu lehine hareket etmiş ve harbden bir nisbet dahilinde az zararlı çıkmasını temin etmiştir.

İngiltere, 1787 Osmanlı - Rus harbinde Fransa'nın

Osmanlı İmparatorluğu yalnız başına bırakmasından derhal istifade etmiş ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki yerini almağa ilk ciddî adımı atmıştır. Nitekim, İngiliz diplomasisi, bu harb ile beraber, İsveç Kralı Güstav'ı Rusya üzerine saldırtmıştı.

İNGİLİZ SİYASETİNİN BAŞARISI

İngiltere, Osmanlı - Rus harbinde Fransa'dan boşalan yere oturabilmek için iki müttefik bulmuştu. Bu müttefikler Prusya ile Hollanda idiler. Rusya için boyun eğmekten başka çare yoktu. Zira, İngiltere, Rusya'nın korktuğunu müstakbel düşmanlarından birisi olan Prusya'yı ve istikbalde müşterek iktisadî menfaatler kuracağı Hollanda'yı da Rusya'nın karşısına çıkarabilmişti.

Rusya bu duruma göre, müşkül bir vaziyette kalmıştı. Ve İngiltere'nin bu kuşatma siyasetidir ki, Çariçe Katerina'yı büyük projelerden vazgeçmeğe ve Osmanlı İmparatorluğu ile Yaş muahedesini akdetmeğe mecbur etmişti.

Rusya, bilhassa İngiltere'nin tazyiki ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan pek az bir arazi kazancı ile çıkmak durumunda kalmıştı.

Bu vaka ile İngiltere, 18. asrın sonlarından itibaren tehdid altına giren Hindistan yolunu Ruslara kapatmak için, Türkiye'nin menfaatlerine olarak, Şark meselesine fiîlen karışmış bulunuyordu.

18. asır nihayetlerinde Prusya'nın pek fazla genişleyen ve İngiltere ile beraber Şark meselesini müdahale ederek, Osmanlı İmparatorluğu lehine siyaset takibetmeğe mecbur olmuş bulunan Prusya Krallığı, o tarihe kadar bu meseleye pek az alâka göstermiş bu-

lunuyordu.

PRUSYA'NIN SİYASETİ

Prusya'nın devlet olarak meydana gelişinden beri Prusya krallarının siyasi gayeleri, memleketlerini, her bakımdan toparlamak, tanzim etmek, kuvvetlendirmek, sonra da Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nu cenuba doğru iterek Alman topraklarında yalnız kalmak ve nihayet Almanya'ya hâkim kılmak esasına istinad ediyordu. Prusya'nın bir kısmını Almanya'dan ayıran Lehistan Birleşik Krallığı'nı taksim edip devletinin Şark hududlarını kuvvetli ve emin duruma getirmek gayesidir ki, Prusya kralı büyük Frederik'in 18. asrın ilk yarısından sonra, Şark meselesine büyük bir iştiha ile girmesine sebeb olmuştur.

Bu karışmanın aslî manası ve maksadı, Lehistan'ı parçalayıp, Prusya'yı birleştirmekti. Mamafih, Almanya'nın karşısına çıkan Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun, Lehistan'da kendi menfaatleri için manialar ve vesileler ihdas eden Rusya'nın, Cenubda hasımları ve amansız düşmanları olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tam mülkiyetini muhafaza ve kuvvetlendirmek, haddı zatında Prusya'nın menfaatlerine uygun geliyordu. Bundan dolayı, Prusya kralı büyük Frederik, Osmanlı İmparatorluğu lehine bir siyaset tesbitinde adeta mecbur kalmıştı. Ve bu siyaseti de tesbit ve tatbik etmişti. O kadar ki, hatta bu filozof hükümdar, Osmanlı sadrıâzam'ı Koca Ragıp Paşa zamanında, Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak akdetmiş, bilâhare bu ittifak her iki memleket arasında tecdid ve devam ettirilmişti.

AVRUPA'DA ENTERESAN GELİŞMELER

Prusya'nın bir taraftan İngiliz siyasetine paralel bir tutumun içine girmesi, diğer taraftan Hollanda'nın İngilizlerle müşterek iktisadî ve ticarî menfaatler dolayısı ile aynı siyaseti devam ettirmesi, 19. asır Avrupası için dikkate değer bir takım gelişmeler meydana getirmiştir.

Bu dikkate değer gelişmeler arasında, Almanya'nın birliğini kurmuş olması, İngiltere - Hollanda birliğinin dünya ham maddeler hâkimiyetinde beraber hareketi, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar ve Makedonya üzerinde sarih haklar talebinde bulunması, Rusya'yı, Orta Asya fütuhat siyaseti ile birlikte, Şark meselesinin temelini teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu meseleleri ile çok daha yakından alâkadar olmağa adeta mecbur etmiştir.

Rus siyasilerinin bu görüşüdür ki, Rusya'yı 19. asır'dan itibaren Şark meselesinin en mühim unsurlarından ve amillerinden birisi haline getirmiş bulunmaktadır.

Venedik ve Ceneviz devirlerinde Şark meselesine çok karışmış ve hatta bir aralık en nüfuzlu devletleri haline gelen İtalya'daki devletlerin, Şark meselesine, İtalyan devleti halinde ve bir birlik olarak ve esaslı ve mühim bir amil olarak tekrar girmesi ve müdahalesi de yine 19. asrın ikinci yarısında mümkün olmuştur.

İtalya'nın Akdeniz'deki coğrafî durumu Şark meselelerinin hemen tamamında kendisine ehemmiyetli bir mevki temin etmesine müsaid ise de, ırkî vahdete İtalya'nın bir çok küçük devletçik ve dukalıklara bölünmüş olması, umumî siyaset bakımından aslî kıymetlerini bu

asırda indirmişti.

18. asrın dünya siyasetine bu noktadan bakıldığı vakit doğru olanın bu olduğu anlaşılır. İşte bu siyaset muvacehesinde de İtalya siyasetinin bir kuvvet olmaktan çok uzak bulunduğu neticesi de kendiliğinden meydana çıkar.

Albert Sorell'in tabiri ile, «Apenin yarımadası, Fransa ve Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun çarpışmaları için hazırlanmış bir muharebe meydanıdır.»

Yani açıkçası, 18. asırda henüz birliğini kurmamış bir İtalya, dünya ve Akdeniz, daha doğru tabiri ile Şark meselesinde hiç bir veçhile yeri olmayan ve nazarı itibarı alınmayacak kadar küçük devletçiklerden meydana gelmiş bir toprak parçasıdır. İşte Sorell'in söylemek istediği de budur.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN AVRUPA'NIN ŞARK MESELESİ KARŞISINDAKİ HARİCÎ SİYASETİ

Osmanlı İmparatorluğu Şark meselesinin hem amillerinden biri, hem de bizzat mevzuudur.

Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun haricî siyaseti hakkında fikir ve mütalâa serdetmek cidden çok müşkildir. Zira, 18. asrın yarısından itibaren genişlemek ve Şark meselesinin başlıca amili ve mevzuu edinmek bakımından Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletleri karşısında iki siyaset takibetmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu iki siyaset, gerçi netice itibarı ile tek sebebe irca edilirse de, biz bunun iki ayrı amil olarak ele alacağız.

a) - Şark meselesinin birinci sebebi, yukarıdan beri belirttiğimiz gibi, dinîdir ve Salîb'in Hilâl'e açtığı mücadeledir.

Bu mücadelenin hakiki sebebi 18. asrın ikinci yarısından günümüze kadar devam etmiş olmasına rağmen, bu tarihten, yani 18. asrın ikinci yarısından itibaren daima ikinci plânda mütalâa edilmiştir. Zira 18. asrın ikinci yarısından sonra, Hıristiyanlık âleminin Şark meselesinden anladığı, bizzat kendi aralarında dahi mücadele etmelerine yol açan ham maddelere sahib olmak keyfiyetidir.

b) - Şark meselesinin ikinci ve dahi devam eden hakiki cephesi, ham maddeler kaynaklarının Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının derinliklerinde bulunması ve bu maddeleri elde etmek için Hıristiyan devletler arasında günümüzde dahi devam eden mücadele.

Her iki sebeb de, Şark meselesini, Osmanlı İm-

paratorluğu'nun haricî siyasetinde mütebariz bir şekilde tedkike imkân vermemektedir.

Zira, Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesi ve idare tarzı ile Hıristiyan Avrupanın bünyesi ve idare tarzı arasında geniş farklar vardı. Herşeyden evvel, Osmanlı İmparatorluğu, ilk kuruluş ve bir cihan imparatorluğu haline geldiği günden beri takib ettiği siyaseti tedvire çalışmakta idi. Gerçi Devlet-i Âliyye, küffar üzre harb etmiyordu, fakat küffar üzre harb ettiği tarihlerden miras kalan topraklarını muhafaza etmekle mükellefti.

Bu mükellefiyet, Osmanlı İmparatorluğu haricî siyasetinde, bir takım affedilmez hataların meydana gelmesinde başlıca amil olmuştur.

Bu hataların başında ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda zamanın icablarına uygun olarak, tek idare sisteminden çıkan devlet idaresinin bir nisbet dahilinde Bâbıâli dediğimiz, sadrıâzamlar ve vezirlerden meydana gelen bir heyetin de mes'uliyetine terk edilmiş olması idi. Bu usul dünyanın geçirmekte olduğu sistem inkılâbının anlaşılmasına zemin hazırlaması gerekirken, bizzat Bâbıâli'yi teşkil eden sadrıâzam ve vezirlerin anlayışsızlıkları yüzünden kabul ve tatbik edilmemiştir.

Bunun en açık misâli, 18. asır başlarında Sultan Üçüncü Selim Han'ın Fransız ihtilâl-i kebîrinin en mükemmel vesikalarından birisi olan Hukuk-u Beşer Beyannamesini tercüme ve tatbik etmek istemesinden meydana gelen isyan sonunda, bizzat devleti idare mükellefiyetinde bulunan vezirlerin ve diğer menfaat gruplarının muhalefetine uğraması ve katledilmesi hadisesidir.

Ve bu sebebe inzimam eden ikinci sebeb de, bilhassa 19. asır başlarından itibaren, padişahlar tarafından iş ba-

şına getirilen sadrıâzamların, dünyanın içine girdiği ham madde mücadelesinden bîhaber olmaları ve dünyanın teknik sahadaki hamlelerine kulak asmamalarıdır.

Demek oluyor ki, Osmanlı İmparatorluğu belli bir haricî siyaset olarak, sadece genişlediği ve muhteşem bir imparatorluk olduğu günlerden kendisine miras kalmış olan toprakların müdafaasını siyasetinin temeli haline getirmiş bulunuyordu.

18. asırdan itibaren dünyadaki bu gelişmeyi ve sistem inkılâblarını yakından takibeden üç Osmanlı hükümdarı, Sultan İkinci Mahmud Han, Sultan Abdülmecid Han ve Şehid Sultan Abdülâziz Han, ciddi tedbirler almış olmalarına rağmen, Avrupa'nın takibettiği Şark meselesinin kurbanı olmuşlar ve her üç hükümdar da ihanete uğramışlardır.

Sultan İkinci Mahmud Han, büyük bir hükümdar, müdebbir bir padişah olmasına rağmen, devlet kadrosunda kendilerine devleti emanet ettiği insanların adeta göz göre göre ihanetine uğramış ve hiç bir netice alamamıştır. Yerine geçen oğlu Sultan Abdülmecid Han, hastalık mizacına rağmen, Şark meselesine ısrarla girmek isteyen Rusya'yı, sonraları Şark meselesinin nazımı olacak olan İngilizlerin ittifak teklifine müsbet cevab vererek, Kırım harbi ile durmak isteyecek ve bunda bir derece muvaffak olacaktır.

Fakat, 1861 yılında vefatından sonra yerine geçen biraderi Sultan Abdülâziz Han, büyük bir basiret ve dirayetle, Avrupa'nın geçirmekte olduğu siyasî ve teknik inkılâbları yakînen takibedecek ve devletin haricî siyasetini, tedafüî ve miras aldığı toprakları korumak esasına dayanan haricî siyasetten uzaklaştıracak ve taarruzî, yani, tekrar kuvvetli bir devlet kuracaktı.

Nitekim, Şehid Sultan Abdülâziz Han, bu hamlesinde muvaffak olmuş ve devlet, cidden her tecavüze mukavemet edebilecek hale getirilmişti. Bunun neticesi, Osmanlı İmparatorluğu adeta yeniden fethedilmiş, Mısır devlete bağlanmış, Yemen, Asir yeniden Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kazandırılmıştı.

Devlet bu tarihten sonra da çok kısa bir müddet için Şark meselesinde, bütün Avrupa'yı ric'ate mecbur etmiştir. Ancak Sultan Abdülâziz'in katli hâdisesidir ki, devleti, kısa bir müddet için takibettiği haricî siyasetten uzaklaşmağa mecbur edecektir. Onun içindir ki, umumiyetle Avrupa devletlerinin umumî haricî siyasetlerine esas olan maksadlarını izah etmek yahud devletler arasında cereyan etmiş olan siyasî münasebetleri hikâye etmek, bu münasebetlere taallûk eden vesaiki tedkik etmek bir nisbet dahilinde kolaylaşır. Çünkü, bu meseleler hakkında zaten bir fikir ve ilmî mesai sarfedilmişdi.

Bu meselelere dair Batı'nın müverrihleri, muharrirleri ve siyasîlerinin bir çok eserleri mevcuddur. O eserlerden veya makale ve yazılardan istifade etmek her zaman için mümkündür. Lâkin, Osmanlı devletinin kurulduğu günden bu güne kadar, devletin haricî siyasetini tedkik eden, haricî siyasetinde esas ittihaz edilmiş fikir ve maksadları bildiren ve bu fikir ve maksadların meydana çıkmasında yardımcı olan amilleri bulup gösteren bir veya birkaç kitabın veya diğer yazıların, ne kendi lisanımızda ne de diğer lisanlarda mevcud olduğuna henüz vâkıf değiliz.

Hattâ muhtelif devirlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun haricî siyasetini izah eden yeni ve mükemmel eserlere de henüz tesadüf edilmemiştir.

Bu nevi eserler, vekayinamelerden, resmî devlet arşivi vesikalarından, gayri resmî vesikalardan, kitab, risale ve gazetelerden istihrac sureti ile vücuda gelecektir.

Garb tarihçi ve muharrirleri, Osmanlı İmparatorluğu tarihinden bahsederken vak'alara kendi noktai nazarlarından bakmak âdetini hiç bir vakit terk etmiş değillerdir ve bu insanların görüşlerine daima salîb fikri hâkim bulunmaktadır. Binaenaleyh, bu insanların her ne suretle olursa olsun, Osmanlı Türk tarihi hakkında yazacakları veya hüküm verecekleri her hâdise, tarih ilminin aradığı bitaraflıktan sıyrılmış ve tek taraflı bir noktai nazar haline girmiş olacaktır ki biz buna «tarih ilmi» dememekte mazuruz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik münasebetlerini de mensub oldukları devletin, meselâ Fransa, Rusya...v.s. haricî siyasetlerini esas alarak tedkik nakl ve beyan edecekleri aşikârdır.

Albert Sorell, Deriyo, Pion, Yorga, Hammer, Şlumberje ve emsali dünya çapında telâkki edilen tarihçilerin eserleri tedkik edildiği zaman, Osmanlı İmparatorluğu'nun devletlerarası siyasette umumiyetle, fail ve âmil olmadığı, belki tâbi bulunduğu hissi hasıl olur. Acaba bu his doğru mudur? Acaba Osmanlı İmparatorluğu'nun muayyen devrelerde muayyen maksadı elde etmeğe çalışan bir umumî siyaseti ve bu umumî siyasetin bir kısmı olmak üzere haricî siyaseti yok mu idi? Osmanlı İmparatorluğu'nun böyle bir siyaseti var olsa bile bazı Osmanlı müverrih ve vak'anüvislerinin telmih ettikleri gibi bütün gaye zaptedilen yerleri yağma edip köle ve cariye devşirmekten mi ibaretti?

ALLAH İÇİN CİHAD

Biz, Osmanlı İmparatorluğu tarihi hakkında uluorta ileriye sürülebilen bu iddiaların varid olmadığı hakikatına dayanmaktayız. Osmanlı İmparatorluğu tarihî tedkik edildiği vakit, görülür ki, devlet, Türklerin İslâmiyeti kabul ettikleri tarihten itibaren takibettikleri umumî siyasete, yani, Din ve Allah için Cihad siyasetine bağlı kalmıştır. Binaenaleyh, böyle bir siyasete dayanmış bir İmparatorluğun, Allah yolunda çapul ve yağma yapması düşünülemez. Hele, Osmanlı Türklerinde böyle bir siyasete yer verilemez.

Ancak şu düşünülebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun küffar üzere Cihada açtığı asırlarda, dünyanın her tarafında tatbik edilen o devrelere aid hukuk, işgal edilen veya zaptedilen yerlerin tamamının, içinde yaşıyanlar da dahil olduğu halde, bütün servet ve sâmânı ile işgalciye aid olduğu gerçeğini kabul etmektedir. Avrupa'da gerek devletlerin, gerekse küçük prensliklerin ayakta kalması, kendileri için böyle bir yağma ve çapulu şart koşmakta idi. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun dayandığı Din fikri, bu hususun tamamen aleyhinde bulunuyordu. Osmanlıların takibettikleri Cihad fikri ile, Batılı devlet ve prensliklerin veya İmparatorlukların takibettikleri toprak işgali fikri arasında büyük farklar vardır.

Batılılar, yağma ve çapulu esas kabul etmelerine rağmen, Osmanlılar İslâm dinini yaymayı, siyasetlerinin temeli olarak kabul etmişlerdir. Binaenaleyh taraflar için devrin hukuku iki ayrı manada değerlendirilmek icab etmektedir. Osmanlılar, Allah ve Din için harb ederlerken,

bu uğurda cihad yaparlarken, Hıristiyanlar hem kendi aralarındaki savaşlarda, hem de Osmanlı kuvvetlerine karşı harblerinde çapul ve yağmayı esas tutmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu tarihi tedkik edilirse, bu husus açıkça müşahede edilmektedir. Ancak Hıristiyanlar, Hıristiyanlık fikrini hiç bir vakit birinci plânda değerlendirmemişler, fakat Hıristiyanlığı yağma ve çapul işlerinde vasıta kılmışlardır.

Onun içindir ki, taraflar arasında Çapul ve Yağma ile nihayetlenen harbleri ikiye ayırmak ve tefrik etmek lâzımdır. Hıristiyanlar harbi, Çapul ve Yağma için ve Hıristiyanlığı ileri sürerek, yani Hıristiyanlığı bir kalkan olarak kullanırlarken, Osmanlılar, devrin hukuk kaidelerinin de dışında hareket ederek, işgal ettikleri yerlerde adil, hür ve herkese müsavat veren bir sistemi, İslâmiyetin engin müsamahasını tatbik etmişler; fethettikleri yerlerdeki mal ve emlâka dokunmamışlar, hele Vire ile teslim olmuş kale veya şehirlere asla dokunmamışlardır. Bunun yanında Osmanlılar fethettikleri yerlerde, fetihten sonra hiç bir veçhile katliamlara girişmemişlerdir. Bu da gösterir ki, Osmanlı İmparatorluğu, Hıristiyanların tam aksine adil bir sistemin müdafiî olmuş ve her gittiği yere de bu sistemi rahatça götürmüş ve tatbik etmiştir. Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarını ve kuruluş sebebini kısa da olsa tedkik etmek yerinde bir hareket olur.

OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞ SEBEBİ

Malûmdur ki, Osmanlı devleti, Selçuk Sultanlığı, yani Garb Selçukluları sultanlığının uç beylerinden Ertuğrul beyin istiklâlini ilân etmesi ile meydana gelmiştir.

Moğol ordularının, Garb Selçuklularını mağlûb ve devletlerini perişan ettikten sonra meydana gelen bu beylik, Bizans İmparatorluğu'na en yakın bir mıntıkada civara hâkim bir uç beyliği idi. Osman bey, babası Ertuğrul beyin ölümü üzerine müstakil bir beylik tesis ettiği vakit, bu uç beyliğinin iki yanında iki ihtiyar, yıpranmış, dağılmış saltanat vardı. Bu saltanatlar Garb Selçukluları saltanatı ile Şarkî Roma İmparatorluğu idi. Bunlardan Bizans İmparatorluğu adeta can çekişmekte idi.

Garb Selçukluları devletinin dağılışı Osmanlıların Söğüt'teki uç beyliğine istiklâlini kazandırmaktan başka, kolaylıkla toplanabilecek bir yığın devlet kırıntıları da bırakmıştı.

İkincisinde ise, Bizans'daki Kayser'lik tacını ve taht'ını paylaşamayarak birbirlerine giren imparatorlar aileleri de imparatorlarını tanımıyor ve hususî menfaatleri istikametinde pek feci mücadelelere girişiyorlardı. Bu aileler kendi menfaatlerini garantiye bağlamak için birbirleri ile pek ciddî menfaat mücadeleleri yapan Tekfurlara (Bir nevi beylik) dayanıyorlar ve onlar arasındaki fasılasız mücadeleyi kendi menfaatleri istikametinde tahrik ediyorlardı.

Dağılmış olan Garb Selçukluları devletinden geride kalmış olan beylikler ve emirler, yeni kurulmuş olan Osmanlı devletinin bey ve hanları için pek mükemmel birer malzeme idiler. Bilhassa Selçuklu ümerası, Osmanlı bey

ve hanlarının harb veya siyasetle iradesine alınabilirlerdi.

Bizans tekfurları ise, Bizans'ın çökmesinde başlıca âmil olan, kendi aralarındaki mücadelenin meydana getirdiği ahlâksızlığa ve birbirleri aleyhinde devam edegelmekte olan ihbar müessesesi ayakta tutulmak sureti ile yeni devletin bünyesi içine alınacak, devletleri veya tekfurlukları bitirilecek, böylece, bu fesad yuvaları da yıkıldıktan sonra, müstakar bir idare kurmak mümkün olacaktı.

Ve her şeyden evvel, yeni kurulmuş olan Osmanlı beyliği de tekfurlar arasındaki bu mücadeleden âzami istifadeyi sağlayacak, kayser'lik namzedi bu beyliklerin rekabet ve anlaşmazlıklarını, Bizans sarayında dahi Osmanlı bey ve Han'larının kuvvet ve kudret kazanmak yolunda kullanacaklar ve muvaffak olacaklardı.

Bu ahval ve şartlara göre, ilk Osmanlı hükümdarlarının haricî siyasetleri de böylece kendiliğinden meydana gelmiş oluyordu.

Bu sebeble Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kuruluş günlerinden itibaren haricî siyasetini şu üç esasta mütalâa etmek yerinde olacaktır.

1 - Garb Selçukluları devletinin enkazını birer birer toplayarak, birbirlerine ekleyerek Osmanlı ülkesine bağlamak ve böylece inkıraz bulmuş Selçuklu Sultanlığını yeniden ve Osmanlı Saltanatı adı altında ihyasını ve devamını temin etmek.

Bir diğer tabiri ile, Anadolu Türk saltanatında, Hanedan-ı Ali Osman'ı Garb Selçuklu hanedanı yerine ikame etmek. Bu halde Anadolu'daki Türk İslâm devleti yalınız hanedan değiştirmiş oluyordu.

2 - Rum tekfurlarının kavgalarını körükleyerek birini diğeri aleyhine kullanarak zayıflatmak ve aynı zamanda o

tekfurlukları birer birer avlayıp Osmanlı devletine ilhak etmek. Bu şekilde gelişecek siyasetleri ile Osmanlıların denize inmesini temin etmek. Nihayet, Bizans'da bitmek tükenmek bilmeyen dahilî fitne ve fesadı, anlaşmazlığı ve ihtilâfları devam ettirmek ve bunları şiddetlendirmeğe çalışarak Vasileos namzedlerinden birini iltizam ederek diğeri aleyhine yürüyerek kayserler payitahtının iç işlerine el atmak ve sonra payitahtı tamamen zaptetmek ve böylece Şarkî Roma İmparatorluğu'nu da Osmanlı saltanatı halinde yeniden ihya etmek.

3 - Şarkî Roma'nın Hıristiyan Avrupa ile denizden ve karadan her türlü münasebet ve muvasalasını kesmek için Akdeniz boğazına (Çanakkale Boğazı) ve Balkan yarımadasına hâkim ve sahib olmak.

Bu gayeye varmak için, yine tekfurların anlaşmazlıklarından, Balkan kavimlerinin birbirleri arasında devam edegelen ihtilâflarından, Bizans imparatorları ile Balkan devletlerinin birbirlerine karşı besledikleri husumetten, Asyalı Bizans kavimleri ile Balkan milletlerinin mütekabil düşmanlıklarından, hattâ Bizans ile Roma'nın Şark ve Garb kiliselerinin (Sen Piyer ve Ayasofya kiliseleri) Grek ve Lâtin kavimlerinin rekabet ve husumetlerinden istifade etmek.

Cereyan etmiş olan vak'alar, Osmanlı İmparatorluğu'nu ilk günlerden beri idare etmiş olan siyasilerin, yani Osmanlı beylerinin, bütün bu hususlardan istifade ederek maksad ve gayelerine ulaştıklarını göstermektedir.

Haricî siyasette muvaffakıyet, ancak iyi ve mükemmel bir siyaset ile mümkündür. Osmanlı bey ve hükümdarları, Osmanlı devletinin tesisi sırasında, bilhassa Orhan bey (Sultan Orhan) zamanında gayet sarih, mun-

tazam ve kat'i neticeli bir dahilî siyaset takibetmişlerdir. Türk, Rum, Ermeni, Müslim, Gayri Müslim unsurları birbirleri ile yoğurup, İslâm dini ve Türk lisanı ile bir millet ihdas etmek istemişlerdir. Batılı müverrihlerin bir kısmı, Osmanlı devletinde takibedilen bu siyaset sonunda ve geçen zaman zarfında bir «Bizans Milleti»nin meydana çıktığını iddia etmektedirler.

Bizans milletinin lisanı Yunanca, dini ise Ortodoks'tu. Irk bakımından ise ayırd edilmesine imkân vermiyecek derecede karışıktı. Ve bunun dışında Bizans milliyetinin en büyük mesnedi, din yani Ortodoksluk idi.

OSMANLILARA MAHSUS YENİ BULUŞ: YENİÇERİLİK

Halbuki Osmanlı devletinin hususiyeti başka idi. Gerçi Osmanlı devletinde de İslâm dini esastı. Fakat Osmanlı yepyeni usullerle halkı bir pota içinde eritmesini bulmak imkânlarını araştırmış ve bulmuştu. Osmanlıların takibettikleri bu dahilî siyasetin, muazzam, gayet kuvvetli ve herhalde dünyada ilk tatbikçisi Osmanlılar olan bir müessesesi vardı ki, Osmanlı devletini idare edenlerle Osmanlı devlet ricalinin en dahiyane teşebbüs ve icadı sayılabilir. Ve bu buluş sadece Türk damgası taşımakta idi.

Bu dahiyane ve muhteşem buluş Yeniçeri Ocağı'dır. Bu ocağa giren gayri Müslim veya dinsiz unsurlar, bu ocaktan Osmanlı ve Müslüman olarak çıkmışlardır. Bu hususta Batı müverrihlerinden birisi, Osmanlıların bu en muhteşem buluşunu değirmen'e benzetmiş ve şunları söylemiştir.

«Yeniçeri Ocağı, unsur danelerini öğüterek Osmanlı unu yapmaktadır.»

Osmanlıların ilk hükümet devrelerinde tatbik ettikleri siyaset, gerek dahilde, gerekse hariçte bazılarının zannettikleri gibi, yalnız maddî kuvvete istinad etmemiştir. Ve sadece bu kuvvete istinad etmesi de düşünülmemiştir.

Osmanlı bey ve sultanlarının adaleti, kanunîliği, din'de müsaadekârlığı, Bizans'ın çürük ve bozuk idaresinden, bazı Selçuklu ümeranın itisaf ve şiddetlerinden zarar görenleri, Osmanlı ülkesine celb ve cezbediyordu.

En eski Türk müverrihlerinden Âşıkpaşazade, Osmanlı Hanlığının ilk devresini, sade ve samimi bir lisan

ile küçük ve basit vak'alar naklederek gayet canlı bir surette nakl ve tasvir eder.

Birinci Sultan Beyazıd, artık Rum Selçuklu sultanlarının (Garb Selçukluları) yerine kaim olmuştur. Mısır Sultanı, Osmanlı sultanına yazdığı bütün vesikalarında kendilerine «Sultân-ı İklim-i Rûm» tabirini kullanıyor ve onlara öyle hitab ediyordu.

Lâkin Sultan Yıldırım Beyazıd, yalnız Sultân-ı İklim-i Rûm değil, daha büyük bir sıfat olan Kayser-i Rûm olmak istiyordu. Bu, onun için tabiî bir hak mesabesinde idi. Zira, Bizans kayserleri taht'ına babası Murad-ı Hudavendigâr'dan kalma bir miras hakkı ile bağlı idi.

Babası Sultan Murad-ı Hudavendigâr, Bizans imparatoru Kantakuzinos'un resmen vârisi idi.

FÂTİH SULTAN'IN CİHAN ŞÜMUL PLÂNI

Fâtih Sultan Mehmed Han, İlk Osmanlı han'larının haricî siyasetini, Yıldırım Beyazıd Han'ın varmak istediği gayeye ulaştırmış, Kostantiniyye'yi fethederek bunu perçinlemişti.

Şarkî Roma İmparatorluğu'nu payitahtı ile birlikte tamamen fethettiğinden artık haklı olarak Kayser-i Rûm, yani Bizans tabiri ile Vasileos (Kral) olmuştur. Fatih Sultan Mehmed Han zamanında Osmanlı padişahlığı, Selçuklu sultanlığı ile Şarkî Roma İmparatorluğu'nun her ikisini de hududları içine almış, bir diğer tabir ile, Şarkî Roma'nın Doğuda Fırat'a, Batıda Tuna ve Adriyatik'e kadar yayılmış azamet ve şevket devrini, Türk ve Müslüman bir hükümdar ve hükümet taht-ı idaresinde ihya etmiş demek oluyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Han zamanında, Osmanlı devletinin nazarları, doğudan ziyade batıya çevrilmiştir. Bizans'ın siyasetini, Osmanlı devleti adeta tamamen benimsemiştir. Fâtih Sultan Mehmed Han, kanunnamesinde Şarkî Roma kanun ve nizamlarından bir çok şeyler iktibas etmiş olduğu gibi, haricî siyasetinde de Kayser Justinyanus'un icraatını tekrar etmekle kalmamış, bu hareketi ile de Justinyanus'un haricî siyasetini ikmal etmiştir. Yani, Fâtih Sultan Mehmed Han, Şarkî ve Garbî Roma arasındaki dinî rekabet ve bu rekabetin ortaya koyduğu bağdaşmaz düşmanlıktan rahatça istifade etmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed Han bu siyaseti ile Garbî Roma'yı zayıflatmak, Hıristiyan âlemi arasına nifak sokmak ve Hıristiyan devletler arasındaki süregelen husumetten faydalanmak sureti ile Hıristiyanlığın büyük ki-

lisesini Sen Piyer'i de Ayasofya gibi çelik pençesine alarak Avrupa'ya tamamen hâkim olmak siyasetini takibetmiştir.

Böylece Roma İmparatorluğu'nu Şarkî ve Garbî Roma'lar arasındaki taksiminden önceki haline irca etmek, yalnız Şark âleminin değil, fakat Şark ve Garb'ın da rakipsiz kayseri olmak emelinde olan Fâtih Sultan Mehmed Han, bu büyük projesini tahakkuk ettirmek için geniş bir harekât plânı hazırlamış ve tahakkuk yoluna koymuştu. Bu plânın kuvveden fiîle geçirilmesi için, Fâtih Sultan Mehmed Han, geniş bir çalışma içine girmişti. Fâtih, ilk plânda İtalya'ya geçmek, Belgrad'ı zabtederek merkezî Avrupa'ya girmek, Rodos'u fethederek Akdeniz'e çıkmak için hazırlıklarda bulunmuştu.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın bu plânı gayet ustalıkla ve büyük bir sevkülceyşî bilgi ile hazırladığı açıkça meydandadır. Fâtih İtalya'ya geçmek sureti ile Çizmenin en kritik bir yerinde bir köprü başı kurarken merkezî Avrupa'da en merkezî yerlerden birisi olan Belgrad'ı da fethetmek yoluna gidiyordu. Bu şehrin zabtı ile, Roma, Grim Papa üzerine yapacağı seferin en kritik iki noktasını eline geçirmiş olacaktı. Fakat Fâtih, denizlerde üstünlük ve kuvvetli istinad noktaları temin etmedikçe, sadece karadan yürüyecek orduların kat'i neticeli bir muvaffakıyet istihsal etmek imkânlarından mahrum olduğunu biliyordu. Bu sebeble, hem İtalya çizmesindeki köprü başını takviye etmek, hem de Osmanlı ordusunun oradaki mevcudiyetini idame ettirmek, böylece Roma'yı rahatça ele geçirmek için, Akdeniz'de bir köprü başına, kuvvetli bir sevkülceyşî noktaya ihtiyaç vardı. Bu nokta, en mükemmel şekli ile Rodos adası idi.

Fâtih Sultan Mehmed Han, bütün bu hazırlıkları ya-

parken, engin zekâsı ve yaratıcı kabiliyeti yanında, Bizans'tan devraldığı ve kendilerinden istifade ettiği birtakım Bizans erkânının da zaman, zaman fikirlerinden istifade etmenin yollarını aramıştı. Ve Fâtih Sultan Mehmed Han, bu Bizans erkânının Roma'dan, Katoliklikten intikam almak hususundaki düşünce ve fikirlerini de tahrik ediyor, onlardan azamî nisbette faydalanmak istiyordu.

Bu sebeble de Fâtih'in kafasındaki büyük ve cihanşümul plânı her hareketleri ve fikirleri ile destekliyorlardı.

İstanbul'un fethinden iki yüzyıl evvel, Kostantiniyye'yi zabtederek yağma etmiş olan Garb'ın barbar kavimleri olan Ehlisalîb, yani Katolikler, yani Lâtinler, hâlâ Ortodoksluk için en büyük bir düşman telâkki edilmekte idi.

Şark kilisesi, yani Ortodoksluk mezhebi, o tarihten beri Katolikliği, en korkunç bir düşman olarak mütalâa etmişler ve siyasetlerini bunun üzerine bina etmişlerdir. Nitekim iki kilise arasındaki bu anlaşmazlık tam on asır müddetle devam edegelmiştir.

Ortodokslar, yalnız Bizans'ın siyasî istiklâlini değil, belki harsî mevcudiyetini de tehdid edecek bir düşman olarak karşıladıkları Katoliklere bu bakımdan lânetler yağdırmakta idiler.

Bu sebeble, Fâtih'in yanında kendilerine vazife verdiği Bizans erkânı hars bakımından pek o kadar ilerlememiş telâkki ettikleri Türklere, istedikleri her şeyi yaptırabileceklerine kani olmuşlardı.

Bizanslı müşavir durumundaki erkânın bu düşüncesi, onlara, Fâtih Sultan Mehmed Han'a tam teslimiyet içinde bağlanmalarına fırsat vermişti. Bunlar Türklere tam tes-

limiyetle bağlandıkları takdirde, hem kendi millî mevcudiyetlerini kurtarmış olacaklar, hem de Türklerin korkunç kudretinden faydalanarak Roma'yı zabtedip, iki yüzyıl evvelki Bizans'ın zabt ve yağma edilişinin intikamını almak, kendileri için imkân dahiline girmiş olacaktı.

Fâtih, Bizanslı erkânın Türkler yanında bulunmasından da azamî şekilde istifade etmiştir. Zira, Ortodoksluk ile adeta ittifak kurmuş oluyordu ve Hıristiyan olan Ortodokslarla meskûn yerlerin fethi, zorlanmadan imkân dahiline girmiş oluyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın böylece tebellür eden siyasî projesinden arasıra doğu'ya, yani Anadolu'ya dönmesi (Karaman beyliği ihtilâli ve Akkoyunlular ayaklanması gibi) birtakım mecburiyetler yüzündendi. Eğer bu mecburiyetler olmasa idi, belki de, hattâ belki de değil, Fâtih Sultan Mehmed Han bütün kuvvet ve kudreti ile Batı Roma, yani Sen Piyer kilisesi üzerine yürüyecek, Grim Papa'yı tahtından, Katolikliği de kilisesinden mahrum edecek, bütün Batı ve Doğu kiliselerini ellerinin içine alacak ve böylece hakiki mahiyette ve bütün dinlere hükmeden bir cihan İmparatorluğu'nu gerçekleştirecekti.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın bu engin projeyi bir an evvel tahakkuk safhasına çıkarmak için pek büyük fedakârlıklar ve hazırlıklar ihtiyar ettiği ise, artık bilinen bir tarihi hakikattir. Nitekim Fâtih, bu büyük projenin tahakkuku için ciddi şekilde harekete geçmiş, Gedik Ahmet Paşa'yı Otranto'nun fethine göndermiş, bu vezir Otranto ve havalisini zabdedmiş ve kuvvetli bir köprü başını, Grim Papa'nın ta burnu dibine kurmuştu.

Fâtih Sultan Mehmed Han devrine kadar Osmanlı bey, Han ve Sultan'larının haricî siyasetlerinde tek he-

defleri Selçukî Sultanlığı (Garb Selçukluları) yerine kaim olmak, Doğu Roma'ya sahib olmak, orasını fethetmek ve Roma İmparatorluğu'nu Osmanlı hanedanı idaresinde bir Türk - İslam İmparatorluğu halinde ihya etmek, diye hulâsa edilebilir.

Bu kadar geniş ve şümullû bir haricî siyasetin asıl istinatgâhı olacak teşkilât ile birlikte dahili vaziyet de aynı şümul ve kudrette olmak icab ederdi.

Eski Doğu Roma'nın yeni sahibleri, silâhlı ve atlı bir mümtaz sınıf olan Osmanlı Müslüman Türkler, Türkçe konuşurlardı. Devlet Türk lisanı ile idare ve tedvir edilirdi. Fakat bu yeni imtiyazlı ve silâhlı müntaz sınıftan başka, devlet içinde bir de reaya ve tebaa vardı.

Osmanlı bey, Han ve Sultanlarının fetih siyasetleri sonunda devletin hududları genişledikçe tebaa da reaya da artıyordu.

Osmanlı Türklerinin hüküm ve idaresi altındaki bu tebaa ve reayaya, Osmanlılar, mezheb idarelerinde, dahili idarelerinde gayet geniş hukuk ve muhtariyet vermiş bulunuyorlardı.

Devlet içindeki bu reaya ve tebaanın lisanı, dini, âdetleri hulâsa millî harsları tamamen serbest idi ve Türkler bu serbestiye fevkalâde riayetkâr davranıyorlardı. Osmanlı devleti hududları dahilindeki insanlar ise, ayrı ayrı ırklara bağlı tebaa idiler.

Bütün bu tebaa, Osmanlı devleti hududları içerisinde Türklerin hâkimiyeti altına girmeden evvelki durumlarından çok farklı ve çok daha engin bir hürriyet içinde yaşamakta idiler.

Osmanlı Türklerinin Avrupa'nın içlerine girdikleri ve hududlarını genişlettikleri bu sıralarda, Avrupa'da ve dünyanın diğer yerlerinde temessül siyaseti, orta çağı ta-

kibeden yeni çağlardaki kadar kat'iyyetle tatbik edilmiyordu. Bu sebeble, Osmanlı Han ve Sultanları, tebaaları olan yeni kavimleri temessül siyesetine de asla itibar etmemişlerdi. Esasen, Müslümanlık zor ve kuvvete dayanan bir temessül siyasetinin de daima karşısında olagelmiştir. Bu sebeble Osmanlı Sultan ve Han'ları etraflarına topladıkları yeni tebaayı kuvvetle değil, kısmen de onlar kendi rızaları ile ilhak ettiklerinden, gerek Fatih Sultan Mehmed'in, gerekse onu takibeden Osmanlı sultanlarının dinî ve millî siyasetleri, devrin şartlarına ve ahvaline tamamen tevafuk etmekte idi. Tebaanın, bu şekilde en geniş hürriyet ve hukuk içinde idaresi, Osmanlı devletinin durmadan hududlarını genişletmesine yardım ediyor ve her geçen gün bu devleti korkunç bir kuvvet ve kudrete yükseltiyordu.

Fatih Sultan Mehmed Han, yukarıda izah ve tahlil etmeğe çalıştığımız büyük siyasî projeyi ve ona dayanan haricî siyaseti muvaffakıyet ve dirayet ile tatbik edebilen muhteşem bir tarihî simadır.

Fakat, aynı muhteşem sima, tam beş asır müddetle saklanabilen bir korkunç ihanete uğramış ve bizzat kendi tabibi Venedikli bir yahudî dönmesi olan Yakup Paşa ile bir şiinin verdikleri zehir ile projenin sonunu ikmal etmek için hazırlandığı seferin başlangıcında zehirlenerek öldürülmüştür.

Bu muhteşem Fatih Sultan'dan sonra, bir aralık batı'ya, Avrupa'ya müteveccih olan Osmanlı siyasetine karşı bir aksülâmel baş gösterecek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun batı'ya doğru siyaseti duraklayacaktır. Fakat pek kısa bir müddet sonra muhteşem Sultan Kanunî Süleyman devrinde, yine batı'ya dönülecek, Fatih'in kayser'lik siyaseti yeniden ele alınacak ve büyük bir dikkat ve itina ile tatbik edilecektir.

ŞARKA DÖNÜŞ SİYASETİ

Gerçi Fâtih Sultan Mehmed Han'ın zehirlenip öldürülmesinden sonra, Osmanlı sultanlarından ikisinin, Beyazıd-ı Veli ile (İkinci Beyazıd) Yavuz Sultan Selim Han'ın siyaseti, kendilerinden evvel gelen sultanların siyasetlerinin tam zıddıdır ve Doğu'yu müteveccihtir.

Fakat Osmanlı saltanatının umumî siyasî hayatında ve bu siyasî hayatın Garb'dan Şark'a dönüşünü tayin eden Osmanlı sarayında, Beyazıd-ı Veli'den itibaren yeni bir cereyan başlıyordu. O güne kadar devletin her kademesinde muteber durumda olan Avrupalı san'atkârlar uzaklaştırılmış, levhalar, heykeller, saraydan çıkarılmıştı. İslâm âlimlerinin ve tarikat şeyhlerinin sayısı ve itibarları artmıştı. Fatih Sultan Mehmed Han zamanında hali ile bırakılan Hıristiyan mabedlerinin hepsi cami haline ifrağ edilmiş, manastırların büyük bir kısmı kapatılmıştı.

O tarihe kadar gayrı Müslim isimler taşımakta bir mahzur görmeyen ümera ve erkânın isim ve unvanları da değiştirilmişti. Velhasıl, her suretle İslâm-Türk hukukuna mutlak bir dönüş başlamıştı.

Kur'ân- Kerîm'in, İslâm'ın dünya devleti hükümleri tatbik edilmeğe büyük bir cesaretle başlanmıştı. Sultan Beyazıd-ı Veli, saltanata çıktığı günlerde ve bir alışkanlıkla zevk aldığı, mübah gördüğü, Fatih devrinden kalma dünya zevklerinden müstefid olma halini terk etmiş, gitgide zühd ve takva'ya dalmıştı.

Böylece, Sultan Beyazıd-ı Veli unvanına bihakkın liyakat kesbetmişti. Osmanlı Sultanındaki bu büyük değişiklik, elbetteki devletin dahilî ve haricî siyasetine tesir edecekti. Ve elbette birtakım tesirler, bir devletin dahilî

ve haricî siyasetinin tahavvüllerinde rol oynayacaktır. İşte bu sebebler arasında bir tanesini de haricî siyasette aramak icab etmektedir. Ve herhalde bu görüş, hatalı bir görüş değildir.

Bu sebeble, Osmanlı İmparatorluğu'nda birdenbire meydana gelen Şark'a dönüş siyaseti, böyle ehemmiyetli birtakım haricî meseleler yüzünden tekevvün etmiştir. Bu meselelerin başında, Şiîliğin Anadolu'ya yayılması ve Sünniliği de, devleti de yavaş yavaş kemirmeğe başlaması, Mısır'daki Kölemen (Çerkes) sultanlığının emrinde adeta oyuncak haline gelen İslâm Halifeliğin, devletin temel siyasetinde bir vasıta olarak değil, asli unsur olarak ve itibari münakaşa edilmeyecek bir duruma yükseltilerek bütün İslâm memleketlerini bir bayrak altında toplamak için mutlaka Osmanlı sultanlarının hududları içerisinde bulunması keyfiyeti gelmekte idi.

Onun içindir ki, bu meselelerin birincisi, yani Şiiliğin tehlike olmağa başlaması ve devleti de Sünniliği de kemirmeğe başlaması keyfiyeti, henüz tam manası ile ve ciddi bir tehlike haline gelmemişti. Fakat istikbalde Osmanlı devletinin başına pek büyük gaileler açması malhuzdu. Lakin asıl mühim olan mesele Hilâfet meselesi idi.

Evvelâ, Fatih devrinden itibaren Mısır Kölemen sultanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ciddî bir rekabet başgöstermişti. Bu rekabet ciddî birtakım ihtilâtlar da meydana getirmişti. İslâm âleminin batıdaen kudretli askerî gücüne sahib iki devlet, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Sultanlığı Batı'da birbirlerine karşı üstünlük sağlamak maksadı ile günün birinde mutlaka karşı karşıya gelecekler ve çarpışacaklardı. Bu her iki devlet için de mukadder bir netice idi. Zira, Doğu Akdeniz'e ve ona

sahil olan Suriye'ye sahib ve hâkim olmak, her iki İslâm devletinin, yani hem Mısır Kölemen Sultanlığının, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun en esaslı menfaatleri iktizasından idi. Mısır Sultanlığı, son Abbasî halifelerini nüfuz ve hükümleri altında tutarak Haremeyn-üş-şerefeyn'in hizmetinde bulunuyorlar ve buna istinaden gayet müessir bir dinî siyaset kullanarak İslâm âleminde büyük bir nüfuz ve mühim bir mevki kazanmış bulunuyorlardı.

Mısır Kölemen sultanlığı, dine dayanan nüfuzunu, siyasî menfaatlerine hadim kılıyordu ve Rum sultanlığının, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun mübalâtsız görünen dinî tutumundan dolayı da bu siyasetleri çok zarar görüyordu.

Sultan Beyazıd-ı Veli zamanında (Hicrî 9. asır sonu ile 10. asır başları) Osmanlı saltanatı ile Mısır Memlûk sultanlığı arasında birkaç harb olmuştu. İşte bu seferler sırasında, Yıldırım Beyazıd Han ile Timurlenk arasındaki harbde hasıl oldu ve Beyazıd'ın ümerasından bir kısmı Timur'a iltihak ederek Yıldırım Beyazıd'ın feci mağlûbiyetini hazırlamış ise, Memlûklerle yapılan bu harblerde de aynı olmuş, Osmanlı ümerasının birkısmı Kölemen sultanına meyletmişlerdi.

Fakat itiraf etmek lâzımdır ki, Batı önünde en kudretli iki Müslüman Türk devletinin harbetmeleri, birbirleri ile boğazlaşmaları bütün Müslümanların vicdanında herhalde derin tereddütler meydana getirmekten hali kalmamıştır. Hicret'in 13. asrında Sultan İkinci Mahmud ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın verdikleri harbte, bu ruhi çöküntüyü, hadise çok yakın bir zamana ait olduğu için daha sarih olarak görebiliyoruz. Osmanlı Sultanlının ıslâhatperver oluşu, bazı an'aneleri değiştirmeğe

çalışması, Osmanlılar arasında Mehmed Ali Paşa'ya bir hayli taraftar kazandırmıştır. Birinci Cihan Harb'indeki vak'alar ise, henüz hafızalardan silinmiş değildir.

İşte bi iki vak'adan hareket olunarak umumiyetle denilebilir ki, birbirleri ile harbeden iki İslâm devletinden her birisi, büyük ekseriyeti dinine bağlı ve hattâ taviz vermeyen bir ruhî halet içinde bulunan tebaasının vicdanını tatmin ve kalbini kazanmak için, dinine çok bağlı halk'a ehemmiyet vermeyi, inanç ve din serbestisi bakımından karşısındakinden daha üstün görünmeyi bir siyasî lüzum addetmiştir.

Timurlenk, Yıldırım Beyazıd'ı Ankara önünde mağlûb ederken, Yıldırım Beyazıd'ın şer'i emirleri ifada kayıtsızlık gösterdiğine dair ortalıkta dolaşanşayialar, Timur ordusunun adeta ihtiyat kuvveti kadar mükemmel iş görmüştür. Bu bakımdan Mısırlılarla, velhasıl Müslümanlarla harbe girmek mecburiyetinde kalan Beyazıd-ı Veli'nin dinî siyasete büyük bir itina lüzumunu şiddetle duymuş olduğu şüphesizdir.

Sonra Osmanlı ordusunun Mısır seferinde uğradığı muvaffakıyetsizlikler, bir müverrihimizin düşüncesine göre, Sultan Beyazıd'ın çok hassas ve nisbeten zayıf olan ruhuna tesir edecek, başlagıçta belki bir siyasî lâzime, başlamış olan cereyanı bir ruhî ihtiyaç ile takviye etmiştir.

O sıralarda fetva makamına geçen, Mevlâna Zeynelüddin Arabî (Molla Arap) padişahının ruhuna nüfuz ederek vicdanına hâkim olmuş ve bir nevi hususi durumundan faydalanarak Beyazıd-ı Veli'yi tamamen zühd ve ittika vadisine sokmuştur. Padişahın düşünceleri, hareketleri ve emelleri ise o sıralarda bütün siyasî ve içtimaî vak'aların adeta tam bir mihveri idi. Bu hususta tesbit

olunan nokta-î nazara göre, birbirlerine yakın iki İslâm devletinin nüfuz ve menfaatlerini arttırmak veya hiç olmazsa elde tutabilmek uğrunda, yani dini olmaktan uzak birtakım maksadlarla giriştikleri bir harb, Osmanlı devletinin Şark'a, İslâm dini ve İslâm âlemine daha çok ehemmiyet vermesini mecburi kılmıştır. Bu bakımdan Sultan Beyazıd-ı Veli Han zamanından açılmış olan ilk Mısır seferleri Osmanlılaran Doğu siyasetinin bir neticesi değil, belki bir sebebidir.

Yine bir çok maceralar geçirerek İran şahlarının tahtına geçen Safevi hanedanı işe şeyhlikle başlamıştı. İkinci Beyazıd zamanında bir şeyh oğlu olan İsmail Safevi, Aleviliği sayesinde kuvvetli bir mesned yaparak dinî, hattâ tasavvufî bir devlet meydana getirmişti. Bu Safevi devleti, Osmanlı İmparatorluğu'nun yalınız Şark hududlarında değil, bizzat imparatorluk toprakları üzerinde gayet ciddi meseleler ihdas etmiştir. Beyazıd-ı Veli'nin saltanatınan son zamanlarında, Şah İsmail Safevî, bir taraftan ihtiyar Osmanlı padişahını çeşitli hile ve hud'a ile avuturken, diğer taraftan Osmanlı tebaasının ruhuna ve vicdanına nüfuz ederek onları en kuvvetli yerlerinden, din cebhesinden vurmuştu. Böylece Sünni unsurunu Şia'ya ve Aleviliğe yaklaştırmağa muvaffak olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu caimasının en kuvvetli ve sağlam bağlarından birisi, hattâ birincisi İslâm dininde İmam-ı Âzam Ebu Hânife'nin İslâm ameli prensiplerini tedvin ettiği Sünnî mezhebi idi. Şah İsmail'in de esas siyaseti, bu bağı çözmeğe, Osmanlı devletinin temelinden tahribi ile kendi kendilerine çökmelerini hazırlamağa matuf idi.

Gizliden gizliye yapılan bu iğfalâtın Anadolu'da ve İmparatorluğun bilhassa orta ve doğu kısımlarında te-

sirleri duyulmağa başlamış olan bu korkunç ve müthiş teşebbüs, Osmanlı devletinin mevcudiyet ve bekası ile alâkalı olanların dikkat ve himmetlerini bittabı Şark'a, orada cereyan eden iblisçe tezvirata çevirecek ve İslâm'a indirilmek istenen darbeye karşı bir «ŞARK SİYASETİ» düşünülecek ve bu siyasetin ana hatları tesbit ve tanzim edilecektir.

Anadolu, Osmanlıların aslî vatanı, için için yapılan sofilik tahribatı ile yanıp tutuşurken, batıya yürümek, büyük Roma'yı diriltmek, Kızıl Elma'yı takibetmek gibi emellerin behemehal bir tarafa bırakılması zaruri idi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Asya'nın şarkındaki toprakları elden çıkınca, devlet Avrupa'da asla barınamazdı. Bu cihetle Osmanlı devletinin siyaseti, gerek dahili, gerekse harici siyaseti değişmek icabediyordu ve değişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu siyasetini, yani devletin yeni siyasetinin şuurlu bir surette tanzim ve tatbik eden Yavuz Sultan Selim Han'dır. Ve Osmanlı İmparatorluğu Yavuz Sultan Selim Han'dan itibaren, Şark siyasetinde insiyatifi tamamen eline geçirmiş, İmparatorluk bu siyasetin nazımı ve tatbikçisi olmuştur.

Şehzadeliği zamanında devletin Şark vilâyetlerinden Trabzon'da vali olan Yavuz Sultan Selim Han, doğu hadiselerini, bilhassa İran siyasetinin Osmanlı İmparatorluğu'na taallûk eden veçhesini çok yakından ve büyük bir titizlik ve ciddiyetle takib ve rivayetlere göre, bizzat Şah İsmail Safevî ile görüşüp müstakbel hasmını tanımağa muvaffak olan bu zeki ve son derece gayyur ve şiddetli hükümdar, belki ta o zamandan beri padişahlığında tatbik edeceği siyasetin istikametini ve hududlarını tesbit ve gayesini tayin etmiştir.

YAVUZ SELİM'İN ŞARK veya İSLÂM SİYASETİ

Yavuz Sultan Selim Han'ın «ŞARK veya İSLÂM SİYASETİ» şöyle ifade olunabilir:

Osmanlı İmparatorluğu, Şark'tan gelen Safevi Şiî tehlikesinden, tasallutundan kurtulmak ve cenubundan ilerleyen Kölemen tehlikesini durdurmak. Bundan sonra da, Şiîliğe karşı dahilde bir imha hareketine girişmek, sonunda da Safevî devletini yerinden kımıldayamayacak, entrikalarında ve desiselerinde daha ileriye gidemiyecek, hattâ devam edemiyecek derecede ezmek. Mısır saltanatının dinî mesnedi Sünnîlik ve Sünnîliğin siyaset makamı da Hilâfet müessesesi olduğundan, İslâm Hâlifesini adeta esir gibi emellerine âlet olarak kullanan Kölemen hanedanının meydana getirdiği Mısır sultanlığının askerî kudretini dağıtarak, Hilâfet makamını onların tasallutundan ve tahakkümünden kurtarmak, Halife hazretlerini İstanbul'a getirmek. Böylece her iki devleti de tehlike olmaktan çıkarmak. Esasaen Yavuz Sultan Selim Han, daha Birinci Beyazıd zamanından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun komşusu olan bu iki İslâm hükümdarının, Mısır sultanı ile İran şahının, Diyar-ı İklim-i Rum padişahını ortadan kaldırmaya teşebbüs ettiklerini ve bu siyasetlerinde devam ve ısrar ettiklerini çok iyi biliyordu.

Yavuz Sultan Selim Han'ın takib ettiği Şark siyasetinde ilk merhale bu iki, kendisine ve devletine düşman komşunun melhuz tehlikelerini bertaraf ederek Osmanlı devletinin bekasını ve istiklâlini EBED MÜDDET temin etmekti.

ŞARK ve İSLÂM SİYASETİNİN İKİNCİ MERHALESİ

Şark ve İslâm siyasetinin ikinci merhalesi (ki galib ihtimal birinci kademenin muvaffakıyete ulaşmasını müteakip düşünülmüş olabilir.) Selçukluların bir zamanlar kısmen temine muvaffak oldukları Şark İslâm vahdet ve birliğini meydana getirmek olacaktı.

Selçukluların bu ki an'anesinden birini, Şarkî Roma İmparatorluğu'na hâkim olmak gayesini de esasen te'min etmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, Selçukluların ikinci an'anesini, yani İslâm Halifeliğine sahib olmak emelini de kuvveden fiîle çıkaracaktı. Yavuz Sultan Selim Han, Fatih Sultan Mehmed Han'ın kurmuş olduğu ve babası İkinci Beyazıd Han tarafından bozulmuş olan Garb siyasetine alem olan Rum padişahlığı siyasetini de böylece HİLÂFET-İ İSLÂMİYE, SALTANAT-I İSLÂMİYE haline getirmek, İslâm âlemini tefrikadan kurtarmak ve İslâm vahdetini, muasır tabiri ile, İTTİHAD-I İSLÂM'I temin etmek istemiştir.

Filvaki, bütün İslâm âlemi, şer'an yalınız bir İMAM-ÜL-MÜSLİMİN'E, bir HALİFE-İ RESULÛLLAH'A tâbi olmakla mükelleftir. Her ne kadar İslâm Hilâfeti, Hulefa-i Raşidin'den sonra fiîlen parçalanmış ise de Şer'i Şerif, nazarî ve hukukî olarak bu parçalanmayı asla kabul, tasdik ve teslim etmiş değildir.

Şer'an İmam-ül Müslimîn birdir. İmametin mütaddid şartlarından birisi, DAR-ÜL İSLÂM'I düşman taarruzundan ve tahrib ve tefrikadan koruyabilecek derecede kudretli olmak siyasetidir. YAVUZ, o kudret ve siyasetin Osmanlı padişahlarında mevcud olduğuna kaani

bulunduğundan, parçalanmış, zaafa uğramış İslâm âlemini, kendisi ve evlâd ve ahfadı sayesinde birleştirip, İslâm âlemince muazzez ve mübarek bir müessese olan Hilâfete, şeriatın emrettiği vahdet ve kudreti kazandırmak emelinde idi. Hadiseler, Yavuz Sultan Selim Han'ın haricî siyasetinde böyle bir gaye taşıdığını delilleri ile ortaya koymuştur. Nitekim Yavuz Sultan Selim Han zamanına kadar HÂKİM-ÜL HAREMEYN olan Mısır memlüklerinin bu sıfatını şiddetle reddetmiş, Halife-yi Ruy-i Zemin'i muazzez bir varlık olarak kabul etmiştir. Bu sebeble de kendisini, Mısır sultanlığını ortadan kaldırdıktan sonra, verilen HÂKİM-ÜL HAREMEYN sıfatını şiddetle reddetmiş, HADİM-ÜL HAREMEYN sıfatını kabul etmiştir.

Yavuz Sultan Selim Han, Hadim-ül Haremeyn sıfatını alırken de, İslâmın kendi nazarındaki ehemmiyetini bir kere daha ortaya koymuş, böylece kendisinin takibettiği Şark siyasetinin asıl hedefinin, İslâm ittihadı ve İlâ-yi İslâm olduğunu ortaya koymuştur.

O, Haremeyn'in hâkimi değil, sadece hadimi, bu ulvî ve büyük müessesenin basit bir hizmetkârı idi. İşte bu düşünce tarzıdır ki, Osmanlı padişahlarını, kendilerinden evvel Hilâfet makamını ihraz etmiş olan diğer saltanat ailelerinden ayıran başlıca husus olmuştur.

Hadim-ül Haremeyn, Yavuz Sultan Selim zamanında, Macaristan ve Nemçe (Avusturya) diyarı, Venedik cumhuriyeti ile Rim Papa (Vatikan) unutulmuş gibi idi.

Avrupa'nın kaderine hâkim olan devletler, Osmanlı sultanının muhteşem siyaseti ve aynı derecede muhteşem kudreti önünde adeta silinmişler, unutulmuşlardı ve herhangi bir hareket yapmak imkânlarından da mah-

rum olmuşlardı.

Elde mevcud ve tedkike tâbi vesikaların ışığı altında ve cür'etle iddia edilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun iki büyük siyaseti vardı ve bunlardanbirisini, İstanbul'un fethi ile Garb siyaseti olarak vasıflandırılan büyük Rum Sultanlığı siyasetini tervic eden Fatih Sultan Mehmed Han tespit etmiştir. İkincisini de yukarıda izah ettiğimiz gibi, Şark ve İslâm İttihadı siyaseti ile tesbit ve tayin eden, kuvveden fiîle çıkaran yavuz Sultan Selim Han'dır. Bu padişahların her ikisi de, tesbit, tatbik ve muvaffakıyete isal ettikleri siyasetlerini gayet vazıh bir surette mihrakına oturtmuşlar ve devam ettirmişlerdir.

Bu iki siyasetten birincisine «GARB veya AVRUPA SİYASETİ» ikincisine de «ŞARK veya İSLÂM SİYASETİ»denilmiştir. Bir diğer tabiri ile birincisine ŞARKÎ ROMA İMPARATORLUĞU SİYASETİ, ikincisine de İSLÂM HALİFELİĞİ SİYASETİ denilebilir.

Fatih ve Yavuz'un halefleri, bu iki siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı asırların ortalarında bir arada yürütmek gibi ağır bir mes'uliyetin altına girmişler ve bir nisbet dahilinde tatbik etmekle beraber tam ve mutlak bir muvaffakıyet ihraz edememişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en kudretli ve haşmetli devresinde, bilfarz Kanunî Sultan Süleyman Han devrini takiben Sarı Selim devrinde zayıflamağa başladıktan, hattâ daha sonraki devirlerde inhilâle uğradıktan sonra da, Şark ve Garb siyasetlerinden herhangi birisinin tercih edilmediği görülür. Haricî siyasetteki bu tereddüt acaba vak'aların zorlamasından mıdır? Yoksa Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresini omuzlarına yüklemiş olanların basiret ve dirayetlerinin eksikliğinden midir?

Yalınız ortada bir mesele vardır ki, Osmanlı İm-

paratorluğu'nda meydana gelen bu tereddüt, haricî siyasette hem Şark hem de Garb siyasetlerini birlikte yürütmek keyfiyeti, ihtiyarî olmaktan uzaktır. Zira, gerek Garb, gerekse Şark devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi siyasetlerinin hedefi olarak tayin ve tesbit etmişler ve buna göre vaziyet almışlardır. Buna göre denilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun haricî siyasetindeki bu tereddüt, bir zorlama, bir müdafaa zaruretinin ortaya koyduğu bir vakıadır.

Yavuz Sultan Selim Han'ın bahtiyar oğlu Kanunî Sultan Süleyman Han, Osmanlı saltanatında coşan ve taşan bir hayat ve kudret kaynağı olduğunu bildiğinden, bir taraftan Belgrad'ı fethedip Macaristan ovalarına girerek, Rodos'u zaptedip Akdeniz hâkimiyetine yol açarak, ceddi Fatih Sultan Mehmed Han gibi, bütün Roma İmparatorluğu'na (Şarkî ve Garbî Roma'ya) tevarüs etmek gayesini güdüyordu. Zira, Kanunî Sultan Süleyman Han, Fatih Sultan Mehmed Han'ın izinden yürüyerek, Belgrad'ı fethedip Macaristan ovalarına indiği zaman, Bizans İmparatorlarının an'anevî siyasetini takibediyordu. Bu siyaset, Roma'ya yürümek, Roma'yı zabtetmek, böylece Fâtih'in tesbit ettiği iki kiliseyi dize getirerek, İslâmiyeti ilân etmek şeklinde tecelli etmek istikametinde ilerliyordu.

Bizans, Fatih'ten evvel takibettiği bu siyaset ile bütün Balkan yarımadası'nı hükmü altında bulundurduğu devrelerde, (Milâdî 12. asır) Tuna nehrini geçip, Macaristan'a yayılmağa, Macarları nüfuz ve hâkimiyetleri altına almağa çalışıyordu.

Bizans İmparatorları, kendilerini, bütün Roma'nın ve binaenaleyh Cihan İmparatorluğu'nun yegâne vârisi addediyorlardı.

Bu şekilde de İmparator sıfatı ve ünvanını yalnız kendilerinin malı telâkki ediyorlardı.

Bizans İmparatorları diğer Avrupa kavimlerini, Gal'leri, Cermen'leri, İslâv'ları, Turanî'leri, Arab'ları velhasıl kendilerinden gayrı olan kavimleri Barbar telâkki ediyorlar ve hükümdarlarına ancak Kral diyorlardı.

Fatih Sultan Mehmed Han, Kostantiniyye'yi fethedip Şarkî Roma İmparatorlarının payitahtına girerken, onların siyasetini de tevarüs ediyor, hattâ tevarüs etmekle de kalmıyor, bu siyaseti bizzat takibediyordu.

Fatih Sultan Mehmed Han, bu siyasetin ilk adımı olan Balkan yarımadasını hâkimiyeti altına aldıktan sonra, İtalya'ya sefere kalktığı gibi, Rodos adasının fethi ile Akdeniz'e, Belgrad'ın fethi ile de Macaristan ovalarına girmekle, Garbî Roma İmparatorluğu'na haleflik iddia eden Mukaddes Roma- Cermen İmparatorluğunun hâkimiyeti altında bulunan topraklara ve merkezlere sahib olmak istemiştir. Fakat Ulah'ların «Beyaz şövalyesi» Hunayadı Yanoş Belgrad'ı, Sen Jan şövalyeleri de Rodos'u müdafaa ve muhafaza ettiler.

İmparatorluğun bu iki kalesini zabtedip bütün havaliyi fethe teşebbüse, ancak Kanunî Sultan Süleyman Han zamanında geçilebildi ve bu teşebbüs muvaffak oldu (1521-1528).

Avrupa tarihçilerinin MUHTEŞEM SÜLEYMAN sıfatını verdikleri, hakikaten muhteşem olan Kanunî Sultan Süleyman Han, muvaffak olmuş olan bu teşebbüsü ile, Garbî Roma'ya bir adım daha atmış oluyor, böylece Avrupa'nın geri kalan kısmına hâkim olan Şarlken de, Roma'daki Grim Papa da korkulu günler yaşıyorlardı. Bu husus, bizzat Şarlken'in kardeşi Ferdinand'a söylediği gibi o, yani Muhteşem Süleyman Halife-i Rum'du ve bu

sıfatı da böylece tescil edilmiş oluyordu.

Kanunî Sultan Süleyman Han, Sultan Halife-i Rum'du ve Karlos ise ancak İspanya kralı idi.

Çok şâyânı dikkattir ki, Osmanlı padişahı, «Sultan Halife-i Rum» Kanunî Sultan Süleyman Han, Bizans Vasileos'larının iddiasını aynen tekrar ediyor, büyük Roma'yı, fakat bu sefer büyük İslâm-Türk İmparatorluğu halinde ihyaya çalışıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturan Kanunî Sultan Süleyman Han, kafasında tasarladığı ve büyük bir kısmını kuvveden fiîle çıkardığı bu geniş ve muazzam maksadlarının tamamına nail olabilirse, Şark İslâm memleketleri ile olan ticareti tamamen ve kâmilen Türkiye ve İstanbul'dan geçecekti. Bu siyasetin tahakkuku ile Akdeniz bir Osmanlı gölü olacak, Viyana'da bir Osmanlı valisi bulunacaktı.

Büyük hükümdar Kanunî Sultan Süleyman Han, August ve Dara imparatorluklarına, Kayser ve Kisra tahtlarına göz dikmekte beraber, bütün buraları zabtetmeyi de ihmal etmek istemiyordu. Fakat bu kadar büyük ve ağır bir siyasetin semeresini görmek, meyvalarını toplamak güçtü. Bu siyasetin tedvirini ve Halifeliğin verdiği ağır mes'uliyetin vebalini, Kanunî'nin o geniş ve sağlam omuzları bile kaldıramazdı.

Osmanlı devletinin öz unsuru olan Türkler, bu yüke tahammül edemezdi. Zira İmparatorluk içinde müfus bakımından azlık idiler. Ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu vasî toprakları üzerinde mevcud olan mühim işlere yetişemiyorlardı. Nitekim bu siyasetin menfî neticeleri, Kanunî Sultan Süleyman Han'ın halefleri zamanında görüldü. Kanunî'nin halefleri ne Viyana'yı zabtedebildiler, ne de İran'ı istilâya muvaffak oldular. Hindistan'da ise,

bir iş göremediler. Birbirlerini tevali eden İmparatorluğun Şark ve Garb hududlarındaki harbler ile çok yorulmuş ve yıpranmış olan İmparatorluğu 17. Milâdî asır sonlarından itibaren, haricî siyasette inisiyatifi elleinden kaçırdılar. Ve böylece Osmanlı devleti, bizzat fail olmaktan çıktı, diğer devletlerin siyasetlerine boyun eğmek mecburiyetinde kaldı. Sultan Kanunî Süleyman Han zamanında başlayan, halefleri gününde devam eden ve Osmanlı saltanatına çok pahalıya mal olan bu iki cebheli siyasete bir bakıma «Karışık Siyaset» adı da verilebilir.

CEVDET PAŞA'NIN TAVSİYE ETTİĞİ TÜRKLÜK SİYASETİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun yukarıdan beri arz ve izahına çalıştığımız üç tarzı siyasetinden ayrı olarak bir siyaset takibi daha düşünülebilirdi ki, bu siyaseti, Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet'de izah eder.

Cevdet Paşa'nın yalnız izah değil, tavsiye ettiği bu siyaset, Devlet-i Osmaniye'nin yalınız dinen değil, lisan ve ırk itibarı ile de mütecanis bir manzara arz eden memleketlerde genişlemek gayreti göstermesinden ibaret olacaktı. Cevdet Paşa bu siyaseti şöyle izah eder:

« Macaristan ve Hırvatistan fütuhatı ile uğraşmaktan ise bu iki eyâletin yerine, Kazan ve Ejderhan hanlıklarının zabt ve muhafazası devleti aliyyece daha mücerred bir siyaset takibi olurdu. Bu siyaset, Yavuz Sultan Selim Han'ın yukarıda izah olunan siyasetine de tamamen tevafuk ediyordu. Çünkü, Kafkas, Kazan ve Ejderhan halkı ele alındığı takdirde, aynı ırka mensub oldukları ve hemen hepsinde mezheb ve din birliği hasebi ile Osmanlı hükümetinin hükmettiği hududlara dahil edilir ve devlete bağlanırdı. O halde de yavaş yavaş Kırım Hanlığı dahi, hattâ sair eyâletler de devleti aliyyeye bağlanırdı.

Ve Ejder ve Kazan vastası ile Tataristan'da bir (büyük Türkistan) devleti daha kurulabilirdi.»

Cevdet Paşa'nın pek haklı olarak tavsiye ettiği bu siyasete de isim takmak lâzım gelirse, buna IRK veya TÜRKLÜK SİYASETİ adı verilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun takibettiği bu iki yanlı siyaset, Fransa ihtilâli kebirinden sonra bilhassa kendisini

göstermiş ve devlet, gelişen milliyetçilik fikirlerinin kat'i tesiri alıtına girmiştir. Bunun neticesi ise, Osmanlı İmparatorluğu için pek elîm neticeler tevlid etmiştir.

AVRUPA'NIN AĞIR BASKISI

Avrupa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatına son vermek hususundaki azim ve gayretleri yanında, Osmanlı İmparatorluğu'nda da, gelişen ilim ve teknik hayata intibak zarureti doğmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu zarureti hissettiği andan, yani 19. asır başlarından itibaren Avrupa devletlerinin ağır baskısından kurtulmak için büyük bir cehd sarfetmiştir. Şark siyasetinin neticelerinden kendisini kurtaramamıştır.

Rusya 19. asır başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na Hasta Adam nazarı ile bakmakta idi. Almanya, Bismark ile ittihadını sağlamıştı, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ise, gözünü Osmanlı İmparatorluğu'na dikmişti. Fransa ezelî kapitülasyonlar ile Osmanlı İmparatorluğu'nda bir nevi vesayet iddiası ile ortaya çıkıyordu. Buna mukabil İngiltere bütün bu devletlere karşı çıkıyor, kâh Osmanlı İmparatorluğu'nu, kendi iktisadi menfaatleri için destekliyor, kâh, Rusya'yı okşuyordu, Ve böylece tarihin Şark meselesi adını verdiği Avrupalı devletlerin tesbit ettikleri siyaset mihrakına oturtuluyordu.

Gerçi bu siyasetin seyrini değiştirmek maksadı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda ciddi hamleler yapılmıştı, lâkin bütün bu hamleler fayda vermekten uzak kalmıştı.

Nihayet mukadder netice, yani Şark siyasetlerinin Avrupalı devletlerce tesbit edilen birinci perdesinin neticesi kuvveden fiîle çıkıyor ve Osmanlı İmparatorluğu dağıtılıyordu.

Fakat iş, yani Şark siyaseti bununla da bitmiyordu. Zira Şark Meselesi, bir Osmanlı İmparatorluğu meselesi

olmak durumundan, bu İmparatorluğun dağıtılması ile birlikte çıkmış ve beynelmilel siyasetin mihrakını teşkil eden ve adını yine Şark Meselesi olarak devam ettirecek bir hüviyete inkılap etmişti.

Şimdi Şark meselesi yine dünkü gibi, hattâ ondan daha yıkıcı ve kırıcı bir şekilde devam etmektedir ve devletler, dünya medeniyetinin beşiği olan bu sahalarda, kendi menfaatleri istikametinde dünya hâkimiyetine doğru yol almak maksadı ile mezbuhane bir mücadelenin içindedirler.

Bu mücedelenin nereye kadar gideceğini henüz tayin etmek mümkün değildir. Fakat gerçek olan şudur ki, dünya durdukça bir Şark meselesi daima var olacak ve devletlerarası çekişmelere sahne olacaktır.

19. ASIR SİYASETİ ve OSMANLI İMPARATORLUĞU

Rusya, 1830'dan sonra kendisi için pek ziyade muvaffakiyetle neticelenen bir siyaseti niçin tatbik etmedi. Ruslar ve Sırblarden sonra, Eflâk ve Buğdan'daki Rumenler de istiklâllerini taleb etmeğe başlamışlardı. Kaynarca muahedesi, Rusya'yı, bunlann doğrudan doğruya hamisi olarak gösteriyordu. Rus ordulan, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptıklan harbler dolayısı ile bu topraklardan sık sık geçtikleri için, buralarda geniş bir sempati ve sürekli bir idare kurmuşlardı. Bu idare alıkâmına göre; vali ile meclis, Hıristiyan halkı temsil etmekte idi.

Rusya öyle görünüyor ki, Romanya'da müstakil bir Romen hükümetinin kurulmasına gayret sarfediyordu. Eğer Rusya, Romen hükümetini muvaffak olsa idi, Osmanlı devletine karşı cebheler ikiye çıkacak ve dolayısı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimi daha da kolaylaşacaktı.

Rusya'nın, Romanya'da böyle bir hükümet kurmamasının sebebi ise, Çar Birinci Nikola'nın Avrupa'nın ileri fikirlerinden nefret etmesi, dolayısı ile Romen millî partisinin Avrupa'nın bu ilerilik fikirlerini Romanya'da tatbik etmek istemesinden meydana gelmiştir.

Rus çar'ı Birinci mikola'nın bu fikridir ki, Romenleri Rusya'dan ayrılmak noktasına itmiş ve Avrupa fikirler etrafında, bir devletin temellerini atmışlardı. Böylece Romenler, 1848 yılından itibaren Ruslardan ayrılmayı başarmışlardı.

Romanya'nın Rus nüfuz sahası dışına çıkması ve Avrupa'ya kayması, Rus çarının açıktan açığa Romen

aleyhtarı bir siyaset takibine de zemin hazırlamış bulunuyordu.

Avusturya - Macaristan hariciye nazırı Prens Metternich'in, Rusya için yaptığı gibi, Çar Nikola da beynelmilel mutlak idareler mücahidliğindeki vazifesini Rusya'nın menfaatlerine feda etmişti.

Rus çarı, Rusların Şark'taki menfaatlerinden, kendisine has bir siyaset ile yani zorla, daha doğrudan doğruya, daha mükemmel bir surette istifade etmek istiyordu. Çar Nikola'nın milliyet siyasetinden vazgeçmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimi siyasetini devam ettirmek içindi. Fakat bu siyaset de, meseleyi, yani, Şark meselesini beynelmilel bir zemine koymak istemekten başka bir şey değildi. İkinci Katerina'nın tecrübelerinden sonra, filhakika düşünüldüğü gibi, Çar bu siyasette İngiltere, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ve Fransa'nın düşmanlığına maruz kalmıştı.

Rus çarı, Edirne muahedesinden beri Sultan İkinci Mahmud'u tehdid eden dahili bir tehlikeden istifade etti. Bu tehlike Mısır valisi Mehmed Ali Paşa meselesi idi. Mehmed Ali Paşa hadisesi, aslında Şark meselesinin bir parçasından başka bir şey değildi ve bu valinin isyan etmesinde Fransız siyasetinin ehemmiyetli bir rolü olmuştu.

Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na harb ilân etmesi, Suriye'yi alması, Kütahya'ya kadar gelmesi Rus çarı için bulunmaz bir fırsattı. Bunu da mükemmel bir şekilde değerlendirdi ve elini, dostluk ve yardım elini Sultan İkinci Mahmud'a uzattı. Bu dostluk sonunda da bir Rus donanması ile Rus askerî birlikleri İstanbul boğazına, Beykoz'a kadar gelip karargâh kurdular.

Tarihlerimize Hünkâr İskelesi Anlaşması olarak gir-

miş olan bu dostluk (8 Temmuz 1833) sekiz sene müddetle mer'i idi.

İngiltere ve Avusturya'nın takibettikleri Şark siyaseti bakımından onlarca pek tehlikeli telâkki edilen bu muahede üzerine her iki devlet de harekete geçmişlerdi. İngiltere bilhassa Rusya'nın boğazlara yerleşmesine ve dolayısı ile Akdeniz'e inmesine sureti kat'iyyede karşı idi. Bu anlaşma aynı zamanda İngiliz nokta-i nazarına göre; Karadeniz ve Marmara'yı da geniş bir Rus askerî sahası haline sokuyordu.

Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu tehdid eden ileri harekâtı karşısında bu iki devlet ve bilhassa İngiltere Rusya'dan daha evvel davranarak, belirmiş olan siyasî tehlikeyi bertaraf etmek maksadı ile bütün Avrupa'ya, Osmanlı İmparatorluğu'nu himayeleri altına almak teklifinde bulundular. Lâkin Fransa'nın Mısır'da takibetmekte olduğu siyaset, Fransa'nın bu teklife yanaşmasına veya bu teklifi kabul etmesine mani olacak bir takım meseleleri ortaya koyuyordu. Fransa, az kalsın Mehmed Ali Paşa'nın uğruna harbe giriyordu.

Güç hal ile önlenebilen bu harb kararı sonunda 1840 yılında Londra'da bir konferans toplanmış ve İngiltere ile Avusturya - Macaristan İmparatorluğu bütün Avrupa'yı Asya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nu himya mecbur etmişti.

Londra konferansıdır ki, Mehmed Ali Paşa'nın geri çekilmesini temin etmiş ve Mehmed Ali Paşa'nın Fransız siyasetini ağır bir dil ile itham etmesine yol açmıştır.

İngiltere muvaffak olmuş ve an'anevi Şark siyasetini takibederek, Hünkâr iskelesi Muahedesi'nin iki maddesini ortadan kaldırmıştı.

Bu durum karşısında gerilemek ve tekrar Ka-

radeniz'e hapsedilmek mecburiyetinde kalan Rus çarı, İngiltere'ye en derin bir husumet beslemiş olmasına rağmen, bu dar çemberi kırmak ve böylece sıcak denizlere inmek maksadı ile İngiltere'ye tek taraflı ve sadece iki devlet arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimini hedef alan bir anlaşma teklif etti.

İngiltere, Rusya'nın teklif ettiği planın ardındaki gerçek niyetleri tesbit ettiği içindir ki, Londra konferansının derpiş ettiği şartların aynen tatbikinde ısrar etmiş ve Rusya'nın müşterek hareket teklifini reddetmişti.

İngiltere, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu müşterek paylaşmak hususundaki teklifini reddi ise, tarihte ilk defa olarak iki Hıristiyan devleti, İngiltere ile Fransa'yı Osmanlı devletini himayeye ve Rusya'ya karşı hasmane bir siyaset takibetmeğe zorlamıştı. Bu siyasettir ki, Kırım Harbi'nin, İngiliz - Fransız ve Türk ordularının ittifakı tahtında Rusya'ya karşı açılmasına vesile vermişti.

İngiltere Türkiye'nin yanında idi. Ve İngiltere bütün Avrupa'ya Türkiye'nin mülkî tamamiyetinin, Avrupalı devletlerce garanti altına alınmasını kabul ettirmiş ve böylece Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun mülkî tamamiyetini hedef alan tecavüzlerinin önüne geçmek istemişti. Bu İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yakınlığından veya sempatisinden değil, fakat Rusya'nın, her geçen gün biraz daha cenuba, sıcak denizlere inmek isteyen Rusya'nın bu inişine mani olmak dolayısı ile İngiltere'nin dünya hâkimiyeti siyasetine hizmet etmek içindi.

Fakat Osmanlı devleti içindeki gayrı Müslim unsurun mevcudiyeti, Osmanlı İmparatorluğu için pek ciddî bir mesele teşkil etmekte idi. Bir taraftan Rusya'nın, bir taraftan İngiltere ve Fransa'nın diğer taraftan Avusturya -

Macaristan İmparatorluğunun tahrikleri ile ayaklanmış olan, Osmanlı tebaası gayrı Müslimler meselesini de halletmek, Avrupa için pek lüzumlu telâkki edilmiştir. Ve o andan itibaren Osmanlı İmparatorluğu için istikbalde büyük gaileler açacak olan islâhat meselesi de ortaya çıkmıştı.

Sultan Abdülhamid, Avrupa devletinin teklif ettikleri ıslâhat usulûnu kabuletmişti. Osmanlı İmparatorluğu, hududları dahilindeki bilûmum gayrı Müslimler aynen Müslümanlar ve Müslüman Türklerin tâbi oldukları hak ve hukuka kavuşmuşlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa'nın teklif ettiği ıslâhat projesini kabul etmesi aynı zamanda Rusya'nın, Gayrı Müslim unsurlar arasında ekmeğe çalıştığı ihtilâl yolunu da kısmen kapamış oluyordu. Böylece Rus emellerine kat'i surette sed çekiliyor ve bu devletin Şark siyaseti iflâs ediyordu.

PARİS KONFERANSININ HÜKÜMSÜZ KALIŞININ SEBEBLERİ

Paris'te, 1856 tarihinde ve Kırım harbinden sonra aktedilen konferansın tasvib ettiği Avusturya - İngiltere siyasetindeki muvaffakıyet, daimi surette Avrupa'ya tesir edecek kabiliyette değildi. Filhakika bu siyaset, Şark meselesinin esasını teşkil eden üç unsuru tamamen çürütüyordu.

O unsurlar da Hıristiyan kavimlerde milliyet hislerinin kuvveti - Rusya'nın ihtiraslarındaki ısrarı- Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa tarafından tamamen Hıristiyan görüşüne müstenid olarak, hâlâ taassub ve atalet içinde bulunması şeklinde mütalâa edilebilir.

İşte 1856'dan 1876 tarihinde kadar Paris konferansı hükümlerinin yok olmasına ve adeta mer'iyyeten kalkmasına bu üç unsur sebeb olmuştur.

Hıristiyanlık, asırların verdiği bir alışkanlıkla ve Müslümanlığın tek ve kudretli hamisi Osmanlı İmparatorluğu'nu çökertmek için her vesileden istifade ediyordu. Eğer İngiltere ile Fransa, 1854- 1856 ittifakı çerçevesi içinde Osmanlı İmparatorluğu'na ellerini uzatmışlar ise bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun himaye veya mülkî tamamiyetini arzu etmelerinden çok, kendi siyasî menfaatlerine uygun düştüğü içindi.

Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'nun etrafında ağlarını örmekle kendisini vazifeli telâkki ediyor, bu vazifeyi yerine getirirken de İsa'yı memnun edeceğine inanıyordu. Bu sebeble, Osmanlı İmparatorluğu'nun etrafındaki çember her gün biraz daha daralıyordu.

Daralan çemberin bir halkası da, Tuna'da muhtar bir

prenslik kurmak için sarfedilen ve muvaffak olunan gayretti. Avrupa böylece Romen milliyetçiliğini de yok etmiş oluyordu. Romanya Millî fırkası ise, bu duruma isyan ediyor ve Avrupa'ya müteveccih siyasetini tekrar Rusya'ya doğru çeviriyordu. Bu fırka, Romen milliyetçiliğinin menfaatlerini Rusya'nın yanında mütalâa etmiş ve Çar İkinci Aleksandr ile milliyetçiliğe sadık kalınmak sureti ile bir anlaşma yapmıştı.

Romen Millî fırkasını Çar İkinci Aleksandr'ın kucağına atan insan ise, Fransa İmparatoru üçüncü Napoleon'du. Fakat Napoleon'un teşviki ile başlayan bu temaslar hiç bir netice vermemiş ve böylece sönüp gitmişti. Romanya iki kısma ayrılmıştı. Bu andan itibaren de Rusya bir çare aramış ve Prens Aleksandr Koça, bu birliği tahakkuk ettirecek insan olarak Romanya'nın başına getirilmişti. Artık Romanya 1862 yılından itibaren ittihad sağlanuştı ve bu ittihad, zamanında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kalınmıştı.

Rus çarı Aleksandr yalıruz bilvasıta, yani Fransa'dan gelen muvaffakıyetlerle iktifa etmedi. Aklına gelen cesur ve maharetli bir siyaset takibederek 1870-1871 Fransız - Alman harbinden bilistifade, tekrar Karadeniz meselesini mevzuu bahis etti ve bu fırsattan pek rahat bir şekilde istifade etti. Zira, Fransa mağlûb olmuştu, Paris işgal edilmişti. Prusya, Fransa harbinden yorgun çıkmış, işgal keyfiyeti ile ziyadesi ile meşgul olmakta bulunmuştu. Avrupa muvazenesinin bu iki unsuru 1870 -1871 harbi ile kendi başlarıun çaresine bakarlarken İngiltere tek başına kalnuş, çaresizlik içinde Rusya'nın siyasetini adım adım takibe başlamıştı.

İşte Fransız - Alman harbinin bu endişeli devresi içindir ki, Rusya Avrupa'nın büyük devletlerine birer

nota tevdi etmiş bulunuyordu. Avrupa büyük devletlerine gönderilmiş olan Rus notası, Paris konferasının (1856) Karadeniz'deki hâkimiyet hususunda vaz'ettiği kararları Rusya'nın kabul edemiyeceğini sarih olarak tebliğ etmişti.

Rusya'nın Avrupa devletlerine tevdi ettiği nota, sonradan Alman Kral Birinci Wilhelm'in dediği gibi (Pek ani bir darbe) idi.

İngiltere, Rus notasını inceledikten sonra bir konferans toplanması talebinde bulunmuş, Avrupa devletleri de, Rus notası ile Paris'de vermiş oldukları kararların feshini siyasî bir şiddet hareketi telâkki etmişler ve İngiltere'nin yeniden bir konferans toplanması hususundaki teklifini müsbet karşılamışlardı.

Buna rağmen, Rusya'nın yaptığı bu diplomatik taarruz, bir kalemde, Kırım harbinin doğurduğu Paris andlaşmasını siliyor ve mevcud durumu meydana getiriyordu. Bu duruma göre, boğazlar bitaraf kalıyor, fakat Karadeniz tamamen Rus hâkimiyeti altına giriyordu.

Rusya, bu diplomatik muzafferiyeti elde ettiği sıralarda ise, Avrupa'da Şark meselesinin halli hususundaki azmin de kırıldığını müşahede ediyordu.

Rusya'nın tersine muvaffak olduğu yeni boğazlar ve Karadeniz rejimi Sultan Abdülhamid Han'ı derhal harekete getirmiş ve ikinci bir defa olarak Kırım harbinden evvel meydana gelmiş olan İngiliz - Türk - Fransız işbirliğine gitmek için, bu devletlerin taleb ettikleri ıslâhat tedbirlerini ilân etmişti. Sultan Abdülhamid'in ısdar ettiği bu fermana göre; Hıristiyanlar bütün memuriyetlere kabul ediliyor, devlete her türlü harac'ı vermekten azade kılınıyorlardı.

Fakat bütün bunlara rağmen Osmanlı İmparatorluğu

dahilindeki gayrı Müslim unsur, Türkiye'yi parçalamak, yok etmek için asırlardır faaliyet gösteren Hıristiyanlık âleminin daimi tahrikleri ile durmadan şikâyetlerinde ve isyanlarında devam ediyorlardı. 1839 ile 1870 yılları arasında tamamen Batılı siyasetçilerin ve gizli diplomasinin oyuncağı haline girmiş olan Genç Osmanlılar, yani Jön Türkler, giriştikleri Batılılaşma hareketleri ile dahi bu unsurları tatmin edememişler ve Osmanlı devletinin parçalanması için adeta dış tesirlerle, yani Hıristiyanlık âlemi ile el birliği yapmışlardı.

Şurası açıkça bellidir ki, Türkler, ne kadar Batılı olurlarsa olsunlar, Batının kendileri hakkında verdikleri hükmü değiştirmek şansına asla malik olamamışlardır. Zira Hıristiyanlık âlemi 1870 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nu sadece dinî cebheden yıkmak istemiş, bu tarihten sonra, bu dinî faktöre bir de iktisadî faktörü eklemiştir. Bu sebeble Türkiye'de yapılacak herhangi bir ıslâhat asla netice vermiyecek ve Osmanlı devleti mukadder akıbetine doğru sür'atle yol alacaktı. Bu akıbet ise, ortada idi. Yıkılmak, parçalanmak ve yokolmak...

Nitekim, bundan sonraki hadiseler sür'atle gelişmiş, Rusya 1850 Paris konferansının mukarreratını ortadan kaldırmaktan ve Karadeniz'de tam bir hâkimiyet kurduktan sonra, 1877-1878 Türk- Rus harbi patlak vermiştir.

Bu harb, Osmanlı İmparatorluğunun mağlûbiyeti ile neticelenmiş, böylece Devlet-i Âliyye'nin merkezi hükümeti İstanbul, Rus ordularının tam tehdidi altına girmiş, Rus orduları Yeşilköy'e kadar gelerek burada karargâh kurmuşlardı.

Rus ordularının İstanbul'un kenar mahallesine kadar ilerlemiş olmaları, İngiltere'yi şiddetle harekete geçmeğe mecbur bırakmıştır.

Zira İngiltere'nin hayatî menfaatleri tehlikeye giriyordu. Bu suretle tarihte ikinci defadır ki, Hıristiyanlığın karşı karşıya gelmesi gibi girift bir mesele ortaya çıkıyordu. Fakat Hıristiyan iki devletin karşı karşıya kalmaları dahi Osmanlı İmaratorluğu için çizilen mukadder yolu değiştirmiyordu. Sadece bir Hıristiyan devletin tahakkümü ve Şark meselesini kendi menfaatlerine göre, halletmesi bir tarafa itiliyor, bir başka Hıristiyan devletin, yani Rusya'nın yerine İngiltere'nin Şark meselesini kendisi için büyük menfaatler sağlayacak bir vadiye sokuyordu.

İşin açıkçası şu idi ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun mukadderatı değişmiyordu, Bu mukadderat sadece el değiştiriyordu, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması dâvâsı Rus ellerinden alınıyor, İngiliz- Fransız işbirliğine veriliyordu.

Rusya, 1877-1878 harbinden sonra yerleştiği İstanbul kapılarından işte bu işbirliği ile atılıyor ve Balkanların statüsü de böylece değişiyordu. Romanya tam istiklâlini elde ediyor, Bulgaristan'a geniş muhtariyet veriliyor ve Balkanlar statüsü de allak bullak ediliyordu.

Osmanlı İmparatorluğu' nun, çökmek tehlikesini bertaraf etmek için giriştiği bütün gayretler, menleketin en mühim mevkilerine yerleşmiş insanlar tarafından baltanıyor, Avrupa devletlerinin ellerindeki kapitülasyonlar, bu insanlara en geniş imkânları veriyor ve devletin hem içerden, hem dışardan yıkılması tedbirleri kolaylaştırılmakla birlikte çabuklaştırılıyordu.

1877-1878 Türk - Rus harbinden sonra hadiseler sür'atle ilerlemişti. Türkiye devleti beka mücadelesi içinde idi ve büyük birtakım işlere girişmiş bulunuyordu. Memleketin her tarafından mektepler açılıyor, de-

miryolları, karayolları inşası devam ediyordu. Fakat bu işler dahi Avrupa devletleri arasında bir rekabet mevzuu oluyor, bütün Avrupa devletleri, yıkılmağa terk edilmiş ve bu yıkılma hareketi tesri edilmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendi menfaatleri istikametinde en büyük lokmayı kapmak için birbirleri ile mücadele ediyorlardı.

Rusya, son Türk-Rus harbinden sonra adeta çekingen bir siyaset takibetmeğe başlamıştı. Zira İngiltere'nin bu harbden sonra kendisine indirdiği siyasî darbe onu sersemletmişti. Rusya'nın bu sersemlik içinde kabuğuna çekilmesi ise, birliğini tamamlamış, Fransa'ya 1870-1871 Alman - Fransız harbi ile mükemmel bir ders vermiş olan Almanya'ya yaramıştı. Şimdi Şark meselesinde İngiltere'nin karşısında Rusya yerine Almanya yer almıştı.

Alman şansölyesi Bismark tarafından tahrik edilen Avrupa devletleri nihayet Berlin'de toplanıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nun taksimi kararını veriyorlardı.

Bu konferansın avakibi Osmanlı İmparatorluğu için pek elîm neticeler doğurdu. Bu konferanstır ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî hayatına hatime çekiyor ve Devlet-i Aliyye daha o zamandan ölüme mahkûm edilmiş bulunuyordu.

Ve bu konferansın tayin ettiği kat'i netice değişmiyor, Şark'da İngiliz - Fransız - Alman - Rus rekabeti, buna zamimeten Avusturya - Macaristan ve İtalya'nın da bu siyasete katılmış olmaları, ilk büyük dünya harbinin meydana getiriyor ve Osmanlı İmparatorluğu, yine kökü dışarıda, yine Hıristiyan emellerine hizmet eden Jön Türk kalıntılarının, İttihad ve Terakki cemiyetinin başa geçmesi ile on yıl gibi bir müddet içersinde tasfiye ediliyordu.

1912 - 1913 YILLARINDAKİ BUHRAN ve ŞARK MESELESİ

Avrupa devletlerinin, bilhassa Berlin konferansından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda takibettiği Hıristiyan siyaseti, her gün biraz daha sertleşmekte ve Devlet-i âliyye içindeki Hıristiyan unsurlarlı mütemadiyen tahrik etmekte idiler.

Hıristiyanlar, günün şartları içindeki durumlarından dolayı, Avrupa'nın tahrik ve teşvik ettiği karışıklıklarda birinci plânda rol oynamakta idi. İşte Hıristiyan unsurların çıkardıkları bu karışıklıklardan dolayı mütemadiyen mevzuu bahis edilen Şark meselesi, neden dolayı Berlin konferansından ancak otuz beş yıl sonra halledilebilmişti. Bu meselenin bu şekilde ve otuz beş yıl sonra halledilmesinde, Batılı Hıristiyan devletlerin, bilhassa kendi aralarındaki mücadeleler ve Şark meselesinin son asır içinde iktisab ettiği ham madde kaynakları ehemmiyetinden ve onlara sahib olmak istemelerinden ileri gelmiştir.

Şark meselesinin bu şekle girmesinde bu mücadele büyük rol oynamıştır. Çünkü, Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'nda daima ıslâhat gibi artık bayatlamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda tatbiki mümkün olmayacak kadar kangrenleşmiş bu meseleye bir hal çaresi tavsiye etmekle kalmıyor, bunda ısrar da ediyordu. Bu hal çaresinin ısrarla üzerinde durulmasının tek faydası vardı. Avusturya ile Rusya'yı doğrudan doğruya ihtilâf haline sürükleyecek olan Şark meselesinde bir tasfiye hareketini geciktirmek. Fakat meselenin asıl hakiki cebhesi, asıl hal çaresi Şark meselesini zorla hallettirmek yoluna gitmek

için bir taraftan Makedonya Hıristiyanlarının, diğer taraftan Balkan hükümetlerinin uhdelerine verilen vazifeleri idi. Şark meselesinin hal çaresi, milliyet esasına istinad eden bir istiklâlden ibaretti. İşte Balkan memleketlerine verilen vazife de bu idi. Vakıa Avrupalı Hıristiyan devletlerce zulme uğradıkları iddia edilen bu Hıristiyanlar, Romenlerin, Bulgarların, Sırbların, Balkan harbinde müştereken icra ettikleri harbi 1912 yılına kadar tehir etmelerine sebep olmuştu.

Fakat meselenin, yani Balkan Harbinin bu kadar gecikmesindeki hakiki sebeb ise, Avrupalıların kendilerine istiklâl vaadettiği ve her türlü tahrik ve teşvikten geri durmadıkları bu Balkan milletleri arasındaki anlaşmazlıktı. Bu sebeble de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişecekleri bir harbi yeteri kadar kuvvet ve kudretle idare edemiyeceklerine kani bulunuyorlardı.

Bulgar, Sırb ve Yunan milletleri Makedonya'yı ayrı ayrı kendilerinin ilân ediyorlar ve her biri Makedonya'nın en büyük parçasını almak istiyorlardı. Makedonya'da, her üç devlet, tesbiti asla mümkün olamıyacak bir nüfus ekseriyeti ile hâkimiyetin kendilerine geçmesinde ısrar ediyorlardı. Fakat Sofya, Belgrad ve Atina'da basılan haritalar, âdeta birer münakaşa âleti oluyor, her üç Balkan devleti bu yüzden birbirleri ile en çetin münakaşa ve ayrılıklara düşüyorlardı. Bu münakaşalar ve anlaşmazlıklar ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun dâima işine geliyor ve Sultan Abdülhamid Han bu anlaşmazlıkları en sinsi ve şiddetli bir siyasetle tahrik ve teşvik ediyordu. Balkan devletleri arasındaki bu anlaşmazlıklar, Osmanlı idaresinin gözleri önünde cereyan ediyor ve tabiîdir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nu idare edenleri ümide düşürüyordu.

Balkanlarda Avrupalıların, yani hıristiyan devletlerin tahrik ve teşvikleri ile meydana gelen karışıklıklar, bu Hıristiyan Balkan devletlerini kuvvetli çeteler kurmağa da sevketmiş bulunuyordu. Her üç devlet, kendi bünyelerinden veya Makedonya'nın bünyesinden çıkardıkları çeteleri dağlara çıkarmışlardı. Fakat Sultan Abdülhamid Han'ın fevkalâde mahirane siyaseti, bu çetelerin başlangıçta Osmanlı İmparatorluğu'na müteveccih hasmane hareketlerini, birbirleri üzerine tevcih etmelerine sebeb olmuştu. Çeteler arasındaki bu anlaşmazlık ise büyük Avrupa devletlerini bedbinliğe düşürüyordu.

Diğer taraftan Balkan memleketleri arasındaki anlaşmazlığın ve düşmanlığın sebebi sadece çeteler arası mücadele değildi. Bu anlaşmazlığın başlıca sebeblerinden birisi, Bulgaristan'ın, Yunanistan ve Sırbistan'a nisbetle çok daha ileri bir seviyeye ulaşması, terakkî etmesi ve dolayısı ile bu terakkinin Yunanistan ve Sırbistan tarafından endişe ile takib edilmesi idi. İşin açıkçası şu idi ki, Yunanistan da, Sırbistan da Bulgaristan'ın bu terakki imkânları önünde Makedonya meselesinin kendi siyasetlerinden uzaklaştığını müşahede ediyorlardı.

Bundan ayrı olarak, Bulgaristan kendi siyaseti için fevkalâde mühim telâkki ettiği bir de teklif atmıştı ortaya. Bu teklif Fener Rum Ortodoks kilisesinden ayrılmaktı. Bilindiği gibi, 1870'de İstanbul Rum Ortodoks patrikliğinden tamamen ayrı bir Bulgar kilisesinin teşkili ile neticelenen ayrılığa ve istiklâle karşı Rum Ortodoks patrikliği, Bulgar ortodokslarını ve Bulgar kilisesini afaroz etmişti. Makendonya'da dört Bulgar piskoposluğunun teşkili ise, 1896'da Rum Ortodoks kilisesine karşı birincisinden de mühim bir darbe teşkil etmişti. Yunanistan nasıl ki Bulgarların dinî istiklâllerini protesto ediyorsa,

Sırbistan ile Romanya da, Bulgarların siyasî ve her sahadaki ilerilik hamlelerinden dolayı endişelerini ihzar ediyorlardı. Bulgaristan bilindiği gibi, birliğini temin ettiği vakit Sırbistan silâha sarılmış, fakat Bulgarlar önünde mağlûp olmuştu. Sırbistanın bu mağlûbiyeti ise, Romanya ile birlikte, Bulgaristandan endişelerinde haklı oldukları nokta-î nazarını ortaya koyuyordu.

Hattâ Romanya, bu kuvvetli komşusuna karşı, Osmanlı İmparatorluğu ile bir anlaşma vâdisine girmiş, Rusya ve Fransa ve İngiltere tarafından bu anlaşma güçlükle ve âdeta tehdidle önlenebilmişti. Balkan hükûmetleri, bu suretle birbirlerine rakîb olunca, artık büyük devletlerin de dâima kullanacakları bir âlet durumuna girmişlerdi.

Yunanistan'ı İngiltere himaye ediyordu. 1863 yılında Danimarkalı Prens Jorjun tahta çıkışını kolaylaştıran, hattâ imkân dahiline sokan, 1835'ten beri işgal ettiği zaman Yunan adalarını 1864 yılında terk eden, 1898'de Girid'i Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak için Rusya ile birleşen İngiltere idi. Sırbistan, Prens Milân ile Aleksandr Obrenoviç zamanında, Avusturya'ya tâbi ve onun siyasetine bağlı iken, Piyer Karagorgiyeviç zamanında siyasetini değiştiriyor, Rusya'ya yanaşıyordu. Bulgaristan ise, birliğini kurmadan evvel Rusya'nın meclubu ve ona bağlı bir siyasetin takibçisi idi. Fakat, Bulgar tahtına Ferdinand Dö Koburg gelince 1887 tarihinden itibaren Avusturya siyasetine, 1896 yılından sonra da Rusya siyasetine tekrar dönmüş tam olmamış, Rusya ile Avusturya arasında millî menfaatlerine göre bir siyaset takib etmişti.

Romanya, Şarl de Hohenzolem zamanında Rusya ile bozuşmakla beraber, Avusturya ile Almanya'ya ya-

naşıyordu. Daha sonra Karadağ prensi, İtalya'ya bir prenses nikâhlıyarak Karadağ'ın Arnavutluktaki projelerini tahakkuk safhasına çıkarmak istiyordu.

Balkan hükûmetlerinin siyasî hayatları, böyle bir hengamede meydana gelmelerinin tesiri altında bulunduğu için bu hükûmetler, Avrupa büyük devletlerinin takibettikleri Şark siyasetlerinin birer âleti haline girmişlerdi. Avrupa'da tahsil eden Balkanlı halk bir nisbet dahilinde artınca, bir çok yeni insanlar ortaya çıkıyorlar, yeni teşekkül eden hükûmetlerin Avrupayı model alarak teşkilâtlanan bu devletlerin iç teşkilâtlarında kendilerine iyi bir vazife bulmak ve genç ihtiraslarını tatmin etmek için birbirleri ile de çetin mücadeleler yapıyorlardı. Bu sebeble her gün bir çok memur tipi ve avukatlar meydana çıkıyor, en gözü açık olanlar ise, siyasete, muvaffakıyetin pek kolay olduğu politikaya intisab ediyorlardı. Balkan memleketlerinde kabinelerin ve hattâ hükûmet idarelerinin süreksiz olması, ordunun nüfuzunu, siyasî ricalin rekabetlerini korkunç bir ihtirasa döndürüyordu. Binaenaleyh bu hükûmet ricali buhranı ile askerî darbeler, çoğu zaman müşterek ve şümul derecesi vasi bir icraata imkân bırakmıyordu.

Fakat prens Ferdinand, Leopold'un ırkından, hakiki bir Koburg'lu bir prensti. Bu zat, Bulgar başvekili İstanbul'un hükûmet idaresinde takibettiği diktatörlük siyasetinden hükûmeti kurtardıktan sonra, ıslâhat muallâkta, yani bu durumda kalmamıştı. Ferdinand, Rusya ile barışır barışmaz, büyük devletlere kendisini kabul ve tasdik ettirmez, Bulgaristanı yeni bir hükûmet şekline kavuşturmuş, bilhassa fevkalâde ilerlemiş olan Fransız silâhları ile techiz edilmiş bir millî orduyu da yetiştirmiş ve kurmağa muvaffak olmuştu. Bu ordu sa-

yesindedir ki, Ferdinand Balkan ittihadının lrneydana gelmesinde büyük rol oynamıştır.

1912 yılında tahakkuk eden Balkan ittihadı ile nihayet Balkan yarımadasının dört Hıristiyan devleti, aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa atarak müşterek düşmanları halinde telâkki ettikleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşmişler, Makedonyanın ve bu mıntıkadaki Hıristiyanların müdafaasını omuzlarına almışlardı.

1912 yılı son baharında Avrupa kendi görüşüne göre sulhçu telâkki ettiği bir siyaset takibine başlamış, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ıslâhat talebine bütün gayreti ile sarılmıştı. Fakat Balkanlardaki Hıristiyan hükûmetler dahilen ulaştıkları terakki ve kurmağa muvaffak oldukları birlikleri ile Avrupa devletlerinin kendilerine te'min edemediği ıslâhatı, kendi kendilerine taleb veya temin etmek teşebbüsüne girişmişlerdi. Balkan ittihadının asıl gayesi de esasen bu idi.

1877 yılında Rusya'nın kendi lehlerine üzerine aldığı kurtarıcı vasfını haiz siyaseti (Balkanlardaki Slav hükûmetler Yunanistan ile birleşince) tam mânası ile ifa edecek bir kuvvet iktisab etmişlerdi. Balkan devletleri, kat'i olarak Şark meselesinin Balkanlar kısmını kendi kendilerine halletmeğe ve Avrupalıların nasihatlarını dinlememeğe karar vermişlerdi. Böylece Avrupalı büyük Hıristiyan devletlerin Balkanlarda takibettikleri siyaset aşikâr bir surette iflâs etmiş, dolayısı ile de (1877'de olduğu gibi) Balkan memleketlerinin kuvvete müracaatını meşru kılmış, hattâ bu siyasetin iflâsı, kuvete müracaatı Balkan devletleri için zarurî hale sokmuştu.

Ancak Balkan devletlerinin kuvvete başvurma kararı aldıkları sırada Balkanlarda Rusya, 1877'de ollduğu gibi,

Balkan işlerinde söz sahibi tek devlet değildi. Rusya, Avusturya'yı da nazar-ı dikkate almak mecburiyetinde idi. Avusturya, Balkan işlerine Rusya'nın müdahalesini aslâ arzu etmiyordu ve sırf bu sebeb yüzündendir ki, Rusya için pek ehemmiyetli olan Balkan meselesine Rusya müdahale edemiyordu.

Balkanlı yeni müttefik dört devlet, Balkanlardaki siyasî durumun takib edeceği istikameti daha evvelce tesbit etmişler, kararlaştırmışlar ve bir neticeye bağlamışlardı. Bu netice Avusturya - Rusya rekabetinin, Rusyayı Balkan işlerine müdahaleden menedecek bir istikamette gelişmişti. Ve gelişen siyasî şartlar da Balkan memleketleri siyaset adamlarının bu görüşünü teyid etmiş, Rusya yerinden kımıldayamamıştı. Bu sebeblerden dolayıdır ki, Balkanlı dört devlet siyasîleri kendilerine vaki olan bütün sulh tekliflerini reddetmişlerdi. Balkanlı devletler bir harb için kendilerini tamamen hazırlıklı telâkki ediyorlar ve red sebebini buna istinad ettiriyorlardı.

Balkanlı siyaset adamları ayrıca Rusya - Avusturya rekabetinin Balkanlardaki muhtemel inkişaflarından dolayı da, Avrupa devletlerinin, şimdilik bir Balkan meselesini ortaya koymayacaklarına da inanıyorlardı.

Bu siyasî görüş içinde Osmanlı İmparatorluğu'na harb ilân eden Balkan devletleri derhal ve sür'atle hareket ettiler.

Karadağlılar, Ölkün, Taşlıca, İpek ve İşkodra'yı; Sırblar, Yeni Pazar, Prizren, Debre ve Manastır'ı; Bulgarlar, Selânik ve Edirne - İstanbul yollarını, Yunanlılar ise, Serfice, Selânik, Yanya ve Eğri'yi elde etmişlerdi. Ayrıca Yunanlılar Ege adalarında da isyan etmişlerdi.

İşte bu, milliyet esasına istinaden Şark meselesinin,

birinci derecede alâkadar devletler tarafından halli keyfiyetini ortaya koyuyordu. Gerçi bu sıralarda Avusturya'nın müdahalesi Avrupa'nın müdahale hırsını tazyik ediyor, bundan başka diğer ihtilâtların da zuhuru muhtemel telâkki ediliyordu.

Filhakika bu sıralarda Avrupa diplomasisi İtilâf-ı Müselles'e (Üçlü anlaşma)ya teşebbüsetmiş ve butün mesaisini ona hasretmişti. Avusturya, eski Sırbistandaki emeklerinin yok oluşunu görünce, Arnavudluğu; İtalya da Epir'de ve Arnavudluktaki emellerinin kırıldığını görünce, Adaları taleb etmişti. 1878'den itibaren olduğu gibi, bu harb esnasında da Avusturya - Rusya ihtilâfının ihtimal dahilinde oluşu ve hattâ vukuu korkusu, Avrupa'yı mutlak tesiri altına almış bulunuyordu. İşte harbden evvel Balkan statükosunun muhafaza edileceğini beyan etmek gibi tedbirsizce bir itiraf, Balkanlı devletler bu statükoyu zaferleri ile alt üst ettikleri zaman gösterilen bitaraflık, daha sonra bu bitaraflığı cürmü meşhud halinde nakzederek Karadağ'a karşı müşterek müdahale icrası, hep bunu isbat ediyordu. Fakat bu anlaşmazlık korkuşu (Netice de göstermiştir ki) Avusturya'dan fazla Rusya'da daha şiddetli idi. Bundan başka, Avusturya bu korkudan istifade etmiş ve dişlerini göstererek bütün Avrupayı peşinde sürüklemişti. Vakıa Rusya hükümeti ananevi siyasetini terkettiği için feryad eden Panislavist tahriklere rağmen sulha bu derece bağlılık göstermişse, şurasını da nazar-ı dikkate almalıdır ki, bu hareket, hiç olmazsa kısmen bir harb korkusu ile ihtiyar edilmiştir.

İngiliz siyaseti nazar-ı itibara alınacak olursa, bu korku tamamı ile anlaşılmış olur. İngiltere, on dokuzuncu asırda da Rusya'nın teşebbüslerine karşı daima muarız ve hiç bir mukabil taviz vermeden İslâvların Şarki Avrupayı

istilâ etmesine muhatif görünmüş ve bu siyaseti ısrarla takibetmişti.

1876'da İngiltere'nin ihtilâller vasıtası ile Osmanlı idaresindeki Hıristiyan kavimleri kurtardığı, fakat Rusya'ya karşı seferberlik ilân ederek 1878'de de bu kurtuluşu durdurduğu dikkate alınacak olursa, bunun sebebleri açıktan açığa tezahür eder. İngiltere, usulen ne Ruslara, ne de Slavlara karşı değildir. Fakat Şarkî Avrupa'da kuvvetli bir hükûmet bulunduğunu görmek istemediği gibi böyle kuvvetlenecek bir hükûmete de tahammül edemez. İngiltere için, şimdiye kadar bütün tehlike Ruslar'dan veya Rusya'ya tâbi Slavlardan gelmiştir. Bu sebeble Karadağ'ın ablukası meselesinde, İngiltere de Avusturya'ya ses çıkarmamış ve ablukayı zımmen tasvib etmiştir.

Şark meselesi hakkında Üçlü Anlaşma'da hasıl olan bu anlaşmazlık, Rusya'nın sataşmayan, çekingen hareketinin, Karadağ'ın ablukası meselesinde de Avusturyanın defalarca yaptığı ısrarının muvaffakıyetle neticelenmesi sebeblerini pek güzel anlatır.

Bununla beraber İngiltere asker çıkarmaktan imtina etmiş ve Arnavutluğa bir çıkarmayı yapmayışı, İşkodra'nın düşmesine sebeb olmuştu. Daha sonra, Avusturyanın ihtiraslarının muvaffakıyete ulaşması, vaktiyle İngiltereyi Rus ihtiraslarına karşı ortaya çıkardığı gibi, şimdi de Avusturyanın ihtiraslarına karşı meydana çıkarmıştı. Öyle tahmin edilebilir ki, İngiltere bunu artık bugünden itibaren anlamış bulunmaktadır. Rusların İstanbul için tehlike teşkil ettikleri zaman nasıl ki İngiltere Avusturya'ya yardım etmiş ise, bu hâdiseler içinde de Avusturya tehlikesine karşı Ruslara yardım etmiştir. Avusturyanın zaferi dahi üçlü anlaşmayı takviye ettiği

gibi, Avusturya ile Rusya arasında az çok yakın bir istikbalde her hangi bir siyasî anlaşmazlığın da meydana çıkması mümkün olmayacaktı. Zira İngiltere'nin ortaya koyduğu üçlü anlaşma, Avrupada hem harbe hazırlanmak fırsatını vermiş hem de Avusturya ile Rusya'nın kendi aralarında bir anlaşmazlığın önüne geçmiştir.

Mamafih İngiltere'nin siyaseti ne istikamette gelişirse gelişsin, Avusturya Balkan Yarımadasının batısında müstakil bir Arnavudluk meydana getirebilmiş ve bu vâdide muvaffak olmuştur.

Ve Avusturya sulh yolu ile hulûl siyasetini Arnavudlukta Katolik Arnavudlara karşı mükemmel bir şekilde yürütmüş ve Balkan Yarımadasının batısında bir Arnavudluk ancak bu sulh yolu ile hulûl siyaseti ile gerçekleşmişti. Gerçi Avusturya muvaffak olmuştu ama, Arnavudluğun güneyindeki Avlonya limanı yüzünden de İtalya ile çatışmıştı.

Lâkin dikkat edilirse, Avusturya'nın başlangıçtan beri takibettiği Selânik limanı siyaseti, Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan hâkimiyetine son vermesinden sonra iflâs etmiş ve Avusturya nâçâr, Arnavudluk siyasetine permi vermeğe mecbur kalmıştı.

Rusya Balkan devletleri ittifakının Osmanlı İmparatorluğu'na galebesinden sonra, Balkan devletleri arasındaki ittifakın devamlı olması siyasetini takibetmiş ve bunun ardındaki gerçek sebebi, Balkan devletlerinin Almanya'ya yanaşması keyfiyetini önlemeyi esas hedef ittihaz ettiğini de pek gizliyememişti.

Rusya'nın bu siyasetine karşılık olarak Avusturya'nın takibettiği siyaset ise, Balkan devletleri arasındaki ittifak'ı dağıtarak, böylece Şark hududlarındaki

büyük bir tehlikeyi önlemeğe matuftu. Ve Avusturya bu siyaseti son dakikaya kadar takibetmiş, neticede bu siyasetinde muvaffak olmuş ve Balkan devletleri, İkinci Balkan Harbinden sonra birbirlerine düşmüşlerdi.

Mamafih, Balkan devletleri kendi aralarındaki harbi bitirdikten sonra Silistre'nin terki üzerine bilhassa Bulgaristan ile Romanya tek taraflı bir siyaset takibinden ısrarla çekinmişler ve muvaffakıyetlerinin âmili olan muvazene siyasetine dönmüşlerdi.

Sırbistan'a gelince, Sırbistan'ın siyaseti, Avusturya siyasetine bağlı kalmakla beraber, bu siyasetten ayrılmayı da derpiş eden gizli bir siyasî oyuna girmiştir. Bu duruma göre, Sırbistan meselesini, Avusturya'nın bir dahili meselesi olan Macaristan meselesi ile birlikte mütalâa edilmekte idi.

Bilindiği gibi, Avusturya - Macaristan İmparatorluk halkının yarından fazlası Slav ırkından gelmedir. Şu halde, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Avrupada gelişen siyasî ittifaklardan birisini tercihte karar vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bu siyaset ya Slav ırkına bağlı milletlere müteveccih olacak, yahud Cermen siyaseti takibedilecekti. Hâdiseler göstermiştir ki, Habsburg hanedânı, Cermen ırkı siyasetini tervic etmiş ve halkının ekseriyetini nazar-ı dikkate almamış, dolayısı ile Birinci Cihan Harbi sonunda alman Cermen İmparatorluğu ile birlikte tasfiye edilmiş, bu arada kendi arkalarından Osmanlı İmparatorluğu'nu da birlikte sürüklemiştir. Avusturyanın takibettiği bu siyaset ile iç siyasetindeki gelişmelere ve çatışmalara aslâ mâni olamamıştı. Aslında bu çatışma bir Slav - Cermen çatışması idi ve bunun perde önü mümessilleri de Rusya ile Avusturya - Macaristan İmparatorluğu idiler. Fakat bu çatışmaya Sırplar,

Balkan Slavları, Almanya ve Fransa da dahil olmuşlardı.

Nitekim gelişen hâdiseler, Şark meselesinin başlıca unsuru olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini asla durdurmamış, bilâkis, İngiltere, bu meseleyi kendi lehinde en iyi şekilde neticelendirmek için büyük bir maharetle idare ettiği haricî siyaseti sonunda patlak veren Birinci Cihan Harbi ile, başlıca ve siyasetinin en şiddetli muarızı olan devletleri, Almanya, Avusturya - Macaristan İmparatorlukları ile Rusya Çarlığını da tarihe gömmüş, bu arada İttifak-ı Müselles (Üçlü İttifak)'e dahil olan Osmanlı İmparatorluğu'nu da tamamen tasfiye etmiş, İmparatorluğun en büyük ham madde kaynaklarını eline geçirmiştir.

İşte Şark meselesinin kat'i bilânçosu şimdilik bundan ibarettir. Fakat Şark meselesi halledilebilmiş midir? Biz henüz bu meselenin devam ettiğine kani bulunuyoruz. Ve Şark meselesi, bizatihi bir mıntıkanın iktisadî veya siyasî işgali demek değildir.

Şark meselesi, kitabımızın başından beri ısrar ettiğimiz ve batılı tarihçilerin de vardıkları hükme bağlı bir meseledir. Bu mesele bir Hıristiyanlık - Müslümanlık mücadelesidir. Bu mücadelenin mihrakı ise, dün olduğu gibi, bugün de Türk Milleti ve Devletidir.

Zira, Türk Milleti Müslümandır ve Batının, Hilâl'e karşı Salîb mücadelesi, günümüzde dahi bütün hırsı ve kini ile devam etmektedir.

- SON -

"Türkler Avrupa'da görünür görünmez ortaya bir Şark Meselesi çıktı... Papazların ve küçük küçük zorbaların idaresine kendisini rahatça teslim etmiş, şarabını içip uyuklayan Avrupa'nın kapısından içeri giren dipdiri insanlar, yepyeni bir nizam içinde akıp gelen başarılı ve muazzam kuvvetler, o zamanki Avrupalı'nın örümcekli bulanık kafasında bir şok tesiri yaparak onda şifa bulmaz bir dehşet hastalığı(!) doğurmuştur. Türklerin, uyuklayan Avrupalı'nın afyonunu patlatması hadisesi, öylesine derin bir tesir yapmıştır ki, aradan yedi asır gelip geçmiş olmasına ve bir gün eski dipdiri delikanlının, hasta adam (!) şekline sokulmasına rağmen, Avrupalı'nın 20 batın torunları dahi bu Türk hastalığından, Türk şokundan kurtulamamıştır"

Albert Sorel

ISNB 975 7893- 03-X